BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
22 H
11

K.1.

13-22.C.10.

DE VSVRIS LIBRI DVO FRANCISCI HOTOMANI IVRISCONSVLTI.

LVGDVNI,

Apud Ioannem Frellonium

M. D. LI.

POTENTISSIMO MAGNIFICENTISSIMOque conſuli, Senatuíque Bernenſi, Franciſcus Hotomanus S.

MAGNA profectò ſapientiſsimis hominibus gratia debetur, quorum in legibus rogandis egregia opera induſtriáque magnam maioribus noſtris utilitatem attulit. Quum enim nobis Deus maiore nihil ſtudio ac diligentia quàm ciuilem ſocietatem commendarit, nulla certè res ſecundùm religionem excogitari poteſt, quæ res communem utilitatem continentes, quas publicas appellamus, perinde tueri ualeat, aut earum dignitatem ſarctam tectam ab omni periculo conſeruare. Eſt enim ſingularis quædam legi bene ac ſapienter conſtitutæ diuinitus adiuncta uis, atque authoritas. Sed quum nulla unquam natio legibus atque inſtitutis caruerit; tum uerò dubium nemini eſt, Romanos in eo genere longè multúmque cæteris omnibus præſtitiſſe. cuius quidem rei potiſſima mihi uiſa ratio illa eſt, quòd etſi neque conſilij neque audaciæ unquam eguerint, minimè tamen, id quod apud Saluſtium Cæſar dixit, ſuperbia illis obfuit, quominus aliena inſtituta, ſi modò proba erant, imitarentur. Igitur quòd ubique (ait) apud ſocios aut hoſtes idoneum uidebatur, cum ſummo ſtudio domi exequebantur. Ex quo enimuero legibus Romanis adeò tributum eſt, ut M. Cato apud eundem ſcriptorem imperij Romani amplitudinem non bellicis artibus ſed legum ſanctitati Reique publicæ adminiſtrandæ peritiæ, acceptam ferat. Nolite (inquit) exiſtimare maiores noſtros armis Rempublicam ex parua magnam feciſſe

Si ita res eſſet, multo pulcherrimam eam non haberemus. quippe ſociorum atque ciuium, prætereà armorum atque equorum maior nobis copia, quàm illis eſt. ſed alia fuere quæ illos magnos fecere: domi induſtria, foris iuſtum imperium, &c. Præclarè igitur acer & uerus rerum æſtimator Virgilius, quum alijs gentibus ſuas laudes tribuiſſet, aut ſculpendi: aut pingendi, demetiendíue cæli, Romanis gubernandi imperij quaſi peculiarem quandam prouinciam aſſignauit.

Tu regere imperio populos Romane memento.
(Hæ tibi erunt artes) paciſque imponere morem.

Quamobrem T. Liuius quum initio ſecundi libri populi Romani res præclarè geſtas ſcribere inſtituit, non dubitanter affirmare auſus eſt, imperia legum potentiora quàm hominum extitiſſe. Quæ quum ita ſe habeant, magnam profectò ueteribus Prudentibus gratiam debemus, qui eas nobis non modò incorruptas atque integras, uerùm etiam pulcherrimis doctiſſimiſque ſuis ſcriptis illuſtratas tradere uoluerũt. Atque utinam quidem utroque hoc eorum beneficio fruentes parem eis pro tantis in nos meritis gratiam habere poſſemus. Verùm quum iſtam nobis integram abſolutámque felicitatem caſus aliquis inuiderit, & ex tantis copijs & opibus, afflictis rebus, tam paruæ nobis reliquiæ ſuperſint, eas tamen quoad fieri à nobis poterit, ſummo ſtudio atque obſeruantia colemus, & memoriam diuini immortaliſque beneficii piè inuiolatéque ſeruabimus. Itaque quum præter ſuperiorem illam calamitatem, quam equidem grauiter pro eo ac debeo moleſtéque fero, (etſi enim fateor nõnulla redundantia, atq; etiã ſuperuacanea, in tam multorum ſcriptorum monimentis extitiſſe, tamen quemadmodum in ſcribendo, ita etiam in reſcindendo modum adhiberi oportuit: & non,

quod

quod imperiti medici faciunt, de uiuo etiam reſecari) illud adeò acceſſerit, quòd quæ nobis Iuſtiniani uoluntate reliqua facta ſunt, ea ferè ſiue temporis uitio, ſiue quorundam hominum negligentia deſerta atque inculta ætati noſtræ tradita ſunt, ad meum officium pertinere exiſtimaui, etſi quod poſſum perexiguum eſt, tamen quod poſſum id omne in optimos authores adiuuandos, & ab hominum iniuria uindicandos ſtudioſiſſimè libentiſſiméque conferre. Ac mihi quidem ſuperioribus annis nonnihil iſtiuſmodi præſtitiſſe uideor, dum illuſtrem illum & nobilem locum de Gradibus cognationis & affinitatis: & Actiones iuris ciuilis, quæ ſumma & obſcuriſſima quæque legum Romanarum capita continent, quantum quidem ingenio & labore contendere potuimus, commentarijs illuſtrauimus. Nunc uerò quando pulcherrimum quoque & facilè principem totius noſtræ diſciplinæ locũ de uſuris, & fœneratorum negotiatione, non parũ opera induſtriáque noſtra adiuuiſſe putaremur, cœpimus etiam de noſtris edendis lucubrationibus, earúmque fructu cum ſtudioſis communicando cogitare. Et quoniam ad principes & primarios uiros legum adminiſtratio, regendæq; Reip. cura pertinet, quos, ut à Platone diuiniſſimè ſcriptum eſt, ſicuti gubernatores uectorum & nauis ſaluti, ita ciuilis ſocietatis incolumitati certa oportet atque conſtituta lege conſulere: non erubui Potentiſſimi & magnificentiſſimi principes & domini, paruum hoc & tenue opuſculum amplitudini ueſtræ dicare, non quòd quicquam Romanorum inſtitutis ac moribus aut prouiſum ſapientius, aut præclarius conſtitutum eſſe arbitrer, quàm quod optimè conſtitutæ ciuitatis ueſtræ legibus comparatum eſt: ſed quòd partim ſingulare quoddam animi mei in iſtam amplitudinem celſitatémque ueſtram ſtudium atque obſeruan-

tiam ſignificatione aliquã teſtari uellem, qui & in urbe imperij ueſtri nobili ac præclara, & uerò etiam iuuentuti bonis artibus inſtituendæ præfectus beneficio ueſtro in his me ſtudijs exerceo: partim ut ſempiternum quoddam teſtimonium extaret ueſtræ iſtius in literas & literatos homines beneuolentiæ atque liberalitatis. Nam hæc quoque particula quædam fructus erit illius, quem uobis iſta ſingularis munificentia & liberalitas ſine dubio allatura eſt: quum ex hoc celeberrimo literarum domicilio exibunt beneficio ueſtro omnibus propè ingenuis artibus exculti, atque perpoliti homines, qui ſempiternis monimentis teſtabuntur omnibus mortalibus, Senatum Bernenſem ad iſtam bellicæ uirtutis, rerúmque fortiter & præclarè geſtarum laudem ac ſplendorem, amorem quoque in literas maximè rarum & prope inauditum adiunxiſſe. Quare ueſtræ humanitatis erit illuſtriſſimi & potentiſſimi principes, munus hoc noſtrum amplitudini ueſtræ dicatum beneuolo animo & benigno accipere: quæ quamuis ſua ſponte magnitudine rerum geſtarum nobilitata, alienæ commendationis non indigeat, nonnihil tamen etiam ſplendoris atque dignitatis huius quoque fortaſſe generis monimentis apud poſteros cõſequetur. Quod reliquum eſt, Optimo Max. rerúmque omnium præpotenti Deo uota facio ex animo, neque uerò unquam facere intermittam, ut Rempublicam ueſtram ſanctiſſimis optimíſque legibus fundatam, ad multas ſeculorum ætates florentiſſimam auguſtiſſimámque conſeruet. Pridie nonas Ianuarij Anno M. D. L I.

LEGES IN HIS LIBELLIS ALITER quàm vulgo ſoleant explanatæ, aut conciliatæ.

L.2.D.*Si cert.petat.*	9
L.*quum quidam,§ in tantum,*D.*de uſur.*	20
L.*eum qui.*D.*de his quibus ut ind.*	20
L.*uſuræ,*D.*de uſur.*	20
L.*qui Romæ,*D. *de uerb.obligat.*	36
L.*nam etſi,& l.in diem,*D.*de cond.indeb.*	56
L.3.D.*ad leg.falc.*	77
L.*eos,*C.*de uſuris*	81
L.*penult.*D.*de naut.fœn. & l.4* D.*cod.*	94
L.*uſuræ.*C.*de uſuris.*	103

LOCA QVAEDAM bonorum authorum in his libellis explanata.

E tertia Catilinaria, quid ſit Certare cum uſuris fructibus prædiorum. 15
Ex epiſtolis ad Atticum, quid ſit Anatociſmus, 25
Apud Lucianum & Ariſtophanem, τόκοι τόκων *quid ſignificet.* 26
Emendatus Ciceronis locus in libro de officijs ſecundo. 119
Plutarchi locus explanatus in uita M. Catonis. 132
Locus ex cap. v. Euangelij Lucæ 137
Lex Moſis de fœnore, ex libro Deuteron. 138

FRANCISCI HOTOMANI DE VSVRIS LIBER PRIMVS.

*

Quæ ſit vſuræ & fœnoris notatio, tum prætereà quæ inter vtrũque differẽtia ſit, ad extremum quæ ſit vſuræ propriè & ſpeciatim ſumptæ definitio hoc primo capite breuiter, & perſpicuè declaratur. CAP. I.

VSVRA ab vtendo dicta eſt quę ſi ad exactum iudicium reuocetur, aliud nihil eſt quàm vſus. Vnde lucis, vitæ, pecuniæ vſura ei concedi dicitur, cui vti luce, vita, pecunia conceditur. Cicero libro Tuſcula. primo, Natura dedit vſuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die. Quid eſt igitur quòd querare, ſi repetit quum vult? ea enim conditione acceperas. De mutuo Cicero loquitur, quam vſuram pecuniæ nominat, quoniã vſum pecuniæ continet. Sed factum eſt, vt vulgo vſura pro vſuræ pretio, vel potiùs æſtimatione à Latinis vſurparetur: ſimili forma figuráque loquendi, qua locationẽ & conductionem pro locationis & conductionis pretio poſuerunt. Paulus in l. locatio. D. de publ. & vect.

Vſuræ notatio.

Vſura quid propriè ſignificet.

Locatio pro locationis mercede.

» Locatio vectigalium quę calore licitantis vltra mo" dum inflatur.& l.fideiuſſores. D.de fideiuſ.Quo„ niam in ſola centum annua ſe obligauerat, non in „ omnem conductionem. Itaque multis locis incrementum illud, quod cum eo quod accepit debitor reddit, quaſi propter ſortis vſum, vſuram Cicero appellat. Idque ipſum loquendi genus imitati Iuriſconſulti noſtri ſunt, vſuram appellantes id quod propter ſortis vſum ſimul cum ipſa ſorte redditur. Eámque ſignificationem quum in omnibus, vt arbitror, iuris ciuilis locis, tum verò in eo tractatu perpetuò tenuerunt, qui De vſuris inſcribitur libro Pandectarum vigeſimoſecundo. De quibus ipſis quoniam in animo eſt diligenter & accuratè, breuiter tamen, ſtrictímque diſſerere, quo quidem inſtituto difficilem ac periculoſam nauigationem noſtra profectò ingreditur oratio, operæpretium me facturum arbitror, ſi priùs quàm vela pandamus diſputationis, eam antè paululum tanquam è portu difinitione, diuiſionéque quaſi quibuſdam remis propellamus. Etſi enim vſuram pro vſus pretio & æſtimatione vulgo accipimus: ſcire tamen nos oportet duas eius ſpecies, ſi quis ſubtiliter & enucleatè rem perpendat, inueniri poſſe, alteram quę nomen à ſuo genere diſtinctum habeat, quæ vocatur Fœnus: alteram verò quæ in generis ſui appellatione conſiſtat, & vſura nominatur. Sic enim tenuiter vnamquanque rem Iuriſcõſulti ſolent exigere, &, vt ita dicam, ad viuum reſecare. Nam & cognationem ab agnatione ſimili modo ſecernunt, & ab arrogatione adoptionẽ, & conuentionem ab obligatione

Vſuræ & fœnoris differentia.

gatione. Ac fœnus quidem eſt (vt Feſtus Pōpeius & Gellius ſcribunt)ab eo dictum,quòd quaſi fœtura quædam pecuniæ ſit. Ex quo idipſum quod Græci τόκον apellant,apparet à Latinis fœnus nominari. Nam ab eo, vt Ariſtoteles libro de Republica primo tradit,nomen inuenit,quòd vt ſimilia generantur à ſimilibus,ita numus numum parit. Itaque παρὰ τὸ τίκτειν illud deriuant, quod Parere Latinè ſignificat. Eóque pecuniam fœnerare vulgo dicimur,quum eam ita collocamus,vt quaſi à re fœcūda,ita ab ea aliquam inſuper pecuniā, quaſi fœtum eius exigamus, et fœnerationem, ipſam pecuniæ locationem:périnde ac ſi animalia quis ita locet,vt eorum fœtus repoſcat. Vnde illud intelligi volumus, fœnus eſſe,propriè ac ſpeciatim accepto nomine,lucrum illud,quod quis captat ex nuda pecunia,veluti quum Menſarii,quos Banquarios noſtri vocant, pecuniam mutuo dant, non vt accipienti commodent,ſed vt inde lucrum aucupētur,ex quo etiam illorum quæſtus Latinè fœnus dicitur. Sed vſura quum ab vſu appellata ſit, aliam vim atque ſignificationem ab hac notatione retinuit. Vſuram enim qui petit, ipſum quodammodo vſum petere videtur,quippe qui eius perpetuò remanſit,nec vnquam cuiquam ab eo datus, aut cōceſſus eſt. Quem quidem vſum quia repetere nō poteſt,vt pote conſumptum, eius petit æſtimationem ac pretium, vt quum emptor rem traditā poſsidet, neque tamen pretium exſoluit,itáque contra venditoris voluntatem vtitur pecunia, poterit venditor ex empto actione non dico vſum cōſequi, quia conſumptus

Fœnus vnde dictum.

Fœnus quid ſit.

eſt,ſed certè illius æſtimationem.l.vlt.D.de peric. & cõmod.rei vend.l.Iulianus. §.ex vendito.D.de act. empt. Et hæc quidem vſus æſtimatio vt diximus,vſura nominatur,quæ quoniã vſum quodammodo repetit, fœnus dici nullo modo poteſt: eò quòd & is,qui fœnerat, vſum dat in mutuo neceſſariò:eúmque ideo petere non poteſt,& quum venditor damni accepti compenſationem duntaxat poſtulet ob id quòd vſu ſuæ pecuniæ caruit,fœnerator ex ipſis quaſi numûm corporibus tanquam ex re fœcunda conatur numos exprimere,id quod ne ipſe quidem ſi numos habuiſſet potuiſſet efficere. Alter autem vſus eſſet proculdubio ſua re, & ex ea coniuncta cum opera induſtriâque ſua quæſtum negotiando & parando feciſſet, quum ille ſine opera ex nudis numûm corporibus lucrum captet ,atque aucupetur, & vt vno verbo abſoluam , alter de lucro captando, alter verò de damno vitando contendit.Nam vt clarè Paulus inquit,vſurę non propter lucrum petentium , ſed propter moram non ſoluentium infliguntur.l.quum quidam,§.ſi pupillo. D.de vſur. Vnde apparet non tam horum vim atque notationem verborum cogitaſſe Senecam, quum ſcripſit fœnus & vſuram contra naturam inuenta eſſe nomina, quàm vſum loquendi popularẽ atque peruulgatum. Nam fœnus quidem contra naturam inuentum eſt,quoniam,vt paulò pòſt idoneo loco fuſè probabimus , ex re ſterili fœtum captat. Vſura verò id petit,quod eius interfuit,qui vſu ſuę pecuniæ caruit: & vſus eius æſtimationem. Sed quemadmodum iam antè dictũ à nobis eſt plerunque

que etiam pro fœnore vſurpatur, ac nomen generis obtinet. Cuius quidem generis quoniam certa aliqua ſpecies eſt, quæ nunquàm cum genere ſuo confunditur, & fœnus appellatur, aliam quoque ſpecie͂ ab ipſius generis nomine expreſsimus: qua͂ vſuram nominamus. De cuius definitione nobis breuiter explicandum eſt, quò faciliùs id quod docere volumus intelligi poſsit. Eſt igitur vſura ſtrictè ac ſpeciatim ſumpta nihil aliud, quàm pretium, ſeu potiùs æſtimatio vſus ſortis conſumptæ cùm damno creditoris. Hæc definitio, vt mihi quidem videtur, & clara eſt, & rectè quęcunque ad eam ſpeciem ab omnibus aliis diſtinguendam pertinent, complectitur. Nam quum Aeſtimatio generale nomen ſit ad multa pertinens, æſtimationem vſus poſuimus, & quia etiam in Locatione co͂ductionéque vſus æſtimationem ac pretium diximus, verbu͂ Sortis, adiunximus, quoniam ſiue docendi cauſa (vt fit in omni diſciplina) ſiue conſuetudine quadam loquendi factum eſt, vt ad eas res hæc appellatio reſtringeretur, quas vulgò ſortis nomine complectimur. Id quod clariùs etia͂ explicauimus, quum addidimus Conſumptę, propterea quòd earum rerum, quarum vſura conſtat, non tam vſus, quàm abuſus eſt: quippe quum ſine conſumptione præſtare nullum vſum poſsint. Quo magis à locatione ſeparatur hæc ſpecies, in qua ipſa locatione res conducta extingui, conſumíq; no͂ debet. Quanquam quoniam illa acceſsio quam & in fœneratione & in ſocietate ex noſtræ pecuniæ vſu & conſumptione præter ſortem exigimus, aut quum athletæ

Vſura plerunque pro fœnore.

Vſurę definitio.

vt ſe exerceret,piſcatorive erogaturo in apparatũ pecuniam dedimus,& præter id quod dedimus aliquid inſuper ob vſum noſtæ pecuniæ conſequimur vt docet Scæuola in. l. periculi D. de naut. fœn. quoniam inquam hoc incrementum pretium quoddam eſt vſus ſortis conſumptæ,eóque noſtra definitio nõ ſatis ab eo genere ſegregata ſeiunctáque videretur,addendũ pręterea putauimus, Cum damno creditoris,quo verbo caſus illos ab hac noſtra ſpecie diſtinximus:propterea quòd neque fœnerator,neque ſocius, aut qui athletæ piſcatoríve ſortem dedit,conſumptam ſuã pecuniam,aut damnum ſibi illatum ob id quòd vſu ſuę pecuniæ caruerunt,queri poſſunt:quippe quum vt ab alio pecunia conſumeretur ob ſuum ipſi commodum procurarint ,ac nulla volenti atque cupienti fiat iniuria. Ex quibus perſpicuum eſſe arbitror , veram eſſe à nobis traditam vſurę definitionem:quum quidẽ, vt clarè conſtat,aliud nihil ſit Aeſtimatio vſus ſortis cõſumptę cum damno creditoris, quàm vſura: & rurſus vſura nihil aliud, quàm hoc ipſum, quod ea definitione explicauimus: vt quaſi eo vno verbo includeretur,quod poſteà pluribus verbis explicatum à nobis atq; patefactum eſt. Simul illud etiã intelligitur,neque ſatis abſolutam illorum eſſe definitionem,qui ſcribunt,vſuram eſſe id quod ſupra ſortem redditur : propterea quòd & fœnus ſupra ſortem redditur,& pœna,& id quod intereſt,vt poſteà docebimus:quæ tamen vſuræ appellatione minimè continentur,neque huic de vſuris tractationi magnopere illam cõuenire, quę quidem ab aliis tradita

tradita eſt, qui ſcribunt vſuram eſſe lucrum ſupra ortem exactum, tantùm propter officium mutuationis, quippe quum ad fœnoris appellationem potiùs pertineat:& ad vnam tantùm ſimplicem ac ſolitariam mutuationis cauſam reſtricta ſit. Nam ad omnes omnino vſurarum formas in hac tractatione reſpicimus, quibus alterius pecunia cum creditoris detrimentò quis vtitur : quæ ipſæ quàm ſint innumerabiles nemo non videt, quippe & hęres, ſi fideicommiſſario pecuniam à teſtatore relictam nõ ſoluit, ſed ea fruitur,& emptor, ſi pretiũ retineat, & ſocer dotem, & tutor pupilli pecuniam cum creditoris damno alterius ſorte fruuntur, & ob eam cauſam vſuras debent,quemadmodum nos quidem copioſè deinceps explicabimus, ſi modò quarum rerum vſura conſiſtat, expoſuerimus antè breuiter,vt aditum ad ea quæ pòſt ſequentur clariorem, illuſtriorémque reddamus.

Quarum rerum vſura conſiſtat, & de earũ rerum natura latè diſſeritur hoc ſequenti capite, in quo etiam ex re nata declaratur nobile reſponſum Pauli.in l.ij.D.Si cert. petat. Explanatur præterea.quid ſit apud Ciceronem,Certare cum vſuris fructib.prædiorum. C A P. II.

ETSI autem,vt modò diximus, vſuræ verbum ad omnes eas res,quarũ quidam vſus eſt, pertineat: quemadmodum tamen in omnibus artibus docendi cauſa permulta nomina latè potentia reuocantur ad quoſdam caſus, eóſque per- VSVS SORTIS

paucos, ita certè factum eſt vt ad earum tantùm vſum rerum hæc appellatio reſtringeretur, quæ vſu ipſo pereunt atque conſumuntur, quarum naturam non alienum eſt hoc inſtituto copioſiùs exponere. Eiuſmodi verò ſunt, quas noſtri pōdere, numero, & menſura conſtare ſcribunt: veluti oleum, frumētum, pecunia numerata. l. ij. D. ſi cert. petat. prętereà etiam in abuſu conſiſtere. l. hoc ſenatuſc. § j. & l. ſi vini. D. de vſuf. ear. rer. quæ vſu. Vnde Cicero Topicorū libro, Non debet (ait) mulier ea, cui vir bonorum ſuorum vſumfructum legauit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad ſe pertinere. Vſus enim non abuſus relictus eſt. Id quod ob eam cauſam dictum eſt, quoniam earum, vt dixi, rerum vſus planè nullus eſt, niſi ſi conſumantur: itáque qui his vtitur abutatur. Quocirca preclarè Paulus in d. l. ij. Credendi verbum ad eos caſus pertinere propriè reſpondit, quibus earum vſus rerum conceditur: nec in cæteris rebus rectè nos in creditum ire: quoniam qui earum vſum concedit, nō tantùm poſſeſsionem, verumetiam dominium earum credat neceſſe eſt. Qui verò vel cōmodat, vel deponit, non modò dominium, verumetiam poſſeſſionem retinet. l. rei commodatæ D. commod. l. licet. D. depoſ. eóq; non tantundem credere, id eſt, fidei debitoris cōmittere dicitur. Vnde Alfenus. l. in naue. D. locati. duo hæc in creditum ire, & Dominium retinere, tanquam contraria inter ſe opponit. Aut enim res (ait) locatur, vt idem reddatur, ſicuti quum veſtimenta fulloni curanda locantur: aut eiuſdem generis vt quum argentum datur fabro vt vaſa

Vſura quarum rerum cōſiſtat.

In creditū ire.

vaſa fiant, ex ſuperiore caſu domini res maneat: ex poſteriore in creditum itur. hæc Alfenus. Ob has cauſas dicuntur putereà res eiuſmodi functionem in genere ſuo, potiùs quàm in ſpecie recipere. d.l. ij. D.ſi cert.petat. id eſt, vt ego quidem interpretor, penſionem, ſiue ſatiſfactionẽ: quaſi quis dicat, ſolutionem & ſatiſfactonem, quæ fit harum rerum debitarum, non ipſius ſpeciei fieri, ſed generis: propterea quòd non eadem corpora redduntur, quippe quæ conſumpta ſunt, ſed tantùm eiuſdem generis. In hac ſignificatione functionis verbum accipitur, in l.omnium.l. vectigalium, C.de vectigal. nimirũ pro præſtatione: Et apud Cicero.lib.accuſationis tertio. Quis non maximo ſe affectum beneficio putauit, cum tribus decumis pro vna defungeretur. Idem eodem lib. Tamen hoc vobis eſt ſtatuendum, quid aratorem ipſum arationis nomine muneris in Rempu. fungi ac ſuſtinere velitis. Vlpianus prætereà. l.iij.D.de dot. coll. fungi dotis collatione dixit. & l.prætoriæ. D. de prætor.ſtipul. fungi pignoribus & auri depoſitione. Quod verò dictũ hoc alii arbitrantur ea re: quia in harum rerum ſolutione altera res alterius vice fungeretur, equidẽ, quòd eorum pace dixerim, nõ arbitror eſſe probabile. Conſtat enim eo loco Paulum alias res, id eſt, quæ in ſpecie ſua functionem ac ſolutionem accipiunt, his rebus tanquam contrarias opponere. Nam & commodatum functionem recipit eadem ipſa ſpecie, quæ commodata eſt reddita, ipſumque etiam depoſitum, & pignus, & quædam prætereà eiuſmodi. Atqui ſi quis ita Pauli verba interprete-

Explanatur l.ij. ſi cert.

Functionis verbum.

Functio pro præſtatione ſumitur.

tur, vt illæ res in ſuo genere alterius vice fungerẽtur: non poterit ea fieri aliarum rerum comparatio quam hîc Paulũ explicare perſpicuum eſt. Alioqui dicendum eſſet alias res, veluti commodatas, & depoſitas, in ſpecie ſua fungi vice alterius. Quo nihil dici poteſt obtuſius. Nam quę res commodata aut depoſita redditur, nullo modo fungitur vice aut ſua aut alterius, neque in ſpecie, neque in genere. Cicero lib. Accuſationis tertio, Quis non maximo ſe affectum beneficio putauit, cùm tribus decumis pro vna defungeretur? Omninò autem certum eſt comparationem vtrarunque rerum hîc fieri: quemadmodum his verbis Paulus indicat quum ait. In aliis rebus aliud pro alio ſolui non poteſt. Quoniam in cæteris ſolui poterat, modò eiuſdem generis, vt clarè ſignificat quum ait, eas in genere ſuo functionem recipere per ſolutionẽ, id eſt, aliud pro alio ſolui poſſe: non autem in ſpecie, quam ne habere quidem dici poſſunt, ſicuti Vlpianus apertè docet in l. quum Stichus D. de ſolut. quum ait, res eiuſmodi in communi ſpecie contineri: quaſi dicat, eas non habere ſpeciem quandam ſibi propriam, ac peculiarem, & ab aliis eiuſdem generis diſtinctam, ſed cum aliis communem. Atqui ſi fit comparatio, & aliæ res in ſuo genere functionem, id eſt, præſtationem recipiunt, alias res oppoſitas in ſua ſpecie recipere conſentaneũ eſt. Atque hoc ſcilicet ipſum eſt quod vulgo dici ſolet, in hiſce rebus magis quantitatem, id eſt, vim ac momentum cogitari, quàm corpora. l. Titia D. de legat. ij. l. ſi is cui D. de ſolut. ſiquidem quum has res verbi cauſa

mutuam

mutuamur,non tam earum corpora, id eſt, ſpecies ipſas,quàm quantitatē,hoc eſt,vim ac momentum, & vt ita dicam,valorem mutuamur,veluti quum aureos,vt nūc loquimur, ſcutatos mutuo accipimus, quantitatem potiùs quadragintaquinque ſolidorū & valorem quàm ipſa aureorum corpora accipimus, contra quàm in depoſito,& ſimilibus,vbi corpora deponuntur ,& non quantitas. l.Lucius j.D. depoſ. denique hac ipſum Paulus etiam apertè ſignificat in l. j. §.non ſolùm D. ad leg. falc. vbi ea quæ corpore conſtant ab iis,quæ pondere,numero, & menſura conſtant, manifeſtiſsimè diſtinguit. Quòd antem nonnulli Pauli verba ita accipiunt, vt quod ait.Quàm ſpecie:referri ad id pùtent,quod antecedat, Per ſolutionem, quaſi functionem hæres recipiant potiùs per ſolutionem, quàm per ſpeciem:in qua etiam fuiſſe Budæum ſententia quidam affirmant,hos & pueriliter hallucinari, & tanti viri authoritate falſò abuti exiſtimo. Etenim nemo non videt verbum,In ſpecie,cum verbo, In genere apertiſsimè comparari. Sed quoniam quæ ſit harum natura rerum ſatis ſupérque oſtendimus, nunc tempus eſt ad id quod inſtituimus reuertere. Quum igitur aliarum quidem rerum omnium vſura dici poſsit, ad eas tamen omnino reſtricta hæc appellatio eſt, quæ vulgò abuſu potiùs quàm vſu contineri,& propriè in creditum dari,& functionem in ſuo genere quàm ſpecie recipere,denique quarū corpora non tam ſpectari,quàm quantitas dicuntur. Id quod vel ex hoc vno Papiniani reſponſo intelligi poteſt in l. iij.§. vlt.D. de vſur.vbi, ſi auro vel argento

Quarũ rerum vſura conſiſtat. gento facto per fideicommiſſum relicto mora interuenerit, reſpõdit, ſi vaſa quaſi corpus relicta eſſent, nempe vt iis fideicommiſſarius vteretur, vſuras nõ deberi: ſi verò quaſi quantitas, nempe vt iis diſtractis pecunia vteretur, aut alimenta præſtarentur, vſuras deberi, quod ipſum idem in ſpecie non omnino diſsimili tetigit in l. deducta §. ante diem D. ad Senatuſc. Trebell. Quòd autem quidam exiſtimãt dubitari poſſe propter l. quum quidam in fi. D. eod. vbi Paulus eum à quo ſtatuæ ponendæ legatæ ſunt, ſi non poſuerit, vſuras debere ſcribit: quaſi ſtatuarum vſuras exigi ſignificet, planè ridiculum eſt, nõ enim ſtatuarum, ſed pecuniæ hæreditatę, qua emi ſtatuas oportebat, vſuræ exiguntur. Vt is Heraclius, de quo Cicero libro Accuſationis ſecundo cõmemorat, qui non inuentas in hæreditate ſtatuas in palæſtra ponere debebat: id eſt, eas comparare ex hæreditaria pecunia. Denique Vlpiani verba pluſquã manifeſta ſunt in l. ſi legatũ publicũ D. de operib. legat. vbi hæredes pecuniã intra certum diem de po enre iubet, qua ſtatuæ cõparari poſsint. Itaq; quòd alibi hoc eſt in l. hæres in fi. D. de petit. hæred. Papinianus ait fructuum vſuras deberi de pretio, quo fructus æſtimati ſunt, intelligendum eſt: quemadmodum ex aliis locis colligitur, vbi quod rerum mobilium vſuras deberi dicitur, de pretio quo taxatæ ſunt. Imperator interpretatur l. hac edictali §. his illud. C. de ſecund. nupt. & l. vn. § ſin autem C. de rei vxor. act. vt. iam vſurę nõ ipſorum corporũ ſed quantitatis & æſtimationis debeantur. Quod ipſum ſimiliter intelligendum eſt in ſpecie l. j. D. de naut.

naut.fœn.vbi Vlpianus non modò pecuniæ traiectitiæ, ſed etiam mercium ex ea comparatarum vſuras perſolui ſcribit,ſed non tanquam corporum, ſed quaſi quantitatis & æſtimationis. Vnde etiam conſtitutum eſt,vt quemadmodum in mutuum, & ſi ſola quantitas cadat: tamen ſi corpus æſtimatum detur,mutuum contractum ſit l.rogaſti. D.Si cert. petat.Ita in hoc genere ex corpore æſtimato vſurę exigantur: quia neque mutuum,neque vſuræ quaſi corporis, ſed quaſi quantitatis exiſtimantur l.pro auro.C.de vſur.l.ſi pro mutua.C.ſi cert.petat.Denique Papinianus rem omnem vno verbo conficit in l.eum qui.D.de his quib.vt indig.vbi eum qui tacitum fideicommiſſum ſuſceperat, reſpondit, ſi fructus vendidiſſet, eorum pretii vſuras debere: ſi fructus in vſu habuiſſet, non debere. Porrò autem quemadmodum vſuræ non tantùm pecuniæ numeratæ, verumetiam aliarum prętereà rerum omnium conſiſtunt,quas noſtri Species appellant,veluti vini,olei,ac frumenti ex iis quæ dicta ſunt notum omnibus eſſe arbitror.Id apparet prætereà ex l.quum non frumentum, & l. olei. cum ſimilib. C.de vſur. ſed & capite Leuitici vigeſimoquinto, & Deuter. vigeſimotertio, quo Moſes fœnerari prohibet,non tantùm pecuniam, verumetiam fruges & eſculenta,aliáſque prætereà res conſimiles enumerat. Illud potiùs videndum eſt,quoniam ſcribit Ariſtoteles,fœnus ex numis numos parere,ſicuti ſimilia generantur à ſimilibus,an ſemper eiuſdem generis cuius eſt ipſa ſors & fœnus & vſura conſiſtant.Id quod frequentiùs accidere nô dubium eſt.Quippe quum fœnus,

Vtrum vſura ſęper ex ſortis genere conſiſtat.

fœnus, vt ita dicam, nihil aliud quàm ſortem ipſam foueat, fomentóque ſuo adaugeat, aut, quòd accõmodatius videri poteſt: quemadmodum terra ſemen tepefactum vapore & complexu ſuo poſteà fuſius atque vberius reddit, ita ſortem conſumptã poſteà maiorem vberiorémque regeneret. Nam in Catone Maiore incrementum illud quod cum eo, quod accepit, terra reddit, Cicero vſuram & fœnus appellat. Et profectò ita eſt, vt niſi nominatim aliud inter contrahendum conuenerit, cuius generis ſors ipſa eſt, eius quoque generis vſuram reddi oporteat. Quod quidem in ſolo mutuo locum habet, quo nulla adhuc mora commiſſa eſt. Nam in legato vini & ſpecierum, aliiſque ſimilibus negotiis, quibus vſuræ poſt moram debentur, non ipſæ ſpecies, ſed earum æſtimatio, eóque etiam æſtimationis, id eſt, pecuniæ vſurę exiguntur. Sin adiecta lex fuit conuentioni, eius prorſus generis vſuræ debebuntur, de quo conuentum eſt. vnde & prædiorum fructus vſurarum nomine poſſe percipi ſatis conſtat ex l. ſi ea lege C. de vſur. itáque hæc Vlpiani verba intelliguntur, in l. magis puto §. item prætor D. de reb. eor. qui ſub. Prætor illud obſeruabit, ne plus accipiatur ſub obligatione prædiorum fœnoris &c. prætereà ſpecies quædam refertur in l. quum non frumentum C. de vſur. vbi non frumentum ſed pecunia accepta erat fœnori, vt certa modiatio tritici præſtaretur, quinetiam in l. ſi ea pactione eod. pactionis cuiuſdam mentio fit, qua quum ſors quidem eſſet in pecunia: vſurarum tamen cauſa, ædium habitatio permitteretur, eámque

que vſuræ ſpeciem Martianus in l.ſi is qui §j.D.de pignorib.& l.ſi pecuniam D.de pign.act.ἀντίχρησιν appellat, Si quando in vſuras (inquit) creditor fructus percipiat. Ex quo ipſo breuiter explicari poſſe arbitror ſubtile dictum Ciceronis & elegãs, Oratione tertia Catilinaria, cuius multi antehac interpretationem quæſiuerunt:quum ait, Catilinæ ſocios quòd ſtultiſsimum eſt facere:certare ſcilicet cum vſuris fructibus prædiorum. Conuenerant enim cum fœneratoribus, vt eorum prædiorum, quæ pignori pro ſorte & vſuris acceperant, fructus pro vſuris colligerent.Cuiuſmodi pacti mentio fit in l.j.§ pacto.D. de pignorib.& l. Caius Seius.D. de pignor. act. Eueniebat autem vt quoniam vſuræ ſiue ſimplices ſiue in ſortem redactæ longè maiores eſſent, quàm vt eas prædiorum fructus æquare poſſent, Catilinarii ſemper in annum elapſum debitores manerent. Ob eámque cauſam è ſequentis anni fructibus ſumendum eſſet. Vnde fructus vſuris pares eſſe poſſent, quaſíque cum iis comparari atque contendere. Quod ideo ſtultiſsimum eſſe affirmat, quoniam ad extremum omnes ſequẽtium annorum fructus prioribus annis debebantur, itáque proprietas ipſa ære alieno onuſta creditoribus addicebatur. Vendi igitur prædia & poſſeſsiones oportebat, vt in ſpecie illa nobili, de qua Vlpianus ſcribit in l. magis puto.vbi vſurarum modus carendum eſſe ære alieno ſuadet, ideóque vẽdere, quàm obligare ſatius erat. Quod tamen Catilinarii, quoniam amore poſſeſsionum tenebãtur, facere nolebant. Quòd ſi(ait)maturiùs vẽdere voluiſſent,

Quid ſit Antichriſis.

Ciceronis locus.

luiſſent, neque (id quod ſtultiſsimum eſt) certare cum vſuris fructibus prædiorum, locupletioribus his & melioribus ciuibus vteremur. Sed hæc quidem hactenus. Nunc ad propoſitum ſermonem reuertamur.

Vſuras neque vſurarum neque fructuum deberi: ſed ſortis tantùm. Anatociſmum apud Ciceronem non id ſignificare quod eruditiſsimi plerique exiſtimant: neque vnquam vſurarum vſuras ciuili Romanorum iure permiſsas eſſe.

CAP. III.

SORTIS CONSVMPTAE.

QVAE res igitur vſuræ ſtipulationem recipiunt prorſus ſunt eiuſmodi. Ob eámque cauſam diſertè in definitione dictum eſt, vſuras ob vſum cõſumptæ ſortis deberi. Conſumptæ videlicet, neceſſariò: quoniam ſine conſumptione vſus nullus extitiſſet. Sortis autem, primùm vt oſtenderem earum tantùm rerum vſuras cõſiſtere, quæ ſortis appellationem recipiunt: tùm verò ob aliud quiddam nihilominus neceſſariũ de quo nunc dicere aggredior, nempe quoniam non ſemper harum vſuræ permittuntur: ſed ita ſi modò ſint ſumma principalis, quam ſummam Latini ſortem, Græci tum κεφάλαιον, tum verò ἀρχάιον etiam appellãt, vt ſcribit Iulius Pollux, καλεῖτε δὲ κεφαλάιον, ἀρχάιον, τὸ δὲ ἔργον, τόκος. Nam ſi exempli cauſa Mæuius mea pecunia fruitur, quæ centum aureorũ eſt, vſuras illius ſortis & ſummę principalis debebit, quod ſi vſuris quoque ſimiliter fruatur: non tamen earum

rum nomine alias præterea vſuras perſoluere cogitur. Cuius diſcriminis quæ tandem ratio reddi poſsit, deinceps conſiderandum eſt. Quum enim ſortis vſura ideo permittatur, quia meo incommodo ex mea pecunia tuas auges copias, fortaſſe dixerit aliquis, ſimiliter in vſurę pecunia ſtatuendum eſſe, vt quoniã ea frueris, fructus eius nomine penſionem aliquam perſoluas. Quis enim te vti cogit? cur me vſu meæ rei ſpolias? Quam ob rem vulgo adhuc ab omnibus exiſtimatũ eſt, fuiſſe hãc ipſam quam Cicero appellat Vſuræ renouationem. Scribit enim Cicero quadam ad Atticum epiſtola, habuiſſe ſe in edicto tranſlatitio de Centeſimis cum anatociſmo anniuerſario obſeruandis. Sic enim vſurarum in ſingulos annos regenerationem, aut, vt ibidem ſcribit, renouationem appellat. Veruntamen lege aliqua poſteà factum eſſe contendunt, vt omnis vſuræ renouatio penitus abrogaretur. Cuius verò conſtitutione id cautum ſit, ne ipſi quidem, vt arbitror, compertum habent. Exiſtimo autem equidem, rem omnem accurato iudicio perpendens, tam magnas extare cauſas propter quas huiuſmodi renouatio iniqua iniuſtáq; videretur, vt neque Ciceronis imperio, neque vllo vnquam Ciuili iure permiſſa ſit. Nam primum omnium quum vel maximè Reipub. interſit certum ac definitum vſurarum modum conſtitui, quemadmodum omnibus temporibus repetita memoria factum eſſe apparet: ſi vſuræ vſurarum permittantur, quàm ſit ea de re lex omnino inutilis ac fruſtra conſtituta quis non videt? Nam quum beſſem tantùm vſurarum no.

Vſurarũ vſuras nũquàm permiſſas fuiſſe.

mine mercatori liceat exigere, ſi eius beſsis renouatio concedatur, in infinitum res creſcet: & vſura illa legitima excedetur, nec vllus modus ſeruari in vſuris poteſt. Secundò perſpicuum eſt multis caſibus ac ferè ſemper contingere, vt vſura pœna ſit. Atqui nihil abſurdius fingi poteſt, quàm pœnæ pœnam exigere. id quod ex pœna corporali, cuius natura pecuniariæ ſimilis eſt, intelligi poteſt. Nam ſi latroni pœna conſtituta ſit exilium, & ſi eam nõ dederit, damnatio in metallum, aut vltimum ſupplicium, ineptum eſſet vltimum ſupplicium putare eſſe pœnam non perſolutæ prioris : ac non potius ratione ac reſpectu ſolius latrocinij grauiorẽ ſubinde pœnam conſtitui, quemadmodum in hac pœna pecuniaria etiam permittitur grauiorem pœnã exigere, ſicuti refertur ſpecies in l. quanuis. C. de vſur. & l. Caius Seius. l. Seia. l. quum quidam. & l. pecuniæ. §. j. D. eod. veluti ſi quincunces mercator ſtipuletur, & niſi ſoluatur beſſem: nõ enim bes quincuncis non perſoluti pœna eſt, ſed ſortis tantùm. ſicuti ex his Papiniani verbis intelligi poteſt
» in d. l. pecuniæ. Vſurarum ſtipulatio, inquit, quan-
» uis debitor non conueniatur committitur: nec in-
» utilis legitimæ vſuræ ſtipulatio videtur ſub ea con
» ditione concepta, Si minores ad diem ſolutæ non
» fuerint. non enim pœna ſed fœnus vberius ratio-
» ne ſortis promittitur. Quid dici potuit euidentius? Quam ob rem quod Paulus ſcribit in l. Caius Seius. D. eod. conſuetudinẽ eſſe, vt non illatis minoribus grauiores infligerentur pœnæ nomine: ad ſortem omnino referendum eſt. vt pœna grauior

ſiue,vt Papinianus eo loco appellat, fœnus vberius,ratione ſortis exſoluatur: quia Pœnæ verbũ, ibi pro vſura ponitur, vt poſteà latiùs explicabimus:& clarè cõſtat ex l.qui ſine. D.de negot.geſt. vbi ſcribit Triphonius, tutorem,qui pupilli pecuniam in vſus ſuos cõuertit, propter licentiam qua abutitur,maximis vſuris vice cuiuſdã pœnæ ſubiici.non enim vſuræ ſimplices in pœnã infliguntur, ſed tantùm maximæ, & grauiores cõmunibus. Vt ad rem redeam,ſi vſuræ permitterẽtur vſurarũ,pœnæ quoq; pœna ſimiliter permitteretur. quod perquàm abſurdum eſt. Tertiò,quum vſura nihil aliud ſit quàm vſus pretium atque æſtimatio, ſi quæ lex hoc pretium renouari permiſiſſet, vnius quoq; rei pretium contra naturæ æquitatem permiſiſſet bis exigi. Atqui nihil tam iniquum eſt, quàm eiuſdem rei æſtimationem bis conſequi:quemadmodum Vlpianus docet in l.quod ſi nolit.§.ſi quis egerit.D. de ædit. & l. quia dicitur. D.de euict. eóque idem Vlpianus in l.ſecunda. §.ſi indemnatus. D.de admin. rer.ad ciuit.immodicam & illicitam computationem appellat,quum quis commodorum commoda audet exigere. Qua de cauſa perpetuò iure ciuili ſancitum eſt, ne fructuum vſuræ peti poſſint. l. neque eorum. D. de vſur. nimirum quoniam quum agri vna tantùm acceſsio ſit, ipſorum videlicet fructuum, nec eo plus quicquam ipſe dominus percipere potuiſſet, iniquum eſſet duas vnius rei acceſsiones exigere. Quam ob rem etſi Papinianus ab eo qui tacitum fideicommiſſum in fraudem legis ſuſceperat, reſpondiſſet fructuum

Vſuras fructuũ non deberi.

venditorum vſuras deberi, quoniam malæ fidei poſſeſſor eſſet: eóque nomine etiam D. Pinus ante conſtituiſſet, vt etiam vſurarũ emolumenta, id eſt, vſuræ vſurarum deberentur, vt ſcribit Paulus in l. quum quidam §. in tantum, D. de vſur. tamen eodẽ loco ſubiungit D. Seuerum benignè decreuiſſe fructus dúntaxat deberi, non etiam vſuras; eóque iure vti omnes ſolere. l. eum qui, D. de his quib. vt indig. ex quo exiſtimari poteſt & illam D. Pij conſtitutionem emendatam eſſe, & ita duos illos locos cõciliari poſſe. Hoc autem adeo verum eſt, vt ſi venditor fundum fructus ferentem tradiderit non ſoluto pretio, itaque & fundi & pretii vſum emptor habeat, tamen quoniam alterutrum dúntaxat venditoris eſt, alterius tantùm commodum poſsit exigere. ita tamen vt ſi fructuum æſtimationem elegerit, liceat ei vſq; ad vſurarum ſummam eam æſtimationẽ extendere: veluti ſi plus vſurę pretii quàm fructus prædii valeant, quemadmodum plerunque valere non dubium eſt, & refertur ſpecies in l. liberto. D. de legat. iij. Nam hoc caſu licebit vltra fructuum pretium vſque ad ratam vſurarum portionem exigere, nimirum fructibus in vſuras imputatis: quemadmodum Vlpianus apertè expoſuit in l. vſuræ. D. de vſur. Vſuræ (inquit) vicem fructuum obtinent, & meritò non debent à fructibus „ ſeparari: id eſt, in vſurarum ſolutione fructus im„ putantur, & loco fructuum vſuræ ſuccedunt. quid ita? quoniam vnius rei duas acceſsiones petere iniuria eſt. Ob eamque cauſam ſicuti eo loco Vlpianus dixit, Vſuræ vicem fructuum obtinent, ſimiliter

Leges cõciliatæ.

Vſuras vicem fructuũ obtinere.

ter etiam de fructibus alibi reſpondit:hoc eſt in l. is cui.§.quæri poterit. D.vt in poſſeſs. legat.eat. quòd ſcilicet in vicem vſurarum fructus cedant. quin etiã in l.minor xxv.ann.cui fideicommiſſum. §.primo, D. de minorib. ſpeciem refert in qua & vſuras vicem fructuum, & contra fructus vicem vſurarum obtinere reſpondit. Quocirca ne nos moueat quod Papinianus in l. hæres. D. de petit. hæred. ſcribit, fructuum ante actionem hæreditatis illatam perceptorum vſuras deberi. Certum eſt enim ex l.item veniunt.§.item non ſolum.in fi.D. eod.fructus tum perceptos hæreditatẽ augere,eóq; in ſortem tranſire. vnde quum iam non ſint in acceſsione,ſed in ſummam principalem imputentur, non mirum eſt ſi eorum vſurę peti poſsint.Id enim perſpicuè demonſtrat quum infert,eorum fructuũ, qui poſt hæreditatem petitam percepti ſunt, peti vſuras non poſse.nimirum quòd ſint vltra ſortem, quæ iam in actione compræhenſa eſt. Et quum ait, Diuerſa ratio eſt eorũ qui ante actionẽ hæreditatis illatã percepti hęreditatẽ auxerunt,id eſt, in ſortẽ trãſierunt,ideóq; vſuras pariũt, quippe quæ nõ tan quam acceſsionis petantur, ſed tanquam ſortis. Sed fortaſſe dixerit aliquis, quum domus penſio acceſsio, vt eſt,appelletur.in l.vlt. C.de petit.hæred.vbi & vſuræ pecuniæ, & agri fructus,& ædium penſio legitima augmenta nominantur,inter ſéque comparantur,cur eius penſionis vſuræ permittuntur? Nam ex mora deberi eas conſtat. ex l.præſes. C. locat.l. quum quidam.§.ex locato. D.de vſur. Sed ſolutio ex prima reſponſione eſt facilis. Nam

Fructus inuicem vſurarũ cedunt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Locatio interdum ipſa ſors, interdum acceſsio.

aut domus penſio ſors principalis eſt, veluti quum quis domũ locauit (ſiquidem, vt in venditione pretiũ ſors eſt, ita in locatione merces) eóq; vſuræ vtpote ipſius ſortis iuſtiſsimè exigũtur. Aut ſunt acceſsio: vt quum verus hæres ab eo, qui pro hærede geſsit, & domũ, quæ ſumma principalis eſt, & eius inſuper locationem, quæ quidem in acceſsione eſt, repetit: quo caſu vſuræ peti non poſſunt, non magis quàm agri fructuum: quia domus penſio in fructu numeratur. l. videamus. D. de vſur. itaque legitimum augmentum nominatur. in d. l. vltim. C. de petit. hæred. vbi de petitione hæreditatis fit mentio, per quam domus vt principalis petitur: eius verò penſio tanquam acceſsio. Verùm vt ad ea vnde digreſſa eſt redeat oratio, quum vſuræ fructuũ adeò iure ciuili prohibitæ ſint, quis exiſtimet eodem iure iiſdémque legibus vſurarum vſuras permiſſas eſſe? præſertim quum eadem ratio plus etiã quiddam in his ipſis prohibendis valeat: nimirum quia eiuſdem rei duplex acceſsio peti non poteſt. Ac mihi quidem ea videtur eſſe ratio, propter quam Vlpianus generaliter conſtitutum eſſe ſcribit, vt ſolutio ei facta cui ſors & vſurę debebantur, priùs in vſuras accepto ferenda ſit, quàm in ſortem. l. in his. §. Imperator. & §. vltim. l. Titia. in fin. D. de ſolut. & l. fideiuſſores. §. primo. D. de fideiuſs. ſed & Florentinus vt pecunia redacta ex venditione pignoris priùs in vſuras, déinde in ſortem computetur. l. quum & ſortis. D. de pignor. act. Nam quum æquum ſit ob vſum pecuniæ debitæ commodum aliquod rependere, ſi ſors eſſet

ſoluta

ſoluta,& vſurarum pecunia remaneret,earũ commodum, itaque vſuras vſurarum ſoluere oporteret.quod ita iure ciuili vitatum eſt. Quid?quod ſortis vſus quaſi radix quædam eſt, vnde vſurę tanquam rami propagantur. quocirca ſimulátque ſortis vſus deſinit, vſuras quoque conſiſtere non dubium eſt: quanuis ne ipſæ quidem vſuræ perſolutæ ſint.l.iiij.C.depoſ. Certum eſt enim quod ſcribit Caius in l.ſecunda. D.de pecul.legat. quæ ac- ,, ceſsionum locum obtinent, extinguuntur, quum ,, principales res peremptæ fuerint. aut quod Iu- ,, ſtinianus ait in l.eos. C.de vſur. principali actione ,, non ſubſiſtente,ſatis ſuperuacaneũ eſt ſuper vſuris ,, adhuc iudicem cognoſcere. Finge igitur ſortem eſſe perſolutam: omnem certè vſurarum penſionem ceſſare neceſſe eſt.l. ſi per te non ſtetit. C.de vſur. At ſi vſurarum quæ debentur, nec adhuc ſolutæ ſunt,vſuræ poſtulentur,ecce tibi euulſa radice ramos abſurdiſsimè renaſcentes. Quare ne plura de re minimè loquar dubia, ſequitur vt concluſa mihi iam hæc ſit omnis ratio, non potuiſſe legem ſine graui Reipublicę incommodo & iniquitate ſumma conſtitui, quæ ſolui vſuras vſurarum imperaret. Ex quo quidem exiſtimari volumus,nunquàm id ciuili Romanorum iure,quod æquitate legibus aliis omnibus longè latéque præſtitit, conſtitutum eſſe. Et certè vno ore Iuriſconſulti veteres quoties earum mentionem faciunt, eas & illicitas, & immodicas, & iniquas appellant. vt Martianus in l.placuit. D. de vſur.l. ſecunda. §.ſi indemnatus. D. de adminiſt. rer. ad

ciuit. quinetiam Vlpianus ait in l. ſi non ſortem. D. de cond. indeb. eas nec in ſtipulatum deduci, nec ſi deductæ ſint exigi poſſe, adeóque ſi ſolutæ ſint repetitionem earum concedi. Modeſtinus autem ſi iudex in vſuras vſurarum condemnauerit, contra leges & ſacras cōſtitutiones facere reſpondit: eóq; non neceſſariam eſſe appellationem. l. præſes. D. de re iudic. Diocletianus autem improbum fœnus id appellat, quod, qui exercet, infamia notari ſcribit. l. improbum. C. ex quibus. cauſ. infam. Sanè tamen illud ſcire oportet, inuentam fœneratorum aſtutia fuiſſe rationem, qua fraus huic æquitati legis, quę ab hac vſurarū renouatione tātopere abhorrebat, fieret. Nam quum ob id præſertim iniqua videretur, quòd acceſsionis acceſsio, aut duplex vnius rei acceſsio improbaretur, artē quādā cōmenti ſunt, qua vſuram ipſam, fortē ac ſummam principalem efficerent. nimirum eam in ſortem redigendo, itáque totius vſuras ſummæ repetendo. Nam ipſo ciuili iure ſæpenumero conſtitutum eſt, vt quibus caſibus ſortem vſuræ efficerent, earum quoque vſuræ deberentur. veluti quum tutor aut procurator vſuras quæ pupillo vel domino deberentur exegit, eáſque vſibus ſuis retinuit. Sanè (inquit Vlpianus) parui refert, vtrum ſortem pupillarem an vſuras in vſus ſuos cōuerterint. l. tutor qui repertorium. §. ſi quas vſuras. l. qui negotiationem. §. ex duob. & §. quæſitum. D. de adminiſtr. tutor. & l. idémque. §. j. D. mand. vnde factum eſt, vt quantuis vſurarum vſuræ ab omnibus iniquiſsimæ iudicarentur: tamen hæc imputatio tanquam æqua & leg

Sortis renouatio permiſſa.

legitima iure ciuili tolerearetur. Idque ipſum equidem eſſe arbitror, quod Cicero Anatociſmum appellat, ea ad Atticum epiſtola, de qua ſuprà mentionem fecimus, id eſt, vt verbum è verbo exprimamus, regenerationem. quoniam, vt mihi quidem videtur, vſuræ vſura regeneratio propriè appellari non poteſt: vtpote quæ ipſa non regeneretur, ſed generetur tantùm. ſed quum ea ſumma quæ ſemel generata eſt, id eſt, vſura rurſus in ſortem reuocatur ac reponitur vt ſecundò generetur, tum verò ἀνατόκισμος ſiue regeneratio rectè dicetur. Non igitur vſurarum quidem vſuras & acceſsionis acceſsionem apertè diſertéque permiſſum fuit exigere: quemadmodum quidem ab eruditiſsimis hominibus ſemper vſque adhuc exiſtimatum eſt: ſed illud tantùm quod modò diximus, nimirum vſuras in ſortem reponere, quaſique vt coaleſcerent facere. quod eo etiam coniici, (ſi modò in re tam aperta argumentatio etiã aut coniectura quærenda eſt) atque exiſtimari poteſt, quòd Aſiani fœneratores, etſi Luculli tempore quàm maximis poterant fraudibus vſuras cumulabant, non tamen vſuras eos vſurarum exegiſſe Plutarchus ſcribit, ſed in ſortem duntaxat redegiſſe. De Lucullo enim ſcribens, Fœneratorum, ait auaritiam repreſsit, ac iuſsit vt qui vſuras ſorti miſcuiſſet, & ſorte & vſuris priuaretur. ὁ δὲ τόκον κεφαλαίῳ συνάψας, ἐστέρητο τοῦ παντὸς. eſt enim συνάπτειν non quod interpres vitioſiſsimè conuertit, æquare, ſed coniungere, & quaſi vt coaleſcat facere. quod etſi verbo non eſt vſurarum vſuras petere, re tamen ipſa

Anatociſmus.

atque in effectu nihil aliud eſt. Si enim (vt Iuſti-
„ nianus ait) vſuras in ſortem redigere, fuerat con-
„ ceſſum, & totius ſummæ vſuras ſtipulari, quæ dif-
„ ferentia erat debitoribus qui re vera ad vſurarum
„ vſuras exigebantur? Hoc enim erat non rebus, ſed
„ verbis leges imponere. Ex quo etiam apparet & Ariſtophanem in Nebulis, & Lucianum in dialogo qui Βίων πρᾶσις inſcribitur, diſertè fœnoris fœnus eam appellaſſe vſuræ renouationem. ἢ γὰρ ἀγνοεῖς ὅτι τῶν τόκων οἱ μέν εἰσι πρῶτοί τινες, οἱ δὲ δεύτεροι, καθάπερ αὐτῶν ἐκείνων ἀπόγονοι: quum tamen Baſilius qui omnes diligenter fœneratorum fraudes perſequitur concione in Pſalmum decimumquartum, ſecunda, de renouatione tantùm mentionem faciat, τὰ ζῶα παραδιδόντα τοῖς ἐκγόνοις τὸ τίκτειν, αὐτὰ τῆς κυήσεως παύεται· τὰ δὲ τῶν δανειστῶν ἀργύρια καὶ τὰ ἐπιγινόμενα τίκτει, καὶ τὰ ἀρχαῖα νεάζει. Sortis ergo renouationem apertiſsimè cõdemnat, vtpote quæ reipſa fœnus fœnoris permitteret: vnde etiam Papinianus in l. creditor. §. ſciendum. D. qui pot. in pign. cui perſimile eſt Imp. reſcriptum l. ſecundus. C. de pignor. & hypoth. quum ſecundus creditor primo creditori & ſortem & vſuras ei debitas ſoluit, quo caſu vſuræ illæ in ſortem redactæ videntur, apertè ſtatuit vt pignus tam in ſuum debitum, quàm in primi creditoris, & vſuras ſuas, & quas primo creditori ſoluit habeat: ſed tamen vſurarum quas creditori primo ſoluit, vſuras non habiturum. Præclarè igitur & meritò Iuſtinianus, quum hanc fœneratorum fraudem improbandam eſſe iudicaret, omnem huiuſmodi anatociſmum

vſur

vſuræque renouationem tollendam eſſe exiſtimauit, ac ſtatuit, vt nullo modo cuiquam permitteretur vſuras præteriti temporis vel futuri, in ſortem redigere, itáque earum vſuras ſtipulari. quemadmodum latius intelligi poteſt ex l.vlt.C.de vſur. Quinetiam quum vſuræ vſurarũ rei iudicatæ eius tempore permitterentur, lege lata cõſtituit vt eadem regula in hac quoque ſpecie ſimiliter obſeruaretur. l.vlt.C.de vſur.

Ob quam cauſam vſuræ debeantur: explicantur pretereà treis illæ nobiles & vexatæ quæſtiones, vtrum ex mora an litis conteſtatione vſuræ deberi incipiant: item, vtrum oblatione ſola vſurarum curſus interrumpatur: poſtremò an is, qui vſuras in futurum ſoluit, ſeruare tamen eas poßit ſummam ſortis reliquam offerendo ex Sceuolæ reſponſo in l.qui Romæ.de verbor.obligationib.

CAP. IIII.

QVARVM rerum vſura conſiſteret, & quamobrem in definitione diximus, Sortis conſumptæ, ſatis explicatum eſſe arbitror ſuperiore tractatu. Nunc videndum eſt ob quam cauſam & à quibus deberi vſuræ ſoleant: & quemadmodum ea cauſa ceſſante ipſæ quoque deberi deſinant. Id autem vno verbo in definitione perſtrinximus, quum vſuram vſus pretium aut æſtimationem

VSVS PRAEMIVM.

mationem appellauimus. Nam eo verbo intelligi volumus, vſuras percipi duntaxat ob vſum, qui tamen, vt modò diximus, potius abuſus appellari ſolet. Id adeò ex his Vlpiani verbis intelligi poteſt in l. tutor qui repert. D. de adminiſtr. tutor. Et

Vſurę ob vſum tantùm.

„ apparet (ait) hanc eſſe formã vſurarum, vt eius qui-
„ dem pecuniæ, quam quis in vſus ſuos conuertit,
„ legitimam vſuram præſtet. Et paulò ſuprà, Pecu-
„ niæ quam in vſus ſuos verterunt tutores, legitimas
„ vſuras præſtant. ſed hoc ita demum, ſi euidenter
„ doceantur pecuniã in vſus ſuos vertiſſe. Vnde Papinianus, ſi poſſeſſor hæreditatis pecuniam in hæreditate inuenerit, non tamẽ aliter eum vſuras debere reſpondit, quàm ſi eam in vſus ſuos conuerterit. alioqui, ait, ſi non attingat, non debebit l. ſi poſſeſſor in princip. D. de petitione hæreditat. Pomponius verò, etſi creditor pluris pignus vendiderit, tamen tum demũ ab eo vſuras deberi ſcribit, quum ſuperfluo vſus erit. Nam ſi depoſitum habuerit, contra reſpondit l. quanuis. in fin. D. de pignor. act. denique quoties vſuræ deberi dicuntur, ſimul etiam adiicitur propter vſum eas debe-
„ ri. vt l. ſocium. D. pro ſoc. Socium qui in eo quod
„ ex ſocietate lucrifaceret reddendo moram adhi-
„ buit, quum ea pecunia ipſe vſus ſit, vſuras quoque
„ præſtabit: ſed ſi vſus ea pecunia non ſit, contra eſt. Atque idipſum intelligi voluit Paulus in l. quum quidam. §. ſi pupillo. D. de vſur. quum ait vſuras propter moram non ſoluentium deberi. Moram enim debitor ob eam ſolam cauſam facere intelligitur, vt pecunia vtatur. contrà, quanuis in mora

non ſit, tamen ſi pecuniã alienam in vſus ſuos conuertit, eo ipſo in mora eſſe videtur, vt Papinianus docet in l. j. §. j. D. de vſur. Ex quo vulgaris illa quæſtio explicari poteſt, vtrum vſuræ ex mora an litis conteſtatione debeantur. propterea quòd in l. j. & ij. C. de vſur. legat. legatorum vſuræ non niſi ex eo tempore, quo lis conteſtata eſt, deberi dicuntur. Sed Vlpianus in l. j. §. belliſsimè. D. vt legat. ſeru. cauſ. cau. rem omnem vno verbo expedit. Diſertè enim ſcribit, ex mora incrementum vſurarum & fructuum in fideicommiſſo venire: quod ipſum alibi quoq; cõfirmat in l. ſi cui legatum. D. de condit. & demonſtrationib. & l. Titia. §. j. D. de legat. ij. vnde apparet quòd in d. l. j. & ij. C. de vſur. leg. ſcribitur, eo caſu accipiendum eſſe, quo ante litis conteſtationem nullam hæres moram interpoſuit. itaque hunc locũ interpretes ferè omnes vno conſenſu explicarunt. Verùm vt ad prima illa redeamus, quum vſura ob ſolum pecuniæ vſum debeatur, ſimúlatq; vſus deſinit quaſi ea cauſa, propter quam debeantur ceſſet, deberi quoque deſinunt. Vnde Papinianus, Si, inquit, debitor vſurarius creditori pecuniam obtulit, & quum eam accipere noluiſſet obſignauit ac depoſuit, quoniam vti deſinit, ex eo die ratio nõ habebitur vſurarum. l. debitor. D. de vſur. l. ſi creditori. l. acceptam. l. ſi per te non ſtat. C. eod. quinimo debitor minoris quanuis non ei ſortem offerat (metu ſcilicet reſtitutionis in integrum) tamen ſi modò vti deſinat, eámque deponat, ab vſuris liberabitur l. ait prætor. §. & ideo. D. de minor. quod ipſum etiam in

Vſuræ vtrum ex mora, an litis conteſtatione debeã-tur.

tutore

tutore reſpondit Papinianus in l. *j.* in fin. D. de vſur. Quanquam illud diligenter notandum eſt, iſtam vſus intermiſsionem ordine, & vt vulgo dicunt, ſolenniter fieri oportere. quippe etſi pecuniã obſignatam in depoſiti cauſam habueris, itáq; vti deſieris: tamen ſi teſtato id non factum eſt, & cum oblatione, vſuræ non ceſſant. l. ij. C. eod. l. ſi autem tardius. D. de pign. act. Ex quo conſtat, poſt vſum ſemel commiſſum retentionem tantummodo re-
„ quiri: & quemadmodum ſcribit Paulus, ſuffice-
„ re ſemel moram interueniſſe, vt perpetuò vſuræ debeantur. l. Titia. §. vſuras. D. de legat. ij. ob eámque cauſam ſi venditor re tradita ſit defunctus, quum emptor in mora eſſe cœpiſſet, pretióq; vteretur, quãuis poſteà incertus eſſet ſucceſſor, ideóque offerre non poſsit: quia tamen ſemel vſus eſt, etſi nunc quidem vti deſinat, vſuras debebit. l. euictis. §. j. D. de vſur. quod ipſum in perſona debitoris Iulianus tradit in l. quum patris. D. eodem
„ quum patrifamiliâs mora facta ſit (inquit) iam in
„ eius hærede mora non quæritur. Nam tunc hæ-
„ redi proximo iure hæreditario ea competit. In quo exiſtit profectò quæſtio quædã ſubobſcura & ſubdifficilis. Vtrum ſola oblatio ſortis & vſurarũ ſine ſolenni depoſitione, quoniam per eam vſus intermittitur, qui ſolus vſurarum cauſa erat, vſuras impediat. Nam vt modò diximus non ſufficit quocunque modo vſum ceſſare, ſed vt Imperator ſcribit in l. acceptam. C. de vſur. ſolenniter id faciendum eſt. Arbitror autem equidem diſtinctionem adhiberi in ea re oportere. Aut enim mora iam

Vtrum oblatione ſola vſurarũ curſus interrumpatur.

ra iam commiſſa & vſuris fluentibus oblatio fit, aut ante moram. Nam ſiquidem ante moram, veluti quum hæres, à quo pecunia legata eſt, legatario ante vllam moram pecuniam offert, teſtibus præſentibus, eámque in vſus ſuos nõ conuertit, tametſi eam non deponat, quis eum vſuras debere affirmabit? Rectè nanque Paulus ait, vſuras „ non propter lucrum petentium, ſed propter mo- „ ram non ſoluentium irrogari. l. quum quidam. §. ſi pupillo. D. de vſur. eoque quum pupillo tutorem non habẽti vel Reipubl. cauſa abſenti fideicõmiſſum relictũ eſſet, ibidem clarè reſpondit, quoniam hæres ſoluere voluit vſuras non debere. non ait, Qui ſoluere vult, debet etiam deponere, & conſignare: quod proculdubio dixiſſet ſi neceſſaria eſſet cõſignatio. ſimiliter Papinianus in l. pecuniæ. in fi. D. eód. ſi poſt mortem creditoris, quum tamẽ nondum currere vſuræ cœpiſſent, nemo fuit cui pecunia ſolueretur, ait vſuras nõ deberi. non enim requirit vt conſignetur, ſed tantùm vt per eum non ſtet quin ſoluatur. Eámque ob rem in ſpecie perſimili, nempe quum tutoris hæres tranſactione cum hærede pupillæ facta nõ recuſaſſet ſoluere, perſpicuè Scæuola reſpondit, ſi hæres non ceſſaſſet pecu- „ niam offerre, iure & meritò vſuras nõ deberi. l. qui „ Romæ. §. Seia. D. de verb. oblig. Deniq; Papiniani reſponſum manifeſtum eſt, ex quo apparet eum qui depoſuit & cõſignauit, ſi pecuniam recepiſſet (quo caſu videlicet ei planè ſimilis eſt qui duntaxat obtulit) non tamen vſuras antè debere, quàm à creditore conuentus moram feciſſet. Sic enim hæc

eius

eius verba intelligenda ſunt, Quòd ſi poſteà conuentus vt ſolueret, moram fecerit: nimirum quum ſortem recepiſſet vt l. acceptam. in fin. C. de vſur. Si verò ſemel mora commiſſa eſt, veluti quum emptor rem traditam poſsidens arbitratu ſuo pretio abutitur, omnino neceſſe habet illud deponere: quoniam ob id quod vti ſolebat, ſemper vti præſumitur. Itaque Paulus in hac ſpecie non idem reſpondit, quod in d. §. ſi pupillo. vbi nulla erat mora: quod ſcilicet ſufficit velle ſoluere. diſertè enim ſcribit, quamuis nemo ſit cui emptor poſsit ſoluere, veluti quum venditor defunctus eſt, cui ſucceſſor eſt incertus, niſi tamen depoſuerit & obſignauerit, vſuras deberi l. euictis. §. j. D. de vſur. nec obſtat quod in d. l. ij. C. eod. de oblatione tantùm fit mentio: quia id ex hac lege ſuppleri debet: quin etiam expreſſè de obſignatione loquitur. ad eúmque modum inuertenda ſpecies eſt in d. l. pecunia. in fi. vt quemadmodum ante moram defuncto creditore, ſi nemo fuit cui ſolui poſsit, depoſitio non eſt neceſſaria: ita è conuerſo, ſi poſt moram creditor defunctus eſt, & vſuræ ſerpere ac progredi cœpiſſent, depoſitio neceſſaria ſit, omnino enim ita Philippi verba manifeſta ſunt, vt ea nemo cauillari
„ poſsit, in l. acceptam. C. de vſur. Acceptam, in-
„ quit, mutuo ſortem, cum vſuris creditoribus poſt
„ conteſtationem offeras. at ſi non ſuſcipiant, conſi-
„ gnatam in publico depone vt curſus vſurarum in-
„ hibeatur. Non tantùm ſpectat quo modo etiam ipſo iure ab omni periculo & obligatione debitor liberetur: ſed diſertè inquit, vt vſuræ inhibeantur,

obſign

obſignationem eſſe neceſſariam. ex quo cõſtat niſi ea fiat, illas non inhiberi. quid ita? quoniam vel in ſoluenda ſorte mora commiſſa eſt, veluti quum ad tempus aliquod mutuò dedimus, intra quod, niſi ſoluatur pecunia, vſuræ debeantur: vt l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. D. de verb. oblig. & l. lecta. D. ſi cert. pet. vel quum ipſæ quoque vſuræ non ſolutæ ſunt ſuis temporibus: qualis eſt ea ſpecies, de qua Cicero cõmemorat libro ad Atticum epiſtolarum quinto, & ſexto: de Salaminijs, qui & ſortem & vſuras multorum temporum offerebant, & vrgebant vt creditor acciperet, quærebant etiam vt in fano deponerent. itaque ſic ſcribit, Addo etiam illud quod vereor tibi vt probem, conſiſtere vſura debuit, quæ erat in edicto meo: deponere volebant. &c. Ita reſpondit Papinianus in l. debitor. D. de vſur. & Antoninus in l. ſi per te. C. eod. Neque verò quenquam moueat quod idem ſcribit in l. ſi creditrici. paulò ſuprà. quod is qui obtulit, & quum creditor nollet accipere, depoſuit & conſignauit, ex eo tempore quo vſuras obtulit, nõ debeat, quaſi ſola oblatio vſuras inhibeat. Apparet enim de oblatione mentionẽ fieri, quæ poſteà ad effectum perducta eſt. Non obſtat prætereà quod Imperator in l. ij. C. de pact. int. empt. reſcripſit ex oblatione actionẽ generari: quaſi tanto magis exceptionem pariat. ex l. cui damus. D. de reg. iur. quia non propter oblationem actio ibi conceditur, ſed propter legem contractus, quæ talis erat vt ſi venditor reſtituiſſet pretium, emptor ad rem reſtituendam teneretur. Nam niſi ea lex interpo-

neretur, fruſtra fieret oblatio. Quanquam autem in mutuo ineſſe fatear cõditionem, niſi ſors cum vſuris exſoluatur, id tamen cum effectu accipiendum eſſe ſatis conſtat. nam & ſimplici mutuo ſine vſuris ea ineſt conditio, & tamen obſignationem eſſe neceſſariam nemo neſcit ex l. obſignatione. C. de ſolut. Illud tamen ad extremum admonendi ſumus, excipi ab hac regula eam ſpeciem de qua Marcellus agit in l. tutor. §. j. D. de adm. tutor. nempe qua tutor poſt pubertatem pupilli negotiorũ eius adminiſtratione abſtinuit. Quum enim Marcellus eam regulam ſecutus, quæ vetat oblatione ante moram facta vſuras exigere, tutorem ex quo pecuniã obtulit vſuras non debere reſpondiſſet, Vlpianus notauit non ſufficere obtuliſſe, niſi & depoſuit obſignatam, tuto in loco, nimirum quòd nondum rationes eſſent redditæ: quo caſu ſolui pupillo non poteſt. déinde quòd propter metum reſtitutionis in integrum ſolui tutò non poterat: eóque, vt Vlpianus ait, in ædem ſacram pupillares pecuniæ deponi ſoleant. l. ait prætor. D. de minor. & l. ſi reus paratus. in fi. & alibi ſæpe, D. de procur. Neque verò illud aduerſatur quod in l. vltima, C. de vſur. pupill. Imperatores aiunt impediri vſurarum curſum quoties denuntiationibus frequenter interpoſitis ad iudicium tutores pupillum prouocauerunt, & in actis voluntatis ſuæ rationem declarauerunt, quanuis nulla obſignationis fiat mentio. Non enim de pupillo iuuene illhic agitur, ſed vel omnino iam adulto, vel certè adultæ ætati proximo, & eo qui rei gerendæ capax eſt, quemadmodum ex eo conſtat,

ſtat, quòd idem ipſum à curatoribus fieri poſſe declarant. itémque ex his verbis, Si rem diſsimula- ,,
tione proferat. deniq; quòd ne de oblatione quidem loquitur, quæ tamen omnino neceſſaria eſt. Alioqui ſi de pupillo puero loqueretur, nulla dubitatio ſupereſſet, ex his præſertim Papiniani verbis in l. prima in fin. D. de vſur. Si tutelæ, inquit, "
iudicio nolentem experiri tutor vltro conuenerit, "
& pecuniam obtulerit, eámque obſignatam depo- "
ſuerit, ex eo tempore non præſtabit vſuras. Ne- "
que rurſus quicquam ad hanc quæſtionem perti- "
net quod ſcribitur in l. ait prætor. D. de minor. pecuniam pupillo debitam in æde ſacra deponendam eſſe, vt vſuræ interrumpantur. & l. quum quidam. §. ſi pupillo. D. de vſur. quanuis non deponatur, tamen ſi paratus ſit debitor ſoluere, & nemo ſit qui recipiat, vſuras non deberi. Nam in vtraque lege de debitore alio loquitur quàm tutore, quorum longè diuerſum officium eſt. Tutor enim etiam tutela dimiſſa multa tenetur pupillo præſtare, propter eam poteſtatem quam habuit, quæ alius non tenetur: veluti admonere pupillum vt ſibi curatorem petat. l. ita autem. §. ſi tutor. D. de adminiſt. tutor. Item cœpta negotia, quæ ſine periculo intermitti nequeunt, continuare. l. prima. D. vt cauſ. poſt pub. adſ. Itaque non mirum eſt ſi etiam ante vllam moram deponere iubetur pecuniam pupillarem: quia perfacile eſt tutori fucum (vt dicitur) tali ætati, cui ineſt maxima imbecillitas conſilii, facere: & aliquot numos ditis cauſa coram appoſitis à ſe teſtibus offerre. Cæterum in alio debitore omnino

diſtinguendum eſt, vtrùm ante vllam moram offerat, an verò poſt moram. Vnde quum in dicto §. ſi pupillo. hæres, à quo fideicommiſſum erat pupillo relictum, non modò non recuſet, ſed etiam cupiat ſoluere, ídque ante vllam moram, non mirum eſt ſi nullas vſuras debeat, quanuis nullũ repererit cui offerre poſſet, neque etiam depoſuerit. quod ſi moram feciſſet, idem Paulus in l. euictis. §. primo. D. de vſur. non dubitauit, non dico in minore, aut pupillo, ſed in adulto affirmare, niſi depoſitum fuerit, vſuras deberi. quod etiam in pupillo eo magis dicendum eſt. Et ſanè quum in d. l. ait prætor. moram pupilli debitor interpoſuiſſet, conuentus etiã à pupillo, vel eius tutore, clarè reſponſum eſt, niſi pecuniã deponat & obſignet, vſuras debere. Ac de his quidem ita ſe res habet vt diximus. Porrò autem his poſitis difficilis admodum & perobſcura, vt creditur, quæſtio facillimè explicari poteſt, de qua tractat Sceuola in l. qui Romæ. D. de verb. obligat. An is, qui vſuras in futurum ſoluit, antè poſsit ſe ab iis liberare, quàm tẽpus integrum elapſum ſit. Nam quemadmodum pecunia aut purè promittitur, aut in diem, aut in locum: & primo caſu peti ac ſolui purè poteſt: ſecundo, ante diem peti non poteſt, licet ſolui poſsit ex l. quod die. D. de ſolut. tertio, neque peti neque ſolui niſi ſuo loco poteſt, quoniam & loco plus petitur. §. plus autem. De act. & ſæpe creditoris intereſt eo loco ſolui in quem ſtipulata eſt. l. iij. §. idem Iulianus. D. de eo quod cert. Similiter vſuræ in futurum acceptæ ſunt aut purè, id eſt nullo die ac loco conſtituto, quo

L. q Romę, de verborum obli.

Vſuræ ſolutæ an ſeruari poſsint.

caſu

caſu peti ſors non poteſt ante illud tempus, quo vſuræ omnes acceptæ fuerint debitæ:quemadmodum Vlpianus docet in l.qui in futurũ.D.de pact. & l.ſecunda. §.non malè. D. de dol. mal. except. quoniam(vt ibi ſcribit) accipiendo vſuras diſtuliſſe videtur petitionẽ in id tempus, quod eſt poſt diem vſurarum præſtitarum: & tacitè conueniſſe interim ſe non petiturum. Solui autem certè poteſt, quippe quum mutuum in gratiam tantùm debitoris fiat: ob quam cauſam liberare ſe arbitratu ſuo poterit, offerendo præteritorum aut etiam inceptorum menſium vſuras. Secundo vſuræ acceptæ ſunt ad diem, vtputa trium menſium:qui caſus planè ſimilis eſt præcedenti: vnde ſors peti à creditore non poteſt, ſed ſolui poteſt. quoniam, vt Celſus ait, totum tempus medium ad ſoluendum promiſſori liberum relinqui intelligitur. d.l.quod die. & l.eum qui Cal.§.primo. D.de verbor.obligat.& certum eſt valde iniquum eſſe pactum illud & contra bonos mores, vt debitor liberare ſe non poſsit. Poſtremò, vſuræ interdum in futurum accipiuntur, ſolutione ſortis in locum collata: qui caſus à priore multum differt, proptereà quòd locus non modò debitoris, verùm etiã creditoris gratia plerunque adiicitur. d.l.ſecunda. D.de eo quod cert. ex quo ſequitur, vt neque peti neq; ſolui ſors poſſit, niſi eo loco, in quem promiſſa eſt. Quod ipſum ſanè (vt breuiſsimè dicam quod ſentio) reſpondiſſe mihi quidem Scęuola videtur in l.qui Romę.D. de verborum obligat. vbi qui Romæ pecuniam mutuam acceperat ſoluendam in longinqua prouin-

„ cia poſt menſes tres, paucos poſt dies eam Romæ
„ offerebat, detracta ea ſumma, quam creditori ſuo
„ vſurarum nomine repræſentauerat. Nam quum
creditoris intereſſet ſuo loco ſolui, planè affirmat
& ſortem ſuo loco peti poſſe, & vſuras non repeti.
» Quæſitum eſt, ait, an eo loco in quo ſoluenda pro-
» miſſa eſt, ſua die integra peti poſsit? Reſpondi pe-
» ti poſſe. nimirum integram & ſua die. Nam reſpon
ſio hæc ad quæſtionem vtranque pertinet. Et omnino firma eſt regula, & quæ labefactari non poteſt, ſtipulationi in locum factæ ſtari, niſi ſuo loco non poſſe. id quod ita tamẽ accipiendũ eſt, niſi debitor tantum offerat quantum ab eo actione arbitraria peti poteſt. quo ſanè caſu neminem dubitare arbitror, quin ſe ab vſuris futuris liberare poſsit, eas condonando quæ prçteritorum & incœptorũ menſium tempori ceſſere. Quid enim ſi longi temporis vſuræ repræſentatæ ſint, (quòd quidem perquàm iniquum eſt: ſed nos non fieríne oporteat, ſed ſi factum ſit, quid iuris, quçrimus) veluti decem menſium ſorte in certum locum ſoluẽda? An quiſquam eſt, qui propter Scæuolæ reſponſum negẽt debitorẽ ab vſuris liberare ſe poſſe? præſertim quũ illa reprçſentatio officii cauſa (neque enim cogi poterat) à debitore facta ſit, & nihil iniquius exiſtimetur, quàm quum officium ſuum cuiquam damnoſum eſt, vt Paulus inquit in l. ſed ſi quis. D. Teſtam. quem. aper. & l. ſi ſeruus. D. de furt. Sed in illa ſpecie & tempus breue eſt, vtpote trium menſium: & expreſsè ſcribitur in longinquam prouinciam collatam eſſe ſolutionẽ. id quod diligentiſsimè

mè notandum eſt, momentóq; ſuo ponderandum. quia talis erat fortaſſe prouincia, vt ad eam niſi tribus menſibus perueniri non poſſet. Cæterùm apparet duplicem eſſe quæſtionem, primùm an ſors ſuo loco peti poſsit: quod Scæuola cõfirmat. deinde quia vſuræ ex vſu ſortis pendẽt, an ſeruari à debitore poſsint. quòd certè negat, quũ integrã ſummam peti poſſe reſpõdet. neq; aduerſatur quod diximus, offerendo id quod intereſt ob locum, cõtra eſſe. propterea quòd in hoc caſu tam exigui temporis & longinqui loci, nunquàm tam amens debitor futurus eſt, vt illud offerre malit, quod forte in grauiſsima pœna conſiſtit (vt in fine dictæ legis ſecundæ) quàm vſuras beſſes vel ſemiſſes condonare. Neque verò illi audiendi ſunt, qui negant vllam eſſe de vſuris quæſtionem: aut debitorem ſuo loco & ſua die plus poſſe petere quàm quod vſuris deductis in ſorte relictum eſt, propterea quòd Vlpianus ait neminem vltra id quod acceperit obligari. l. rogaſti. §. primo. D. ſi certum petatur. l. ſi tibi decem millia in principio. D. de pact. & l. quum vltra. C. de non num. pecun. debitor autẽ integram accepiſſe nõ videatur, quoniam vſurarum nomine aliquid dederit. Nam reſpondeo duas eſſe ſtipulationes, vnam ſortis, & alteram vſurarum, ex l. centum. D. de eo quod cert. loc. eóque ratam eſſe ſortis integræ promiſsionẽ, propterea quòd verè ſors integra numerata eſt, licet poſt ſtipulationẽ vſurarum ſecutã vſuræ repræſentatæ ſint. nõ enim ex priori ſed poſteriori ſtipulatione ſoluuntur. Et profectò vidẽtur iſti quanuis

eruditi nunquàm tamen eas quas ante citaui leges vidiſſe, quibus vſuræ in futurum repræſentantur. l.qui in futurum. D.de pact.& l.ſecunda.§.non malè.D.de dol.mal. except. Verumenimuero finge debitorem non obtuliſſe ſortem niſi ſua die ac ſuo loco. Quis non videt ſatis apertè indicari à Scæuola,nullam ſuperfuiſſe dubitationem, quin vſuræ creditoris fuiſſent? Atqui ſine ſtipulatione deberi non poterant. Sed eos abſurda lectio peruulgata in errorem induxit.Quum enim vulgò legatur, Quæſitum eſt quum integram ſummam obtulerit,&c. exiſtimarunt debitorem non niſi in reliquum ſortis obligatum eſſe. quod quàm abſurdum ſit, ex his quæ dixi non obſcurum eſſe arbitror. Et certè ſemper ea mihi lectio adeò abſurda adeóque inconcinna viſa eſt, vt nunquàm affirmare dubitauerim addendam eſſe negationem,legendúmque Quum non integram: quum ecce me quidam eius lectionis admonuit meminiſſe Accurtium, eámque ſuffragio ſuo comprobare. quod me certè natura non inuerecundum in ſemel ſuſcepta ſententia magnopere etiam atq; etiam cõfirmauit.

Vſuras

Vſuras non niſi propter id quod intereſt permitti. Quot ſint eius quod intereſt ſpecies: quæ præterea inter Pœnam, quanti plurimi, vſuræ, & eius quod intereſt acceſsionem differentia ſit. Extremo capite explicatur perobſcura quæſtio & perdifficilis de numorum æſtimationis immutatione, an ijdem perpetuò reddi debeant.

CAP. V.

PORRO eorum quæ diximus hæc ſumma eſt. Qui re vtitur aliena, quæ quidem in ſuo genere functionẽ recipit, eius vſus æſtimationem reddere cogitur. Veruntamen quoniam hoc non omnimodò verum eſt, ideo in definitione dictum eſt, Cum damno creditoris. Quo verbo non modò intelligi volumus, non omnes, qui aliena pecunia vtuntur, vſuras debere: ſed tum demum quum ea pecunia cum creditoris iniuria conſumpta eſt: verùm etiam alias acceſsionum formas ab hac vſuræ definitione neceſſariò diſtingui. De quibus formis deinceps paulò vberius & clarius commemorandum eſt. Nam quæ hactenus diximus, ea omnia locum etiam habent in fœnore: ſiquidem & rebus conſtat ſimilibus, & ab eo petitur, qui illis vſus eſt: denique ſimul cum vſu conſiſtit atque inhibetur. Verùm hæc inter vtrunque differentia eſt, quòd quum ob quæſtum & lucrum ſolum fœneratio exerceatur, vt infrà idoneo loco docebimus:

CVM DAMNO CREDITORIS.

Fœnoris & vſuræ differantia.

„ vſuræ non propter lucrum petentium,ſed propter
„ moram non ſoluentium infliguntur. l. quum quidam.§.ſi pupillo.D.de vſur.vnde Vlpianus quum quæreretur an emptor redhibitorio iudicio vſuras pretii conſequeretur, reſpondit quoniam id quod ſua intereſt deberet accipere, conſecuturum. his enim ipſis verbis vtitur. l. illud ſciendum. D. de ædil.edict. Papinianus autem in l. Lucius.§.primo. D.depoſ. quum in deponenda pecunia conueniſſet, quoniam beneficium in ſuſcipienda pecunia præſtitit, ob eámque cauſam deponentis non interſit eum vſum fuiſſe, rationem vſurarum non habendam affirmat. Quod ſi ita vti incipiat, vt iam deponentis interſit, veluti ſi de reddendo admonitus moram fecerit, vſuras deberi.l.ſequen. §.primo eodem. Præterea idem Papinianus in l. inſulam.§.vſuras. D. ſolut. matrimon. & l. quum poſt.§.in domum.D.de iure dotium.& Scæuola in l.pater.D.de dol. except. ſcribunt, patrem etiam qui vſuras dotis promiſit, tamen ſi filiam ſuis ſumptibus aluerit, quanuis dotis pecunia ſit vſus, quia tamen cum damno generi non eſt vſus, alens videlicet ſuam filiam, ad vſuras non teneri. Quod ſi gener eam accepta dote aluerit, ídque poſt diuortium facere intermittat, quoniam cum alterius damno pecunia vtitur, vſuras à genero deberi. Et ſi intereſſe deſinat, puta, quia ſecundo matrimonium contraxerit, eo ipſo loco, id eſt, in l.quum poſt.§. vſuras. Papinianus ait ex die ſecundi matrimonii
„ non eſſe præſtandas. Accedit huc quod Paulus tra-
„ dit in l.liberalitatis.D.de vſur.Imperatorem ſcri-

Vſuras ob id quod intereſt, tantum deberi.

pſiſſe, iniquum eſſe vſuras pretii ab emptore petere, quum tradita res non eſſet, quíque fructus non percepiſſet. contrà Vlpianus in l. Iulianus. §. ex vendito. D. de actionibus empti & venditi. Quum re, ait, emptor fruatur, æquiſſimum eſt eum vſuras pretii dependere. cui ferè ſimile eſt quod ab eodem traditur in l.facta.§.reſcripto. D. ad ſenatuſconſultum Trebellianum. Quocirca perſuaſum nobis & planè exploratum eſſe debet, vſuram aliud nihil eſſe, quàm compenſationem eius quod verè & non ſimulatè creditoris intereſt. In quo tamen dubitare poſsit aliquis, quorſum vſuræ iure ciuili introductæ ſint, inquum id quod intererat actione propria repetere liceret. Cui breuiter reſpondeo, non æquum eſſe vt ex nuda & ſola pecunia tantum emolumenti colligatur, quantum ex ea quæ cum hominis labore atque induſtria coniuncta eſt. Secundò, neceſſariò ſtatuendum aliquem fuiſſe modum creditorum querimoniis, ob id quod eorum intereſſet. alioqui enim immoderatiſsima quæque damna ab ipſis allegatum iri. Vtrunque autem hoc eleganter Hermogenianus in l.vlt.D.de peric. & comm.rei vend.his verbis complexus eſt. Venditori ſi emptor in pretio ſoluendo morã fecerit, vſuras duntaxat pręſtabit: non omne omnino quod venditor mora non facta conſequi potuit. veluti ſi negotiator fuerit, & pretio ſoluto ex mercibus plus quàm ex vſuris quærere potuerit. Itaq; quemadmodum pœna, quæ ſtipulationibus adiicitur, circunſcribit id quod eius quod intereſt nomine peti poterat, quoniam

Vſura nil aliud quã compenſatio eius quod intereſt.

,, quoniam plerunq;,vt Venuleius ait,difficilis pro-
,, batio eſt quanti cuiuſque interſit.l.vlt.D.de præt.
ſtipul.& §.vlt. Inſtit. de verb. obligat. ob eámque
cauſam nõ iam ampliùs inſpicitur quid interſit,ſed
quæ ſit ſtipulationis quantitas & conditio: adeò vt
quanuis nihil interſit, pœna tamen debeatur, quæ
ſtipulata eſt.l.ſtipulatio iſta.§.alteri.D.de verbor.
oblig. ſimiliter vſura à legibus inſtituta eſt, vt id
quod intereſt circunſcribat, ac terminet, nec am-
pliùs id quod intereſt probare neceſſe ſit. Ex quo
nimirum factum eſt, vt quemadmodum id quod
intereſt, quum in pœnam petitur, pœna plerunque
nominatur: veluti in l.vlt.D.de eo quod cer. & l.
nouiſsima.D.rem rat. hab. ita vſura ſæpenumerò
pœna nominetur: quo caſu videlicet in pœnam in-
terpoſitæ moræ petitur. veluti in ea ſtipulationis
formula quam Paulus tractat in l.lecta.ſi cert.pet.
,, Si ea die ſupra ſcripta ſumma P. Mæuio data non
,, erit, tunc eo amplius quo poſt ſoluã, pœnæ nomi-
,, ne, in dies xxx.inq; denarios centenos, denarios
,, ſingulos dare ſpopondi.vel quum idem in l.Caius.
,, D. de vſur. Fuit conſuetudo vt intra certa tem-
,, pora non illatis vſuris pœnæ nomine grauiores in-
,, fligerentur.vnde paulo pòſt. Illud quod amplius
,, ex conſuetudine pœnæ nomine exactum eſt. Item
Pomponius in l.ſi quis.§. item ſi.D.de hæred.in-
,, ſtit. Si ſub conditione quis hæres inſtitutus ſit, &
,, graue æs alienũ ſit, quod ex pœna creſcat. Quan-
quam id quidem ſcire nos oportet, inter Pœnam
& vſuram illud intereſſe, quòd quum vſura ex vſu
pẽdeat, ſiue vt planiùs loquamur, vſus diuturnitas
eam

Pœna plerunque pro vſura.

Pœnæ & vſurę differentia.

eam pariat (quemadmodum ſcribit Ariſtophanes, *τοῦτο δ' ἔςι ὁ τόκος τί θηρίον; Δα. Τί δ' ἄλλο γ' ἢ κατὰ μῆνα καὶ καθ' ἡμέραν πλέον ὑπορρέοντος τοῦ χρόνου*) pœnam contra ſucceſſus temporis non parit, ſed contumacia debitoris ſola. Itaque vſura quidem pro rata temporis exigitur, & ſimul cum eo creſcit atque augetur: quam ob cauſam Vlpianus in l. vbi autem. §. qui ſortem. de verb. oblig. eum, qui vſuras ſtipulatur, incertum ſtipulari pronuntiat. nempe quoniam incertum eſt quanta eius ſummæ futura ſit, vtpote quæ ex temporis & vſus ſucceſſu pendeat, ideóque augeri poſsit, ſed pœna non creſcit ex temporis productione, ſi quidem vti conuenta eſt ita ſoluitur, neque adaugetur. Vnde Paulus in l. ſi pœnam. D. eod. eum qui pœnam ſtipulatur, certum ſtipulari reſpondit. nimirum eo caſu quo tanquam pœna ſtipulata eſt. Nam ſi pro vſura, veluti „ quum ſtipulati ſumus pro vſuris legitimis pœnam „ in ſingulos menſes, ſi ſors ſoluta non ſit, vt inquit Pomponius in l. quum ſtipulati. de verb. oblig. nõ tantùm vſuræ naturam, verùm etiam appellationem ſuſcipit. Cæterùm nemo ignorat quàm ſæpe vſuram à pœna noſtri diſtinguant, vt l. non ſolum. D. de lib. legat. l. pœnam. D. de vſur. l. grege. in fi. D. de pignor. Verumenimuerò operæpretium eſſe arbitror hunc tractatum de eo quod intereſt, quatenus ad inſtitutum noſtrum pertinet breuiter ſtrictímque percurrere. Si quidem & id de quo diſputamus intelligi aliter vix poteſt: & operam dabimus vt rem obſcuram plenámq; diſſenſionis inter doctiſsimos, quammaximè poſsimus planè ac

dilucidè

dilucidè exponamus. Illius igitur triplicem eſſe ſpeciem dicimus. Primam eius quod neque à lege neque ex partium cōuentione definitum eſt, ideóque probandum, & quantumcunque erit (ex regula tamen l. vn. C. de ſent. quæ pro eo quod inter.) adiudicandum. Quæ quidem prima ſpecies in generis ſui nomine ſtat, & appellatur id quod intereſt. Alia autem ſpecies eius eſt, de cuius ſumma integra & quantacunque futura eſt, inter partes conuenit: quæ in iure appellatur Pœna. l. vlt. D. de præt. ſtipul. l. procurator ad exhib. §. ij. D. rem rat. hab. quæ quanquam id quod intereſt terminet, tamen quia in fauorem ſtipulantis adiicitur, nunquàm aduerſus eum retorquetur. adeò vt ſi paratus ſit probare quanti ſua interſit, admitti debeat. l. prædia. D. de act. empt. l. ſi quis à ſocio. & ſeq. D. pro ſoc. contrà, in hoc ſtipulanti prodeſt, quòd quamuis minus interſit: debitor tamen tergiuerſari non poſſit, & ad ſolutionem pœnæ condemnetur. Atque hoc ipſum eſt quod Vlpianus ait, In pœna non ampliùs quid interſit quæritur (hoc enim in conuentione definitum eſt) ſed quantum conuentum ſit. d. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. D. de verb. oblig. Tertia ſpecies eius eſt, de cuius ſumma nō integra, nec quantacúnque ad extremum eſſe poteſt: ſed quanta ſit per ſingulos menſes, ipſo iure definitum eſt. ita vt quamuis vel plus vel minus interſit, ſola tamē ſumma præſtetur: ſicuti ſuprà docuimus ex. l. vlt. de per. & commod. rei vend. & hæc à nobis quoniam ex vſus diuturnitate pendet, vſura ſiue interuſurium appellatur. Hoc ita verum eſſe apparet ex eo,

Quot ſint eius quod int. ſpecies.

Quid ſit pœna.

Vſuræ & eius quod intereſt differentia.

eo, quod quibuſdam caſibus id quod intereſt peti permittitur vel tanquam vſura, vel tanquam id quod intereſt. quòd ſi tanquam vſura, quanuis plus interſit quàm vſurarum modo exigi poſsit: tamen vſque ad modum illum legitimum duntaxat exigitur. ſi verò quaſi quod intereſt, quantumcunque intereſſe probabitur. exempli cauſa. Papinianus ait in l. j. §. j. D. de vſur. ſocium qui pecuniam communem in vſus ſuos conuerterit, vſuras debere. Pomponius verò in l. ſocium. D. pro ſoc. quum idem dixiſſet, adiecit, Sed non tanquam vſuras, „ ſed quod ſocii interſit moram eum non adhibuiſ- „ ſe. Quid eſt hoc? nimirum id ipſum quod diximus: ſi tanquam vſuras petat, quanuis plus interſit, nihil tamē amplius exacturum. ſi verò tanquam id quod intereſt, quantumcunque. Id quod perſpicuè Papinianus docet in l. ſi fratres. §. idem reſpondit. huius nominis ſecundus. D. pro ſocio. vbi ſi ſocius refecerit portionem inſulæ ſocii qui ceſſet ſoluere, reſpondit, quanuis ſortem cum vſuris poſsit accipere, poſſe tamen & pro ſocio agere, ad hoc vt conſequatur quod ſua intereſt. In hoc igitur beneficium electionis ei proderit, quòd ſi non tantum interſit quantum vſurarum modus progreditur, vſuras petere poterit. ſi quid amplius, id quod intereſt. Quid? quod interdum euenire ſolet, vt ex vna eadémque ſorte & vſura & id quod intereſt ſeorſim ac ſeparatim peti poſsit? veluti in hac ſpecie, Centum mihi debes ſub vſuris. ea ſtipulatus ſum mihi dari Lutetiæ Calendis Ianuar. Si moram feceris, non modò

Vſurā & id quod intereſt ſimul peti poſſe.

modò vſuram, verùm etiam ſi quid mea interfuit, veluti ſi ſub pœna debebam, & ea commiſſa ſit, præſtare debebis. l. ij. in fi. D. de eo quod cert. loc. & l. qui ſolidum. §. etiam. D. de legat. ij. Quod ipſum ſimiliter in pœna traditur. l. Lucius. D. de act. empt. vbi Paulus ſpeciem refert, in qua pœnam

Vſuram & prętereà pœnā interdum peti.

& vſuram deberi ex eadem obligatione reſpondit. quemadmodnm fit etiam in caſu pecuniæ traiectitiæ, vbi creditor præter vſuras pœnam etiā ſtipulari poteſt: vt l. traiectitiæ. D. de act. & oblig. & l. iiij. §. pro operis ſerui. & l. penul. quæ de pœna tantùm quæ præter vſuram exigitur intelligi debet. D. de naut. fœn. Nec verò illi audiendi ſunt, qui putant eius quod intereſt rationem in pecunia non haberi. Quid enim clarius dici poteſt. quàm quod Papinianus ſcribit in l. ſocium. & l. cum duob. D.

Id quod intereſt vtrum in pecunia ſpectetur.

pro ſoc. aut Vlpianus in l. iij. D. de in lit. iur. vbi de numis diſertè reſpondit, ſi quis iuret ſua interfuiſſe numos ſibi ſua die fuiſſe redditos, eum id quod intereſt peciturum. Sed commodius eſt eorum argumenta cognoſcere. Vlpianus (inquiunt)
» in d. l. iij. reſpondit numis depoſitis iudicem non
» oportere iuramētum in litem deferre, vt iuret quis
» quod ſua interfuit: quum certa ſit numorum æſti-
» matio. Verùm hoc ad propoſitum non pertinet. Nam iuramentum in litem tantùm aduerſus eum defertur, qui iuſſus à iudice non reſtituit, eó videlicet vt arbitrio domini rei pretium ex locorum & temporis varietate mutationi obnoxiū ſtatuatur. quemadmodum Marcellus docet in l. tutor. eod. tract. Quod quoniam in pecunia locum non habet,

bet,quippe cuius certa ac ſtatuta æſtimatio ſit, Vlpianus ibi negat iuramentum in litem in hac ſpecie deferri.

Hactenus oſtendimus Vſuram aliud nihil eſſe, quàm id quod intereſt circunſcriptum ac terminatum. Docuimus prætereà quanuis vtraque hæc acceſsio cadat in pecuniã, & eas omnes res quæ vſuram recipiunt,non tamen vſuras dici poſſe. Supereſt vt de Quãtiplurimi ęſtimatione videamus,quę quidem ipſa ſimiliter quædam ſortis acceſsio eſt. verbi cauſa, Vinum mihi vendidiſti quo tempore decem valebat,& in eo tradẽdo moram feciſti. Hodie vinum vel pluris vel minoris eſt. Pomponius ait in l.iij.§.vlt.& Paulus in l. ſi ſterilis.§.quum per venditorẽ. D.de act.empt.ſi pluris eſt, venire hoc incrementum: ſi minoris, æſtimationem eius temporis fieri quo res vẽdita eſt. Quęrat igitur aliquis, quum ob morã hæc acceſsio veniat, & ob id quod intereſt,an vſuræ appellatione cõpręhendatur? Id quod equidem non arbitror. Nam,vt vno verbo rem omnem cõplectar, vſuræ acceſsio eſt extra ſortem. hæc verò pars eſt ipſius rei:nec eſt extra rem, ſed,vt ibidem ait Paulus, circa rem ipſam. Non „ enim(inquit) maior fit obligatio quòd tardius agi- „ tur,quanuis creſcat ſi vinum hodie pluris ſit.& me- „ ritò,quia ſi datum eſſet, hoc haberet emptor:quo- „ niam verò non dedit,ſaltem hodie dandũ eſt, quod „ iam olim dari oportuit. Nec verò ad propoſitum „ hoc pertinet quod quidã citant ex l.in furti actione.D.de furt.vbi ait Vlpianus, In furti actione nõ „ id quod intereſt quadruplabitur, ſed rei verũ pre- „

De quãti Plurimi acceſsiõe.

tium. quia non de Quanti plurimi acceſsione loquitur, ſed pœna furti: quæ ipſa etiam eſt extra rem. Sed multi hanc quæſtionem ineptam eſſe fortaſsis exiſtiment, propter vulgarem eorum opinionem qui negant quanti plurimi rationem haberi in pecunia: quum tamen vſura præcipuè in pecunia conſiſtat. nimirum quoniam in Pandectarum libris nihil eiuſmodi traditur. Verùm illos animaduertere oportuit, non ideo nullam fieri in Pandectis Quanti plurimi mentionem in pecunia, quod natura pecuniæ id non admittat: ſed eo dúntaxat, quia noſtrorum ætate Iuriſconſultorum perpetua fuit numorum æſtimatio. itaque quum ea quanti plurimi ratio non niſi quum rei æſtimatio mutata eſt locum habeat, pecuniæ verò perpetua maneret: minimè mirum videri debet, quòd nullam eiuſmodi mentionem Iuriſconſulti fecerint. Atqui nos qui toties eam immutationem videmus vſuuenire, non dubitabimus ea vti lege ac ratione, qua veriſimile eſt eos vſos fuiſſe, ſi & caſus & tempora tuliſſent. Quam ob rem ſi quid mei iudicii eſt, quemadmodum in rebus ſimilibus quæ in genere ſuo functionem recipiunt, ita in pecunia numerata immutato pretio Quanti plurimi rationem haberi oportere cenſeo: & ſicut Paulus ait, Si venditor in mora ſit, & hodie vinum pluris ſit, obligationem augeri: quia ſi datum eſſet, hoc haberet emptor: quoniam verò non dedit, ſaltem hodie dandum eſt quod iam olim dari oportuit. dicta l. ſi ſterilis. D. de actionibus empti & venditi.

Quãti pl. ratio an in pecunia haberi poſsit.

Simil

Siimiliter ex aduerſo dicendum arbitror: Si emptor in mora ſit, & hodie aurei noſtri Gallici creuerint ad æſtimationem quinquaginta ſolidorum, quum emptionis tempore quadragintaquinque duntaxat valerent, obligationem augeri: quia ſi datum eſſet, hoc haberet venditor. quoniam verò non dedit, ſaltem hodie dandum eſt quod iam olim dari oportuit. Item quod de pretii diminutione Pomponius ait, Si per venditorem vini mora fuerit, condemnari eum oportet vtro tempore pluris vinum fuerit, vel quo vęnit, vel quo lis in condemnationem deducitur. l. tertia. §. vltimo. D. de actionibus empti & venditi. veluti ſi decem modius vini valebat contractus tempore, & mora facta decreuerit, nihilominus ad decem condemnabitur: ſimiliter etiam in emptore ſtatuendum erit: vt ſi contractus tempore aureus valebat quinquaginta, & mora facta decreuerit, teneatur ad aureos ſolidorum quinquaginta perſoluendos. Alioqui enim quid dicemus? Qui moram fecerit, ex mora ſua lucrum quod alterius eſſe oportuit conſequetur? Finge mihi ſummam quandam aureorum legatam eſſe à defuncto. Hæredem autem fraudare me mea pecunia atque intereà auctam illorum eſſe æſtimationem. Quis exiſtimet ad hæredē hoc emolumentum propter ſuam moram atque fraudationem pertinere? præſertim quum Vlpianus ſcribat, omnem rei legatæ vtilitatē ab hærede pręſtari oportere. l. quum res. D. de legat. primo. Nec enim ad rem pertinet, quod quum vſura his caſibus debeatur, ſi hæc acceſsio prætereà

exigatur, fore videtũr vt duplex vnius rei acceſsio ſit: cõtrà quàm ſuprà docuimus. Nam vt modò dixi, Quanti plurimi acceſsio ipſius rei eſt, non autẽ extra rem: Vſura verò eſt extra rem, & multum intereſt vtrùm res ipſa per ſe augeatur: an verò extrinſecus aliquid ei accedat. Nam ea regula quæ negat duas vnius rei acceſsiones eſſe, de acceſsione extrinſeca intelligenda eſt. In quo tamen perpetuò diligenter notandum eſt quod modò diximus, quanti plurimi rationẽ non niſi eo caſu quo mora commiſſa eſt, habendam eſſe: ob eámque cauſam ſingulariter adhibenda cautio eſt, ne quis idem in legato in diem omnimodò reſpondeat. Nam quum hæredis cauſa ſolutio dilata ſit, quem interea teſtator omnem ex pecunia vtilitatem percipere voluit, non dubium eſt, quin ſi ante quàm dies venerit, aureorum æſtimatio creuerit, eam vtilitatem percipere debeat. Id quod ſimiliter in Mutui contractu dicimus, in quo videlicet debitori copia facta eſt, vtendi re mutuo data ad tempus aliquod, intra quod non cenſetur ſoluendi mora fieri. quoniam creditor omnem fructum & vtilitatẽ medii temporis debitori concedit. Bifariàm autem mora cõmittitũr. primùm ſi dies ſolutioni præſtituta eſt: déinde ſi poſt aliquod tempus nulla præſtituta die debitorẽ creditor appellet. Quod ſi vel ante diem, vel ante petitionẽ debitor ſoluerit, verum eſt quod ſcribit Pomponius in l. quum quid. D. ſi certum petat. debitorem liberari ſi eiuſdem generis & eadem bonitate ſoluat qua recepit. Quam ob rem etſi vini pretium decreuerit, tamẽ ſi modò æquè bonum

Mora quot modis in mutuo committatur.

reddat

reddat liberatur. Quæ quum ita ſint, & creditor eam vtilitatem debitori cōcedat, verum etiam eſſe conſequitur quod nos latè & diligenter explicauimus in §. Plus autem. De action. lib. inſtit. iiij. in mutuo pecuniæ quanuis pretium aureorũ auctum eſt, debitorem tamen liberari, ſoluẽdo tantæ ſummæ æſtimationem quantam acceperit. & quemadmodum imminutio pretii cuiuſuis alterius rei adfert emolumentum debitori ante moram ſoluenti, ita numorum æſtimationis incrementum ad eum pertinere. Contrà quemadmodum mora facta in vini mutuo Quanti plurimi ratio ducitur, ſicuti Iulianus eleganter tractat in l. vinum. D. Si cert. pet. ſimiliter etiam in pecunia rationem eius habẽdam eſſe probabile eſt. Nam ſi vini pretium decreuerit, & dictum eſſet quo tempore redderetur: quanti tũc fuiſſet æſtimationem faciendam tradit: ſi non dictũ eſt, quanti tunc quum petitum eſſet. veluti ſi contractus tempore modius vini valebat XII. & ad X. decreuerit Calen. Ianuar. quibus dari oportebat, inde ad VIII. decẽ omnino reddenda ſunt. Quod ipſum ſimiliter in augmento pretii dicendum eſt, vt ſi ad XIIII. creuerit, aut vinum eius pretii aut certè pretium ipſum exſoluatur. ſiquidem contrariorum (vt Cicero ſcribit) contraria ſunt conſequentia. Eodem igitur modo ſi aureus qui contractus tempore XLV valebat, decreuerit ad XL. ſupplebit debitor vſque ad tantam æſtimationem, quanti tum erant quum mutuo dati ſunt. ſi verò ad L. creuerint, hoc quoque ad creditorem emolumentum pertinebit: & aureos eodem numero eadémque for

ma debitor perſoluet. nimirum quia, vt ſuprà diximus,ſi dati eſſent,hoc haberet creditor, quoniã vèrò non dati ſunt,ſaltem hodie dandum eſt quod iam olim dari oportuit.

Damnum illud creditorum, & id quod intereſt ex mora & interuſurio cõtingere. Vſuras partim officio iudicis, partim ex ſtipulatione deberi. Nunquamne ſine mora intereſſe creditoris poſſit: & an etiam ſine mora vſuræ peti poßint, velut in mutui contractibus. CAP. VI.

QVVM igitur hęc ita ſe habeãt vt diximus,& vſura nihil aliud ſit,quàm cõpẽſatio eius quod creditoris intereſt aliũ eius vti pecunia,vehemẽter erraſſe iudicãdi ſunt quidã homines imperiti,qui leges Romanas ob eam cauſam damnãdas eſſe cenſuerunt,quòd vſuras in omnibus penè negotiis permiſerint. Nam quum eas nemo leges improbet,quę emptori permittãt actionẽ in id quod illius interfuit,morã non eſſe à vẽditore cõmiſſam in re vendita tradenda : vt l.j.& ſimilib. D.de act. empt.quęſo quid eſſe cauſæ putemus,quin idẽ etiã venditori aduerſus emptorẽ cõcedamus,à quo fructu & cõmodo pretii fraudatus eſt?prętereà quum hęres falſus hęredi vero fructus ex hęreditate perceptos reſtituere cogatur,idq; etiã omnes probẽt, quídni ſimiliter in pecunia permittatur, ſi cõſiſtat hæreditas pecunia,vſuras eius repetere? ex l.iij.& ſimilib. D.de vſur.l.Titia.§.j. D.de.legat.ij. Non cõmouebunt nos igitur eorũ hominũ argumenta, qui ſcribunt,quoniã nullum nuda pecunia fructum

ferat

ferat, iniquum eſſe ex re ſterili fructum exigere. Id enim nos quidē profectò verū eſſe non diffitemur. attamen illud reſpondemus creditorē non captare lucrum aut fructū ex pecunia (quod certè cōtra naturam eſt, ſi quidem nuda pecunia eſt, quòd ad illū pertinet) ſed tantùm de damno vitādo certare. Nā quum eo inuito debitor vſus ſit pecunia, ideóque eius interſit vſu carere ſuę pecuniæ, iuſtiſsimum eſt cōpenſationem aliquam eius damni petere. Atq; hoc nimirū illud eſt, quod etſi ſępe diximus, dicendum eſt tamen ſępius: vſuras non propter lucrū petentium, ſed propter nō ſoluentiū morā, vnde damnum emerſit, irrogari. l. iij. D. de vſur. Sed operępretium eſt ex reſpōſis & legibus innumeris oſtendere, quemadmodū in tēpore ſolutionis & damnū & cōmodum pecunię numeremus. Nemo nō fatetur veriſsimū eſſe quod ſcribit imperator in §. plus autem. De act. eum qui præmaturè & ante diem petit, plus petere videri: quoniam quidem vt Vlpianus ait in l. j. §. j. D. de edendo. Dies, ſolutionis, ſicuti ſumma, pars eſt ſtipulationis. ex quo etiā ſæpenumero in iure videmus haberi rationē cōmodi tēporis in pecunia, quemadmodū in illa nobili ſpecie de qua tractatur in l. ſi conſtante. §. quoties. D. ſol. mat. l. ait prętor. §. ſi quum in diem. & l. omnes. §. ſi vir vxor. D. Quę in fraud. vbi ſi qui in diē debebat præſens ſoluerit, & repræſentauerit, reſponſum eſt aduerſus creditorē rationē eius habendam quod in repræſentatiōe cōmodū cōſecutus eſt. Itaque Cicero libro epiſtolarū ad Atticū xvi. magnopere queritur de Publilię vxori ſuæ quā dimiſerat,

Tēporis magnum eſſe commodum, aut detrimentum.

propinquis quòd quum ante diem ſolutioni dotis præſtitutum omnem dotem numeraſſet exceptis C C HS. eum tamen etiam de reliquis vrgerent, & clarè ſcribit magnã ſe in eo iacturam feciſſe. Quum videas (inquit) quantũ de iure noſtro deceſſerimus, qui de reſiduis CCCCHS. CC. præſentia ſoluerimus, reliqua perſcribamus (id eſt, non præſenti quidem pecunia numerata, ſed per ſcripturam ſatisfaciamus) loqui cum eo poteris, eum cõmodum noſtrũ expectare debere, quum tanta ſit à nobis iactura facta iuris. Neque verò quenquam moueat quod in l. j. C. de cond. ex leg. refertur ſpecies, qua cogitur debitor etiã ante tempus ſoluere. Nam hoc ob fiſci priuilegium, & ob publicas neceſsitates permiſſum eſt, vt ibi diſertè ſcribitur. illud ſanè paulò obſcurius eſt quod Vlpianus ait, in l. nam etſi. & l. ſeq. D. de cond. ind. ſi quũ moriar dare promiſero, & ante ſoluã, repetere me non poſſe, & omne deniq; quod ea conditione debitũ eſt, quę omnimodò extatura eſt. item quod ait Paulus l. in diem. eodem
» In diem debitor, adeò debitor eſt, vt ante diem ſo-
» lutum repetere nõ poſsit. Veruntamen hæc ita diſſolui poſſe arbitror, ſi priore quidẽ lege, dicamus eũ qui ante mortẽ ſuam ſoluit dare videri tẽporis commodum, eóq; non repetere in ſecunda, ſi talis conditio eſt, quæ nullum in ſe tempus contineat, & omnimodò extatura eſt: veluti, Si digito cælum tetigero, verum eſſe quod Paul. ſcribit in l. ſi pupillus. §. j. D. de nouat. purã hãc eſſe ſtipulationẽ. quam ob rẽ quũ peti poſsit, vt nos docuimus in §. plus autẽ. de act. minimè mirũ eſt ſi ſemel exſolutũ repeti nõ

Leges duę perdifficiles explanatæ.

poſs

poſsit.Sed quod ait in l.in diem.ita intelligendum eſſe, ac ſubaudiendum, ſi perexiguum tempus ſit. Secus verò ſi longinquum eſſet vt paulò pòſt apparebit.l.generaliter.D.de fid.libert. Nam,vt rectè Paulus ait, in mora modici temporis non magnum damnum eſt.l.ſi debitori.D.de iudic. Porrò vt ad propoſitam quæſtionẽ redeamus, adeò commodi temporis ratio haberi ſolet, vt legatum, creditori factum, quod alioqui non valeret, valeat tamen ob ſolum medii temporis emolumentũ. Nam ſi debitor decem legauit creditori, qui ei poſt annum ſub pignore debebat, reſpondit Paulus quanuis elapſo anno peti nihil poſſet, ſtatim tamen tota decem peti poſſe: nimirum ob vtilitatẽ interuſurii medii temporis. l. debitor. D.de legat.ij. & l.j.§.ſi quis. ad legẽ Falci. Si quis creditori ſuo legauerit ›› quod debet in diẽ, præter repræſentationis cõmo- ›› dum vtile erit legatũ. Quid? quod adeò medii tem- ›› poris ratio habetur, adeò inquam minus æſtimatur in diem debitum, quàm id quod purum & præſens eſt, vt Africanus non dubitauerit affirmare, quanuis æqua pecuniæ ſumma duobus legata ſit, tamen ſi vni purè, alteri in diem legatum ſit, adeò vberius eſſe illius quam huius legatũ: vt quum hæres ex lege Falcidia detrahet ex ſeptẽ, primus conferat quatuor, alter verò tria duntaxat.l.qui quadraginta.§.vlt. D. ad legem Falcid. cui conſentaneum eſt quod ait Vlpianus in l.circa.eod. ſi decẽ ſub conditione alicui fuerint relicta, eáque conditio poſt decennium extiterit, nõ videri decem huic legata, ſed minus decem. quoniã (ait) interuallum ››

„ temporis & interuſurium huius ſpatii minorem fa-
„ cit quantitatem decem. Et Paulus in l. in lege Fal-
„ cidia. j. D. eod. Non habetur, inquit, pro puro in
„ lege Falcid. quod in diem relictum eſt: medii enim
„ temporis commodum computatur. Id quod etiam Iaboſenus reſpondit. l. eum qui. D. de ann. legat. Si rogatus poſt decem annos reſtituere vt commodum medii temporis ſentirem, ante diem reſtituerim, plus me præſtitiſſe quàm debuiſſem. quin etiam Caius. l. in quantitate. §. in diem. D. ad legem
„ Falcid. Tantò minùs, ait, ex bonis erogari intelli
„ gendum eſt, quantum intereà donec dies obtigit,
„ hæres lucraturus eſt ex fructibus vel vſuris. Sed & Pomponius Donationẽ verè appellari poſſe ſcribit, quum etſi corpus nõ donatur, tamen donationis cauſa cum debitore meo paſciſcar, ne ante tempus certum ab eo petam. l. in ædib. D. de donat. Quæ quum ita ſe habeant, quídnam aduerſo caſu dici oporteat, perſpicuum eſt. verè nanque Impe-
„ rator ait, Qui tardius ſoluit quàm ſoluere debe-
„ ret, minus ſoluere intelligi. §. plus autem. de act. & §. fideiuſſores. de fideiuſſ. ſed & Calliſtratus, nõ ſol ui debitum non minus die, quàm quantitate. l. ſolidum. D. de ſolut. & l. ſi cui. §. vlt. D. de verb. ſignifica. Denique Vlpianus in l. generaliter. §. ſi legatum. D. de fid. libert. & l. iij. §. Iulianus. D. de lega. iij. clarè inquit, vt quiſque tardius ſoluit, eo minus grauem illi ſolutionem exiſtimandam. Vnde ſi legatarius rogatus ſit ſeruũ manumittere, eíq; quod legatũ eſt poſt aliquod tempus reſtituere, propter medii temporis fructum & emolumentũ quod percepit,

cepit, intereà fruendo pecunia, cogendum eum manumittere: quum tamen ſi confeſtim rogatus eſſet, cogi non poſſet. quid ita? nimirum quia damnum quod ex manumiſsione accipit, nullo emolumento reſarcitur. Alio verò caſu medii temporis fructu, id eſt, fruitione, vt ita dicã, & vtilitate compenſatur. quod tamen ſic accipiendum eſt, ſi modò non ita modicum ſit interuallum, vt nihil à puro differat. ideóque Scæuola in l. vlt. D. de re iudicat. quum vſuras ab eo deberi ſcribit qui condemnatus executionem appellatione traxiſſet, adiecit, Et diu negotium tractum ſit. Item Papinianus in l. ,, vlt. in fin. D. de adm. rer. ad ciuit. Is, inquit, qui ,, pecuniam publicam magiſtratus ſui tẽpore, & pòſt ,, non pauco tempore detinuerat, vſuras debebit. ,, Ex his igitur & aliis prætereà huiuſmodi locis quamplurimis, quæ nihil neceſſe eſſe arbitror copioſiùs perſequi, intelligi poſſe puto quàm leue ſit id argumentũ quod contra vſuras nonnulli citant. Quum pecunia ſit res ſterilis, iniquum eſſe fructum ab ea exigere. Copioſè nanque docuimus, & in repræſentatione eſſe lucrũ, & in mora damnũ. ex quo efficitur, damni eius, quod ex mora percipitur, iure compenſationẽ peti poſſe. Eóq; quum vſuras exigimus non tanquam fructũ ex ipſis numûm corporibus, id eſt, ex nuda pecunia peti, ſed id quod ob eam cauſam interfuit, quòd fructu, id eſt, vt ita dicã, fruitione noſtræ pecuniæ caruimus. Simul illud intelligitur, nõ modò in cæteris cauſis eam æquitatẽ locum habere, verùm etiam in mutuo in quo mora commiſſa eſt: quale illud eſt de quo agit Paulus in

Vſuras etiam in mutuo recte peti.

in l.lecta.D.ſi cert.peta.& l.ſi ita ſtipulatus fuero ſi Titius.§.Chryſogonus.D.de verb. obligatio. vbi centum certo die dari ſtipulata ſunt,& ſi eo die ſatis eo nomine factum non erit, tunc quo poſt ſoluetur,vſurarum nomine aliquid præſtari. Si enim hic quoque in ſoluendo mora facta eſt,vſuras quoque rectè deberi fatendum eſt. In quo tamen ſcire nos oportet,inter has & alias vſurarum cauſas ſingulare eſſe diſcrimen, cuius celeberrima mentio fit in Pandectis, quòd illæ videlicet officio iudicis quærantur,hæ verò per ſtipulationem. Nam Paulus quidem in l. quæro. D. locat. & Vlpianus in l. item ſi.in fin.& l.ſeq.D.de negot. geſt. clarè ſcribunt,vſuras in bonæ fidei iudiciis nõ tam ex obligatione quàm ex officio iudicis proficiſci, id eſt, actionem quidem vſurarũ à prætore peti non poſſe,(de quo latè diximus in §.j.de actionib.)quippe quæ promiſſæ non ſunt:eum tam iudici harum bonæ fidei actionũ permittere, vt officio ſuo de vſuris cognoſcat. Id quod adeò verum eſt, vt quanuis ſors poſt moram ſoluta ſit, vſuræ poſteà peti non poſsint.quemadmodum apertè traditur in l.iiij.C. depoſ.& l.qui per colluſionẽ.D.de act. emp.contrà ſi vſuræ ſolæ petitæ ſunt:quoniam ex ſorte pendent,obeſſe poterit exceptio, ſed poſteà ſortis petitione nihilominus exigentur:nec obſtabit rei iudicatæ exceptio.l.ſi in iudicio.D.de except.rei iudic. In ſtrictis verò iudiciis Aphricanus ſcribit in l.Titius.D.de præſc.verb.pecuniæ creditæ vſuras nõ in ſtipulatione deductas nõ deberi. quod ipſum Imp.tradunt.l.quanuis.& l.creditor.C.de vſur.id quod

Vſuræ aliæ off. iudi. aliæ per ſtipulationẽ.

quod de ſorte tantùm quæ numis cõſtat intelligendum eſt,non etiam de ſpeciebus:quarũ vel ex nudo pacto vſuras peti poſſe certũ eſt.ex.l. frumenti. eod. quemadmodum eius quoque pecuniæ quæ à ciuitatibus credita eſt.l.etiam. D.eod.vel quæ cuilibet alii ſub pignoris obligatione debetur. Nam etiam ex nudo vſurarum pacto pignoris retentio conceditur. l. ſolutum. §. ſi in ſortem. D.de pign. act.& l.pignoribus.C.de vſur. quin etiam ſine pignore debitæ ex nudo pacto ſi ſoluãtur repeti non poſſunt.l.iij.C.eod. & l.in his verò.§.j.in fi.D.de ſolut. Verùm vt ad ea quæ hoc capite præcipuè tractare inſtitui nunc reuertar, poſtulare hic locus videtur, vt de vulgari illa quæſtione breuiter diſſeramus, An vſuræ non niſi commiſſa mora iuſtè ac legitimè peti poſsint. Quod video multis hominibus magnopere placuiſſe, iis præſertim, qui Pauli verba non ſatis intellexerunt, quæ ſæpe citamus ex d. l. iij. D. de vſur. quorum certè non ea ſententia eſt, vt vſuræ niſi poſt moram nõ debeantur: ſed illa potius, vt quum ob moram debitoris creditor damnum ſentiat, ob hoc damnum vſuras poſsit exigere:non tamen ob morã,ſed ob id quod ſua intereſt vſu carere ſuæ pecuniæ præter tempus. Quamobrem Vlpianus in l.ſi verò non remunerandi.§.ſi mihi.D.mand. clarè reſpondit, procuratorem qui ſumptus in rem domini fecit, vſuras conſecuturum: neque tantùm ex mora, verùm iudicem æſtimare debere ſi exegit à debitore ſuo quis,& ſoluit quum vberrimas vſuras conſequeretur. quod ipſum in negotiorum geſtore Paulus reſpondit.

Vſuræ vtrũ etiã ſine mora peti poſsint.

ſpondit.l.& qui natura.§.cõtra quoque.D.de negot.geſt.& l.& in contraria.D.de vſur. vt ſi in rem domini pecuniam ſuam impenderit, ex eo tempore vſuras petat.quin etiam tutor ſi in rem pupilli aliquid impenderit,non quæritur an mora facta ſit, nam omnimodo vſuras repetet. Ex quibus breuiter diſputatis perſpicuum eſſe arbitror vſurarum non propter moram, ſed tantùm propter id quod intereſt rationem haberi. Et quotieſcunque creditoris intererit vſu carere ſuæ pecuniæ, ſine vllo moræ reſpectu eas deberi. ob eámque cauſam non dubitandum eſſe, quin ex mutuo non tantùm eo caſu vſuræ iuſtiſsimè peti poſsint,de quo ſuprà dixi ex.l.lecta.ſi cer.pet.& §.Chryſogonus.de verb. obliga.nimirum quum certo die pecunia promiſſa eſt,& niſi eo die ſoluatur,tunc propter moram vſuræ ſtipulatæ ſunt,verùm etiã ex ipſo numerationis die:dummodo iuſta illa vſurarũ cauſa interueniat, nempe quum creditoris intereſt alterũ eius vti pecunia. Atque vt vno verbo rem omnem complectar,quoties nihil aliud petitur, quàm quod in definitione cõpræhenſum eſt, nimirũ æſtimatio vſus ſortis,conſumptæ cũ damno creditoris,iuſtiſsimè id peti.Nam eius damni compenſatio & naturali & ciuili æquitati conſentanea eſt:vt ex hac vna re intelligi poſsit.quamobrem hoc caſu leges in mutui contractu vſuras.permittant:præſertim quum hoc ad communem Reipubl. vtilitatẽ magnopere pertineat. Quum enim mutui contractus non minus ſit in hominũ commerciis & rebus gerendis neceſſarius quàm alia quæuis vſitata cõuentio,non modò

Mutui cõtractus in vita neceſſarius.

dò vt inopes & pauperes eo quaſi parato & expedito ſubſidio adiuuentur, verumetiam vt numariæ ciuium difficultati ſubueniatur:neq; tamen vlla lex aut diuina aut humana iubeat nos eum qui nullis ſuis rebus aduerſis res meliores quærit, ex noſtris ſpoliis augere:ſed, vt præclarè Cicero ſcribit, ſuæ cuique vtilitati, quod ſine alterius iniuria fiat, ſeruiendum eſt: accidat profectò neceſſe eſt, vt multi quibus gratis pecuniam nemo vult credere, viliſsimo pretio pecuniæ faciendæ cauſa, ſuas poſſeſsiones vendant: itáque damnum longè maius accipiant, quàm ſi mediocrem aliquam vſurã creditori perſoluerent. Præterea ſæpe contingit vt etiam locupletiſsimi pecunia careant, quam ſi haberent in promptu, magnũ aliquod compendium facerent. Huic incommodo paratiſsimum remedium eſt in Mutuo. ſed quia vel nulli, vel perpauci ſunt, qui ſibimetipſis, quò aliorum commodis inſeruiant, res meliores quærẽtium, vtilitatem velint adimere, carebunt eo compendio:quodquidem, ſi partem aliquam eius quæſtus quem ex ea pecunia fecerint, creditori deciderent, perfacilè conſequerentur. exempli cauſa, Quum aliquis nègotia mea gereret, vidit creditores meos mea pignora viliſsimo pretio velle vendere: vt me hoc detrimento liberaret, quamuis ſuam pecuniam in vſum ſuum poſſet conuertere, tamen officii cauſa eos ſuis ipſius numis abſoluit. Vlpianus ait, in d.l.& in contraria. vſuras ei iuſtiſsimè deberi. Quis eſt adeò rerum omniũ imperitus, qui hoc Vlpiani reſponſum improbet? Nam ſi nullas vſuras negotiorum geſtor

ſper

ſperaſſet, ſiuiſſet me in hoc acerbiſsimum damnum incidere. nec iniuria. Nam vt præclarè Cicero ſcribit, ſibi vt quiſque malit, quod ad vſum vitæ pertinet, quàm alteri acquirere, conceſſum eſt non repugnante natura. & Caius inquit in l. ſed ſi quis. D. teſtam. quem. itémque Africanus in l. ſi ſeruus » communis. §. quod verò. D. de furt. iniquum eſſe » damnoſum cuiquam eſſe ſuum officium, quod eius » cum quo contraxit, non etiam ſui commodi cauſa » ſuſceperit. Nec verò vt dixi ad hunc locum pertinet quod Ariſtoteles inquit, contra naturam eſſe, ſi numus, quæ res ſterilis eſt, numum parit. deinde numum contra ſui naturam ad quæſtum transferri: propterea quòd permutationis tantùm & non quæſtus cauſa ſit inuentus. Nam Ariſtoteles, vt poſteà latiùs docebimus, non loquitur de vſura, de qua in definitione tractauimus: ſed tantùm de fœnore. quorum hæc ſumma differentia eſt, quòd illa de domino vitando tantùm, hoc verò de lucro captando contendit: & eo quæſtu, quem quis curat & aucupatur ex ſola pecunia. veluti quũ quis ob ſuam cauſam & lucrũ, quod ex pecunia captat, mutuum dat. Hoc enim non officium eſt mutuationis, ſed mera fœneratio: vt Cicero lib. de finib. ij. docet his verbis. Nec enim ſi tuam ob cauſam cuiquam commodes, beneficium hoc habendum eſt, ſed fœneratio. Paulus verò in d. l. quum quidam. perſpicuè affirmat, vſuras nõ propter lucrum petentium, ſed propter id quod intereſt irrogari. quod ipſum eo magis iudicari poteſt verum eſſe, quia vſurarũ modus ex cuiuſque damni modo definitus eſt: quemadmodum

Fœnoris & vſuræ differentia.

admodum idoneo loco latiùs dicturi ſumus. Itaq; quoties quis quærit & captat occaſionem lucri ex nuda pecunia faciendi, quam alii mutuo dat fœnerari propriè dicitur: qualiſque fœtum ex ipſis nummum corporibus captare. eúmque eſſe quæſtum arbitror, quem & Ariſtoteles, & omnes boni vehementer improbant. Qui verò neque cauſam, neque propoſitum fœnerandi habet, (vt is de quo Vlpianus loquitur in l. quarta. D. Si cert. petat.) & tu empturus prædia deſyderaueris mutuam pecuniam, ſi vſuras petat, quæ damnum dúntaxat compenſant, quod ea re percepit, quia ſuæ vſu pecuniæ caruit. quoniam illæ non petunt ex ipſa pecunia fructum, ſed quodammodo vſum, aut certè vſus pretium & æſtimationem: nemo mea quidem ſententia verus & intelligens rerum æſtimator eam petitionem improbabit. Vera eſt enim Ciceronis ſententia, & Chriſtianæ pietati conſentanea: Sibi vt quiſque malit quod ad vſum vitæ pertineat quàm alteri acquirere, conceſſum eſt non repugnante natura. Neque verò contemnenda aut minimi æſtimanda ea differentia eſt, quam quidem inter eos eſſe dicimus, qui animo fœnerandi occaſionem mutui dandi quærunt, & eos qui quodammodo inuiti & repugnantes amici precibus aut beneuolentia in eum ad credendum adducuntur. Eam enim adeò ponderandam eſſe Vlpianus ſcribit, in dicta l. quarta. vt quãuis depoſiti, quod in recipientis gratiam factum eſt, periculum ad recipientem pertineat, diſtinguendũ tamen eſſe affirmet, vtrùm ab eo depoſitum fuerit, qui propoſitum & animum

Fœnerari quid propriè dicatur.

fœnerandi habuit, an ab alio. hoc enim caſu recipientis eſſe periculum, illo fœneratoris. Verùm vt hoc omittam, illud ſanè vſurarum honeſtæ petitioni minimè aduerſatur quod video à quibuſdam optimis viris obiici nobis, atque arctè defendi, mutui officium gratuitum miniméque neceſſariũ eſſe oportere. Nam vt præclarè Cicero & eleganter ſcribit, Alia cauſa eſt eius qui calamitate aliqua premitur, & eius qui res meliores quærit, nullis ſuis rebus aduerſis. Nam his nullum vnquam ius, nulla conſuetudo, nulla denique lex iuſsit nos cum damno noſtro officium tribuere. contrà qui calamitate aliqua oppreſsi ſunt, & mutuum poſtulant, non vt res meliores quærant, ſed vt neceſsitati ſubueniant, iis integrum & plenum officium pręſtandum eſt: id eſt, etiam cum aliquo damno & diminutione noſtri commodi. de quo tamen malo noſtram ſententiam Lactantii Firmiani eruditiſsimi & ſumma pietate præditi viri authoritate confirmari. is enim libro De vero cultu VI. cap. XVIII. Pecuniæ, inquit, ſi quam Dei cultor crediderit, non accipiat vſuram: & vt beneficiũ ſit incolume quod ſuccurrat neceſsitati & abſtineat ſe prorſus alieno. In hoc enim genere officii debet ſuo eſſe cõtentus, quem oporteat aliâs ne proprio quidem parcere, vt bonum faciat. plus autẽ accipere quàm dederat, iniuſtũ eſt. quod qui facit, inſidiatur quodammodo vt ex alterius neceſsitate prædetur. At iuſtus nunquàm prætermittet quominus aliquid miſericorditer faciat, nec inquinabit ſe eiuſmodi quæſtu, ſed efficiet vt ſine vllo ſuo dãno id ipſum

Lactãtij ſententia de fœnore.

quod

quod commodat inter bona opera numeretur. De neceſsitate diſertè loquitur vir ſanctus, neque vſquam ſcriptura ſacra iubet nos ex noſtris ſpoliis alterius augere copias: quinimo apertiſsimè ſcribit Paulus epiſtolæ ad Corinthios quæ ſecunda ſcripta eſt capite octauo, non æquum eſſe, vt alii omnibus copiis circunfluant, atque in omnium rerum abundantia viuant, alii propter inopiam vitam in egeſtate tranſigant. Quanquam ſi verum fateri volumus, hoc quidem negari certè non poteſt, quin ex cõtractu mutui eo potiſsimũ caſu vſuræ iure ciuili permitterentur, quũ tẽpus aliquod gratis vtendi pecunia conceſſum eſſet, quo tempore ſi pecunia non ſolueretur, quoniam in mora erat debitor, quæ mora creditori damnum afferre intelligitur, vſuræ ſtipulabantur. ídque quum ex ea cautionis formula quam ex dicta l. lecta. & §. Chryſogonus. ſuprà commemorauimus, tum verò ex eo intelligitur quod ſcribit Cornelius nepos, Pomponium Atticum Athenienſibus debitoribus ſuis ita mutuum dediſſe, vt neque vſuram vnquam ab iis acciperet, neque longius quàm dictum eſſet debere pateretur. quod vtrunque (inquit) erat iis ſalutare. Nam neque indulgendo inueteraſcere eorum æs alienum patiebatur, neq; multiplicandis vſuris creſcere.

Statuendum eſſe aliquem vſurarum modum: & quis modus olim à Romanis constitutus. Quæ ſit vſura centeſima, ſemis, vnciaria, drachmalis, &c. quæ maxima, leuis, legitima, mediocris

CAP. VII.

EST igitur, vt apparet, vſurarum petitio & iuſta & tolerabilis: neque tantùm quæ commiſſa mora, verùm etiam quæ ante vllam moram exigũtur: quæq; adeò in mutuo ab ipſo numerationis die ſtipulatæ ſunt, nimirum ad compenſandum id quod creditorum intereſt vſu carere ſuæ pecuniæ. Sequitur vt id quod hoc loco ferè præcipuum eſt, & quod aliquanto ante obiter perſtrinximus, paulò diligentiùs accuratiúſque perpendamus. Diximus vſuram aliud nihil eſſe, quàm id quod verè & non ſimulatè intereſt. In quo tamen monuimus eo differre alterum ab altero, quòd illud nullis finibus circunſcriptum eſt, vſura ad certum modum redacta & reſtricta ſit. nõ enim quidquid conſequi creditor potuiſſet vſuram comprehendere, ſed tantùm partem. Omnino hoc verum eſt, & cum æquitate rationéque conueniens. Etſi enim in eo quod intereſt non minus lucri quàm damni ratio habeatur. l. vnica. C. de ſent. quæ pro eo quod. & l. ij. in fi. D. de eo quod cert. & creditor vtens ea pecunia quam alius detinet, induſtria ſua quæſtum ingentẽ facere potuiſſet: tamen quum nullam operam adhibuerit, non ęquum eſt nudã pecuniam tantum adferre emolumenti, quantũ induſtriã cum pecunia coniunctam. Id adeò in l. vlt. D. de pe ric.

Ex nuda pecunia non tantum emolumenti, quantum ex ea quæ induſtrię cõiuncta eſt.

ric.& com.rei vend. Hermogenianus docet quum ait, Venditori ſi emptor in pretio ſoluendo moram fecerit, vſuras dúntaxat præſtabit, non omne ,, omnino quod venditor mora non facta conſequi ,, potuit: veluti ſi negotiator fuerit, & pretio ſoluto ,, ex mercibus plus quàm ex vſuris quærere potuerit. ,, item in l. Iulianus. §. ibidem. D. de act. empt. Si con ,, uenerit vt ad diem pretio non ſoluto venditori du ,, plum pretii præſtaretur, in fraudem conſtitutorum ,, videri adiectum quod vſuram legitimã excederet. ,, Quinetiam Vlpianus quum quæreretur an valeret legatum certarum vſurarum donec legata ſors prę-ſtaretur, valere quidem reſpondit, ſi modò probabilem vſurarum modum non excederet. l. tertia in fin. D. de ann. legat. quid ita? quoniam iniquũ eſſet, quum pecunia nuda ſit res ſterilis, tantum fructuũ ab ea petere legatarium, quantum illa adferret cùm induſtria & labore hominis coniuncta. præſertim verò quum in quouis quæſtu dimidia pars operæ, dimidia pecuniæ tribuatur: quemadmodum docet vetus prouerbium, Hoſtimentum eſt opera pro pecunia. Et Vlpianus ait, Pretium artis & operæ eſſe velamentum, ſeu, vt quibuſdam videtur, æquamentum. in l. cum duobus. §. ſi coeũda. D. pro ſoc. Quę quum ita ſe habeant, itaq; ratio & naturalis & ciuilis poſtulet: quid nũc ſupereſt, niſi vt hominũ quorundam inſulſiſsimam ineptiſsimámq; audaciã rideamus, qui quum & legũ & iuriſprudentiũ omniũ pręcepta inſtitutáq; aſpernarentur, maluerũt noua quædam ingeniorũ ſuorũ cõmenta perſequi, quàm bene conſtitutis legibus obtemperando, ſapientiſ-

ſimorum maiorum noſtrorum veſtigiis inſiſtere? Quum enim leges omnes, quæ de vſuris latæ ſunt, tanquam turpem quæſtũ approbantes repudiarint, creditoribus tamen permiſerũt ad aſſem quodcunque ipſorum interfuiſſet exigere. Atq; vt illorum infaniæ exemplum vnum ex penè infinitis adferamus, recitabimus reſponſum Hoſtienſis viri huius ordinis primarii, in ſpecie illa nobili de mercatore proficiſcente ad nundinas, à quo alius quidã pecuniam quam eò deferebat mutuã accepit: promittẽs eam certa die ſoluere vnà cum tantò lucro, quantũ veriſimile eſſet creditorẽ, ſi vſus eſſet ſuis numis, in iis nundinis factur ũ. Quum igitur de cõuentione illa quęreretur, reſpondit Hoſtien. ęquã & probandam eſſe. eámq; ſententiã latè perſequitur in c. ſalubriter. De vſur. lib. Decretal. v. Quę quoniã & falſa eſt perſpicuè, & ex his quę diximus abũdè cõfutata, nihil neceſſe arbitror errores tam apertos perſequi copioſiús. Nos igitur meliorẽ ſententiam ſecuti affirmare non dubitabimus, modum aliquẽ huic eius quod intereſt petitioni pręſcribi oportere. id quod quum à Romanis legibus, tum verò ab Imperatore Iuſtiniano nouiſsimè factũ eſt in illa nobili & præclara l. penult. C. de vſur. de qua nunc fuſiùs deinceps explicandum eſt, ſi modò priùs quę vetuſtiſsima fuerit apud Romanos vſurarum ratio expoſuerimus ante breuiter, vt ea Iuſtiniani cõſtitutio planiùs intelligi poſsit. Hic autẽ admonendi ſumus, eo minus fauiſſe leges vſuris, quòd quũ in mutuo vſuræ tolerarẽtur, multi ea licentia turpiter ad fœnerationẽ abuſi ſunt. ex quo factũ eſt, vt omnis

Vtrũ omne quod itereſt petii in mutuo honeſtè poſſit

quô Romani usuris utebantur.

vſur

vſurarum petitio, in hominũ odium incurreret, adeóq; vetuſtiſsimis legibus prohiberetur. Sic enim Cornelius Tacitus libr. Annaliũ v. Sanè, inquit, vetus vrbi fœnebre malũ, & ſeditionũ diſcordiarũq; creberrima cauſa: eóq; cohibebatur antiquis quoq; & minus corruptis moribus. Nã primò XII. tabulis ſanctũ, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret: quũ anteà ex libidine locupletũ agitaretur. dein rogatione tribunitia ad ſemuncias redacta, poſtremò vetita vſura, multiſq; plebiſcitis obuiã itũ fraudibus, quæ toties repreſſę miras per artes rurſum oriebantur. Ex his Cornelii verbis apparet, vſuras ob fœnerationes tantùm odioſas fuiſſe, eóque ita ſemper eſſe conſtrictas, & cohibitas, vt earum modus ad vnciam lege XII. tabularum redigeretur. Sed quid ſit vſura vnciaria breuiter cõmemorandum eſt. Primum autem illud ſcire oportet, quemadmodum in multis iuris articulis Iuriſcõſulti hoc in vſu habuerunt, vt quancunque rem integram, quam in certas partes diuidere vellẽt, Aſſem appellarent: vnde & hæreditatem in aſsis partes diuidũt. l. ſeruum. §. vlt. D. de hæred. inſtit. & Vlpianus ait, agrum ex aſſe vel ex parte poſsideri. l. ſciendũ. D. Qui ſatiſd. cog. ita eam vſurã quæ ſumma eſſet, nimirum quũ ex centũ denariis ſingulis mẽſibus ſinguli denarii ſoluũtur, Aſſem appellatã eſſe: propteréaq; quaſi ad Aſsis rationem illius partes, id eſt, alias vſuras minores appellationẽ ſumpſiſſe. Secundo loco illud ſciendũ eſt, Romanos Gręcorũ morẽ imitatos, qui facilioris & cõmodioris doctrinę cauſa quanuis ſummã ſortis, id eſt, ſiue plus, ſiue minus

As vſurarum.

centum contineret, ad Minam quæ centum drachmas valebat, perpetuò redegerunt: quancunque ſortem ſimiliter ad numerum centenarium redegiſſe. Deniq; quoniã ſingulis menſibus (nimirũ Idib. vt ex Horatio & Cicerone apparet) vſuræ pẽdebantur, ſingulas quoq; penſiones nomen ex Aſſe ſortitas eſſe: vt ſi centeſima pars ſortis (ſortẽ enim ad centum perpetuò redigi ſolitã docuimus) ſingulis penſionibus pẽderetũr, numus ille cẽteſimus, quoniam vſura ſumma eſt, As appellaretur. Eáq; nimirum vſura eſt quæ vulgò Centeſima ideo appellatur, quòd ſingulis penſionibus vnus denarius penderetur, qui denarius, ſi ad ſortẽ, quæ ad centũ redacta eſt reſpexeris, erit cẽteſimus. ſicuti apud Græcos vſura drachmalis: quia drachma ſortis, quę vſuræ nomine pẽderetur, pars eſſet minæ ſiue ſortis centeſima, quam Aſchines ſcribit Demoſthenẽ ab Oreitis accepiſſe, donec talentũ quod eis imperauerat, perſoluerent. ὑπέθεσαν (ait) αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους, καὶ τόκον ἤνεγκαν Δημοσθένει τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν. Quorſum hæc? vt intelligamus centeſimam vſuram non ita appellari ratione vltimę penſionis, quę cẽteſima eſt: vt quũ dicimus Calendas centeſimas, quo verbo vltimas intelligimus: quia ſi ex mẽſe centeſimo penderet eius appellatio, nunquã Centeſima diceretur, niſi quũ ad menſem cẽteſimum perueniſſet. Atqui ſępe cõtingit, vt aut ante mẽſem centeſimũ ſorte reddita vſura conſiſtat: aut nõ reddita vltra producatur: quum tamen Cẽteſimæ appellationẽ nihilominus retineat. quin

Vſura cẽteſima.

etiam licet eo ipſo mēſe cēteſimo vſura cōſiſteret, hoc tamē ad rem nō pertinet: quia olim nulla ratio habebatur ęquaret ſortē vſura, an nō æquaret, quē admodū alio loco docebimus, nec ita multo poſt.

Prætereà ſi centeſima ab vltimis Calendis diceretur, quaſi calendis centeſimis æquaret ſortem, binæ centeſimæ, ternæ, & quaternæ ſimiliter dicerentur quæ ducenteſimis, trecēteſimis & quadringenteſimis calendis ſortem æquarent. quod quàm ineptum ſit, nemo non videt. ſiquidem binæ centeſimæ appellantur quæ duos ex centum pendunt, quaſi duplicatæ centeſimæ: ternæ verò quæ tres, & quaternæ quæ quatuor. Ergo id quidem non eſt dubium, vſuram centeſimam à parte ſortis centeſima, ſicuti apud Græcos Drachmalem à drachma, quæ pars eſt ſortis ad minā redactæ centeſima, nomen duxiſſe. quam quidē ob cauſam ſimiliter eam Plutarchus ἑκατοστὴν appellat in Luculli hiſtoria. πρῶτον μὲν (ait) ἑκατοστὴν ἐκέλευσε, καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. & qui eam vſuram exigebant ſcribit Baſilius ἑκατοστολόγους appellari. extátque eius exemplum apud Paulum in l. lecta. D. ſi cert. peta. Tunc eo amplius quo poſt ſoluam, pœnæ nomine, ›› in dies xxx. ínq; denarios centenos, denarios ſingulos dari ſtipulatus eſt P. Mæuius: ſpopondi ego ,, L. Titius. Meminit eius quoque Plinius ad Traianum ſcribens his verbis, Pecuniæ publicæ, domine, prouidentia tua & miniſterio noſtro & iam exactæ ſunt, & exiguntur: quæ vereor ne otioſæ iaceant. nam & prędiorum comparandorum aut nulla aut rariſsima occaſio eſt: nec inueniuntur qui ve-

lint debere Reipubl. præſertim duodenis aſsibus, quanti à priuatis inueniantur. Duodenos aſſes Plinius intelligit, qui menſibus duodecim colligũtur: nimirum ex vſura centeſima. Obſeruandum tamen eſt Plinium Secundum Centeſimum fœnus & Centeſimam frugem longe aliter accepiſſe: nimirũ vnde centies tantum quantum dedimus, accipimus: & Quinquageſimũ, vnde quinquagies. verba eius ex lib. natur. hiſt. XVIII. cap. XVII. ſunt hæc: Sic quoque cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit fertilitas ſoli, verùm diligentiores cũ centeſimo quinquageſimo. itẽ lib. V. cap. IIII. Libyphœnices vocantur qui Byzaciũ incolunt: ita appellatur regio CCL. M. paſſuum circuitu, fertilitatis eximiæ cum centeſima fruge agricolis fœnus reddente terra. Vt ad inſtitutum redeamus, quum vſura Centeſima ſit As vſurarum, ideo factum eſt, vt reliquæ vſuræ ad eius aſsis, non autem ad ſortis rationem appellationem ſumerent. vnde ſi ex ducentis puta aureis vnus aureus ſingulis penſionibus vſuræ nomine perſoluatur, etſi hæc pars eſt ſortis ducenteſima: tamen ea vſura nomen ex ſortis ratione non ſumit, neque dicetur vſura ducenteſima. ſed quia pars aſſis dimidia eſt, vnde appellationẽ ſumit, Semis nominabitur. Similiter quum ex trecentis aureis vnus penditur, etſi hæc quidem pars eſt ſortis trecenteſima, non tamen vſura trecenteſima nominabitur, ſed Triens: quum quarta, Quadrans, atque ita deinceps in Beſſe, & Quincunce, & ſi quæ prætereà aliæ ſunt. Itaque Iuſtinianus quum in l. eos. C. de vſur. harum appellationẽ recenſet, vſuram Trientem

Vſura ſemis.

Triens, &c.

tem nominatim tertiam Centeſimæ partem appellat: Semiſſem verò, dimidiam eiuſdem: Beſſem autem, Centeſimæ beſſem. ſed & Paulus in l. quum quidam. in fin. D. de vſur. & Imp. l. hac edictali. §. his illud. C. de ſecund. nupt. & l. vlt. §. prætereà. C. de iur. dot. & l. vn. §. quū autem. C. de rei vxor. act. tertiam Centeſimæ nominant, quum Trientem ſignificarent. Nunc vt ad taciti locum redeam, quum pars Centeſimæ duodecima ſoluitur, vſura Vnciaria nominatur. ad quā ipſam olim lege XII. fœnoris modum reductum eſſe teſtatur. De hac ſimiliter Scæuola mentionē facit in l. Titium. §. præfectus. D. de admin. tut. vbi ſpeciē teſtamenti refert, quo teſtamento ne pecunia hæreditaria diſpergeretur, permiſſum erat filiorum tutoribus, ſi eam retinere vellēt, vſuras vnciarias duntaxat perſoluere. Alibi quoq; de hærede vnciario mentio fit, alteri ab eo cui vndecim vnciæ fuerāt relictæ. l. planè vbi. §. inde dicitur. D. de leg. j. Quare quum in aſſe duodecim vnciæ numerentur, apparet hanc vſurā leuiſſimam & perexiguam fuiſſe. Sanè Titus Liuius libro Decadis primæ ſeptimo author eſt C. Mario & Cn. Manlio Coſs. de vnciario fœnore à M. Duellio L. Menenio trib. pleb. rogationem eſſe prolatam, quam plebes, vt ipſe ſcribit, cupidius ſciuit, accepítque patribus ægerrimè ferentibus. & paulo pòſt, T. Manlio Torquato, C. Plantio ſecundùm Coſs. ſemunciarium tantùm ex vnciario fœnus factum. Porrò quæ ſumma fuerit vſura ſuperius diximus, quum centeſimam aſſem vſurarum fuiſſe docuimus. itaque noſtri maximæ

Vnciaria vſura.

&

Vſura maxima quę dicatur. & grauiſsimæ vſuræ appellatione Centeſimam identidem ſignificant: vt l.qui ſine. D. de negot. geſt. & l.non exiſtimo. D. de ad. tutor. vbi maximæ vſuræ appellatione centeſimam intelligi volũt. Vlpianus autem in l.tutor qui repertoriũ. §.idem ſolẽt. De adminiſtr. tut. grauiſsimam eam appellat. & Cicero lib. ad Atti. epiſtolarũ ſexto, fœnus centeſimum etiam acerbiſsimis creditoribus ſatis videri ſcribit.

Moderatæ vſuræ. Quæ verò moderatæ vſuræ dictæ ſint, oſtẽdit his verbis Plinius lib. XIIII. cap. XIIII. Ex his (inquit) vſura multiplicata ſemiſsibus quæ ciuilis ac modica eſt in C. Cæſaris Germanici filii principatu, &c. Vlpianus verò in d.l.tutor. §. ex cæteris cauſis. De adminiſtr. tut. leuiores appellat

Vſurę leuiores quæ. Quincunces & Trientes. earũmque leuiorum appellatione puto Africanum Trientes ſignificaſſe, in l.ſi ſeruus legatus. §. vlti. D. de legat. j. quum ait,
" Aufidius filio ſuo fideicõmiſit vt certam pecuniam
" mutuam daret, & vſuras leuiores taxauerat. De Quincuncibus fit mentio in l.quum quidam. D. de vſur. l.à filio. & l.ſeq. §. Baſilicæ. D. de alim. & cib. legat. eáſq; Perſius modeſtas appellat Satyra XV.

Quid petis vt numi quos hîc quincunce modeſto
Nutrieras, peragant auidos ſudare deunces?

De Trientibus quoque mentio fit in l.firmio. §. j. D. quand. di. leg. Vlpianus autem clarè ſemiſſes à leuioribus diſtinguit in l.ſi legatũ. D. de oper. pub.
" Si (inquit) ſtatuas hæredes damnati nõ poſuerint,
" vſuras leuiores intra ſex menſes: ſi minus, Semiſſes
" vſuras Reipubl. pendent. Leuiorum verbo Trientes intelligens, vt planè conſtat ex. d.l.quum quidam.

dam. in fi. de vſur. Siquidem & Lampridius author eſt Alexandrum Seuerum Trientarium fœnus pecunia ſua exercuiſſe, itáque pauperibus opem tuliſſe. Ex quo profectò intelligi eius reſponſi ratio poteſt, quod è Marcello Paulus citat in l. iij. §. vlt. D. ad leg. Falcid. Si Reipubl. in annos ſingulos legatum ſit, Marcellus putat tantum videri legatum, quantũ ſufficiat ſorti ad vſuras Trientes eius ſummæ quæ legata eſt, colligendas. vnde, ſi quaterna annua legata ſint, quoniam vſura Triens quaterna efficit annua in centum, legata videbũtur centum. quid ita? quoniam eo modo tam hæredi quàm Reipubl. teſtator videtur conſulere. illi ob ſortem exiguam, & vſuras leuiores: nempe trientes, ne ſcilicet graui aliquo legato illum oneraret, huic verò vt eſſet certa & perpetua hæc penſio. ſiquidẽ etſi maiorem ex ea ipſa ſorte vſuram legare potuiſſet: nõ tamen ad eam: quam communiter & plerunq; conſequi poterat: ſed ad eam quæ perpetuò & facilè inueniri poteſt, reſpexit. vt certum eſſet illud Reipubl. legatum, & debitorem ſemper inuenire poſſet. Nam ad beſſem aut ſemiſſem non tam facilè inueniri poſſent, qui Reipub. debere vellent: quippe quum ſub iiſdem vſuris ab aliis mutuari poſſent, & hoc in huiuſmodi fœnore oneris accedit, quod Reipubl. non niſi pignoribus idoneis & hypothecis debeatur: eáq; ſoleat ad viuum quod ſibi debetur reſecare, nihil de iure ſuo cuiquam remittens: vt manifeſtò appparet ex. l. ſi bene. D. de vſur. Vtut ſit, conſtat ſanè ex his quæ diximus vſuram Trientem leuem & perexiguam appellari, leuiſsimam autem

L. iij. ad leg. Falci.

tem

tem Vnciariã fuiſſe, quemadmodum & Quadrantem de qua nonnunquam in iure mentio fit: vt apud Scæuolam in l. liberto. §. largius. D. de ann. legat. & l. vlt. C. de petit. hæred. Nunc videndum eſt quæ

Vſura legitima.

ſit vſura legitima, de qua tam ſæpe Iuriſconſulti mentionem faciunt. Et ſanè nonnulli in ea ſententia ſunt vt dicant, legitimam eandem eſſe quæ & alibi Centeſima dicitur. quod quidem eò magis videtur eſſe verum, quòd quum Triphonius in l. qui ſine. D. de negot. geſt. dixiſſet maximas id eſt Centeſimas vſuras à tutore peti, qui pupilli pecuniã in vſus ſuos vertiſſet, Vlpianus in l. tutor qui repertorium. §. pecuniæ. D. de adm. tut. legitimas vſuras ab eodẽ deberi ſcribit. Verùm illos animaduertere oportuit quod idẽ Triphonius notat in l. non exiſtimo. D. eod. multũ referre palàm apertéq; tutor ſe debitorem vt extraneũ & quemlibet pupillo faceret, an ſub adminiſtratione tutelæ pupillíq; vtilitate latenter ſua cõmoda pecunia pupilli iuuaret. Nam hoc poſtremo caſu Centeſima debetur, quemadmodum ibidem reſpõdit: ſed in pœnam tantùm, vt ex. d. l. qui ſine. perſpicuum eſt. ſicuti eo quoque caſu quo tutor negauit habere ad alendos pupillos penes ſe aliquid. ait enim Vlpianus in d. l. tutor. §. idẽ ſolent. quidquid cõſtiterit penes eum eſſe, eius grauiſsimas vſuras pendi. Sed priore caſu, quũ ſine dolo & palàm apertéque pupilli pecuniã mutuatus eſt (id quod ei licet ex. l. quoties. §. nõ tantùm. eod. tract.) vſuræ tantùm pupillares debebuntur, id eſt, legitimæ minoréſq; centeſimis, quẽadmodum ex ead. l. tutor. §. Idem ſolent. intelligi poteſt. vbi manifeſt

niſeſtiſsimè legitimæ diſtinguntur à grauiſsimis, quum ait, Tutores qui negant habere aliquid ad ,, alendos pupillos, grauiſsimas vſuras debere: re- ,, ſiduarum autem ſummarũ pupillares, id eſt, vt poſt- ,, ea interpretatur legitimas. prętereà ex d. l. quoties. ,, §. item ſi temporali. vbi ſpecies refertur qua tutor pupilli ſub vſuris grauioribus debebat, quàm ſint pupillares ſiue legitimæ. Nam Centeſima grauiores deberi nõ poterant. Quid multa? cõſtat traiectitiæ pecuniæ nomine Centeſimã ſtatim atq; periculum creditoris deſinit, cõſiſtere. atqui Papinianus. in l. iiij. D. de naut. fœn. manifeſtiſsimè pronũciat vſuras legitimas deberi elapſo die periculi: quoquidẽ ipſo caſu Imperatores in l. j. C. eo. cõmunes vſuras obſeruari ſcribũt. ex quo apparet eas eſſe dictas legitimas, quæ communiter & plerunq; in vſu ſunt: olim quidem beſſes, hodie verò Iuſtiniani conſtitutione ſemiſſes. Itaque quod Antoninus ait in l. j. C. de vſur. pup. & l. iij. C. de admiſtr. tut. eum tutorem, qui pecuniam in vſus ſuos conuertit, legitimas vſuras debere, de beſsibus aut ſemiſsibus tantùm intelligendum eſt. quemadmodum etiam in l. ſi ea pactione. l. quum allegas. l. quum non frumentum. l. acceptam. C. de vſur. & l. pecuniæ. D. eod.

Ex his igitur intelligi poſſe arbitror, quis olim fuerit vſurarũ modus iure ciuili conſtitutus. Sciendum eſt prætereà ſuum cuiuſq; regionis morem in vſurarũ modo fuiſſe, vt alibi maiores, alibi minores exſoluerentur. Caius, Pecuniarũ quoq; licet videa- ,, tur vna & eadem poteſtas vbiq; eſſe, tamẽ aliis lo- ,, cis facilius & leuibus vſuris inueniuntur, aliis diffi- ,, cilius

Vſuræ ex more regionum.

" cilius & grauibus vſuris. l. ideò. De eo quod cert.
" Papinianus, Quum iudicio bonæ fidei diſceptatur,
" arbitrio iudicis vſurarum modus ex more regionis
" vbi cõtractum eſt, conſtituitur. l. j. D. de vſur. idem
" prætereà Paulus teſtatur in l. Caius. eod. & l. quum ſeruus. D. de legat. j. itaque Cicero epiſtolarum ad Atticum libro quinto, quum in Cilicia prætor eſſet, refert ſe in edicto habuiſſe, vt Centeſimæ cum Anatociſmo anniuerſario obſeruarentur. id quod priores quoque ſimiliter habuiſſe ſcribit, id eſt, in quod edictum ex aliorum edictis multa tranſtulerat. Cæterùm illud conſtat, nullas vnquam vſuras Centeſima grauiores permiſſas eſſe, quemadmodum ex eadem Ciceronis epiſtola intelligi poteſt: vbi legem Gabiniã adeò centeſimæ exceſſum adeò prohibuiſſe ſcribit, vt ne ſortem quidem ab iis peti permitteret, qui ſupra centeſimam quicquam ſtipulati eſſent: quin etiam præter amiſſam ſortem, certa pœna eos damnabat. Nam vt ſuprà ex eodem authore docuimus, etiam acerbiſsimis fœneratoribus ſatis eſſe ea Centeſima vſura videbatur. Proptereáque impudentẽ Scaptium appellat, qui quum quaternas centeſimas à Salaminiis ſtipulatus eſſet, ſingulas centeſimas quas illi offerebant, accipere recuſaret. ſed & libro accuſationis tertio Verri obiicit, quod pecuniam publicã ſibi ad emptionem frumenti attributam binis centeſimis fœneratus eſſet. Porrò hæc de prouinciis intelligi volumus: ſiquidem in vrbe Roma non ita promiſcuè Centeſima permittebatur. Id quòd ex earum epiſtolarum lib. VI. epiſt. XIIII. perſpicuũ eſt. vbi candidatos

ſcribit

ſcribit pecuniam ad vſuram Trientem habuiſſe, ſed vt tribubus ambitus cauſa plus promitterent, duplicatam eſſe, & ad beſſem vſque perueniſſe. Fœnus (ait) ex Triente Idib. Quint. factum erat beſsibus. Sed & idem ipſe libr. XII. epiſt. prima, apertè ſignificat ſe à Vectino debitore ſuo ſemiſſes accepiſſe: Metoníq; alteri debitori eadem conditione pecuniam vt retineat concedit. Nec verò ex more tantùm cuiuſque regionis vſurarum modus definitus eſt, verumetiam ex principum conſtitutionibus, ex l. conſtitutionibus. C. de vſur.

Quis ſit modus vſurarum ab Imperatore Iuſtiniano nouiſsimè conſtitutus: vbi diligentiſsimè declaratur. l. eos. C. de vſur.

CAP. VIII.

OSTENDIMVS quis modus vſurarum iure ciuili cõſtitutus eſſet: docuimus prætereà varias fuiſſe huiuſmodi conſtitutiones, ex cuiuſque regionis more & conſuetudine. Nunc videndum eſt quæ ſit ab Imperatore Iuſtiniano nouiſsimè facta conſtitutio. Hæc enim & varietatem omnem ſuſtulit, & vnam ac ſimplicem regulã præſcripſit, ad quam vſuras omnes quæcunque illæ in regione & quacunq; ex cauſa petantur, exigi oporteat. Eum igitur ſic loquentem audiamus in l. eos.
C. de vſur. Super vſurarum verò quantitate, etiã »
generalem ſanctionem facere neceſſarium eſſe du- »
ximus, veterem duram & grauiſsimam earum mo- »
lem ad mediocritatem deducentes. ideóque iube- »

F

„ mus, illuſtribus quidem perſonis ſiue eas pręceden-
„ tibus minimè licere, vltra tertiam partem Centeſi-
„ mæ vſurarum nomine in quocunque contractu vili
„ vel maximo ſtipulari. Illos verò, qui ergaſteriis
„ præſunt, vel aliquam licitam negotiationem ge-
„ runt vſque ad Beſſem Centeſimæ ſuam ſtipulatio-
„ nem moderari. Ex his verbis intelligi poſſe arbitror quantam Iuſtinianus adhibuerit prudentiã in vſuris ex æquo & bono moderandis. quod illi quidem certè eò fuit facilius, quia multiplices ac varias aliorum ante ſe prudentiſsimorum hominum ſententias perſpexit: ex quibus quæ probabiliores & ęquiores viſæ ſunt, adhibito doctorum virorum conſilio ſelegit, & authoritate ſua confirmauit. Quo magis arbitror equidem vnamquanq; rem ad certam rationis normam dirigens, & earum momenta diligentiſsimè perpendens, eam Iuſtiniani conſtitutionem religioſè tenendam atque obſeruandam eſſe, neque leui aliqua de cauſa ab illius regula diſcedendum. Nam primum omnium ſatis conſtat ex his quæ paulò ſuperiùs latè cõmemorauimus, quum vſurę ob eam tantùm cauſam inſtitutæ ſint, vt id quod creditorũ intereſt vſu carere ſuę pecunię ab eo qui fruitur reſarciatur, huius cõpenſationis modum ad eius incõmodi rationem exigendam eſſe: vt quo quídq; minus aut maius appareat, eò maior aut etiam vberior vſura rependatur.

vſuras ex cuiuſque damni ratione moderãdas.

Quum autem non eadem omnium perſonarum incommodi ratio ſit, ſed huius minus, illius verò plus interſit carere ſua pecunia, eſt illud etiã æquiſſimum, non eandem omnibus promiſcuè vſuram

permit

permittere:quemadmodum imperiti medici ægris omnibus eandem medicinam præſcribunt:ſed aliis minorem, aliis verò ampliorem. Exempli cauſa, nemo dubitat quin mercatorum & negotiatorum plus interſit, vſu carere ſuæ pecuniæ, quàm illuſtris cuiuſdam perſonæ. nam illi lucrum ex ea facere conſueuerunt, emendis & vendendis mercibus: quemadmodum etiam Hermogenianus notat in l. vltima. D. de peric. & commodo rei vend. & Vlpianus in l. ſecunda in fin. D. de eo quod cert. loco. Itaque maiores multo vſuras negotiatori deberi, quàm illuſtri perſonæ iuſtiſsimum eſt. Eius rei diligentiſsimè rationem habuit Iuſtinianus in ea quam modò recitauimus. l. eos. De vſur. Nam illuſtribus quidem perſonis, Trientes tantummodò permiſit: negotiatoribus verò, quorum damnum maius eſt, beſſes. Porrò iis perſonis quæ medium locum obtinent, id eſt, neque negotiationem exercent, neque honorem illuſtrium adeptæ ſunt, medias quoque vſuras inter vtraſque ſuperiores permiſit, nempe ſemiſſes. ídque ob eam rem quòd hæ perſonæ non ſolent ex pecuniæ ſuæ fructu tantum ſibi comparare commodi, quantum negotiatores aſsidui: aliquãto tamẽ amplius quàm illuſtres, qui nullo modo negotiationem exercẽt. Atque huius quidem rationis momentum adeò ſpectandum eſt, vt ſimulátque ceſſare cœperit, ceſſet etiam hoc priuilegium: quippe quod perſonale ſit, vt apparet ex l. priuilegium. D. de regul. iur. & præcipuè ex l. Titia. §. primo. D. de legatis ſecundo. Itaque ſi creditor, cui beſſes pendebantur

Ceſſante ratiõe damni, vſura ceſſat.

ob negotiationis cauſam, negotiator eſſe deſierit, minimè dubium eſt, quin debeant vſuræ diminui. Quid igitur ſi quum negotiator nõ eſſet, eſſe poſteà cœperit? eóne beſſes deberi incipient? id quod prima ſpecie dici fortaſſe oportere aliquis exiſtimet, præſertim quum eadem in hac re ratio pariter æquabilitérque valeat. Sed tamen hoc verum non eſt. Nam de vſuris quæ ipſo iure debentur hîc non agimus, ſed iis tantùm quæ in ſtipulationem deductæ ſunt. Vnde non mirum videri debet, ſi maiores non debeantur quàm quæ ſtipulatione compræhenſæ ſunt: vtpote quum eo tempore quo ſeſe quis ad negotiationem conuertit, maiores ſibi ſtipulari liceat. Nec ad rem pertinet quod ſcribit Paulus in l. quum quidam. §. ex locato. D. de
» vſur. ſi debitores qui minores ſemiſsibus vſuras
» præſtabant, fiſci eſſe cœperunt, poſtquam ad fiſcũ
» tranſierunt ſemiſſes cogendi ſunt præſtare. quaſi ius idem in negotiatore ſtatui debeat. Nam hîc alia ratio eſt, nempe propter fiſci priuilegium, quod ferè ſemper à cõmunibus iuris regulis ſolet diſcedere. Siquidem & quibus caſibus ſine ſtipulatione vſuræ aliis non debẽtur, ipſo iure fiſco & Reipub. debentur. l. Caius Seius. D. eod. Atq; hæc quidem de vſuris, quæ in ſtipulationem à creditore deducuntur, hactenus dicta ſint. nunc de iis quæ citra ſtipulationẽ vel ex nuda cõuentione vel ipſo iure de-
» bentur diſſeramus. Imperator ait, Et eã quantitatẽ
» vſurarũ, etiã in aliis caſibus nullo modo ampliari,
» in quibus citra ſtipulationẽ exigi vſuræ ſolent. Et quam tandem quantitatẽ intelligit? vtrùm hãc vniformem

ſormem de qua poſtremò locutus eſt,ſemiſſem:an illam variam & pro cuiuſq; damni ratione diſtinctam? Sed quum eadem citra ſtipulationẽ differentia damni appareat,vt alius minus, alius verò grauius ſentiat,non minus adhibita quàm non adhibita ſtipulatione,ridiculũ eſſet, vnum idémq; omnibus malis remediũ adhibere. Quam ob rem id quidem non eſt dubiũ, quin ea clauſula referri debeat ad variam illam & multiplicẽ vſurarum rationẽ,de qua inde vſq; ab ipſius legis initio tractauerat,eóq; ſi & negotiatori & illuſtri perſonæ ſimul quædam pecuniæ ſumma legata eſt,& moram hæres fecerit, quoniã plus intereſt mercatoris quàm alterius vſu carere ſuæ pecuniæ,beſſes illi quidem deberi,huic verò trientes. Notandum eſt autem citra ſtipulationem vſuras deberi bifariam,nempe nuda cõuentione,& propter morã ipſo iure. Ac nuda quidem conuentione vel quum pignus à debitore datum eſt ex l. ſi vſuras.l. pignoribus. C. de vſur. quod ipſum ita tamen intelligendũ eſt,ſi modò non tantùm pro ſorte,ſed etiam pro vſuris nominatim pignus datum eſt ex l.per retentionem.C.eodem.vel quum frumentum,hordeum,& res huiuſmodi quæ in abuſu conſiſtunt ſortem faciunt. l.frumenti. C. eod.ipſo verò iure vſuræ,vt diximus,propter moram debentur,veluti ſi mora in ſoluẽdo fideicommiſſo vel pretio rei venditæ, vel locatione & ſimilibus cõmiſſa ſit.l.mora fieri.§.primo. D.de vſur. atqui ſic ſe res habet , vt ſi mercator decem dando de vſuris beſsibus conuenerit, & in eas pignus acceperit, licet nullam ſtipulationem interpoſue-

Vſuras citra ſtipulationem bifariam deberi.

rit, pignus tamen pro beſsibus retinere poſsit. Ex quo conſequi illud neceſſe eſt quod modò dixi, non ſolùm ex ſtipulatione beſſes permitti, verumetiam ex nuda conuentione citra ſtipulationem. Quod autem ad eas pertinet quæ ipſo iure citra vllam conuentionem debentur, ſimiliter affirmare non dubito, quum eadem ratio ſit differẽtiæ quæ in ſtipulatione eſt, idem quoque diſcrimen adhiberi oportere. Alioqui enim quid dicemus? Quum mercator ipſe ſibi de vſuris conſulit, eáſque ſtipulatus eſt, beſſes ei permittuntur. Quòd ſi vxorẽ duxerit ea cõditione & ſpe adductus, vt dotis nomine ſummam haberet pecuniæ, de qua poſteà negotiaretur, quoniam ſtipulationem nullam vſurarum interpoſuit, ſi ſocer eius dotem retineat, minus cõſequetur quàm eo caſu, quo ipſe ſibi de lucro ſuo cauit, ſemiſſem ſcilicet, quum beſſem habere ex ſtipulatione potuiſſet? Quid hoc abſurdius fingi aut cõmemorari poteſt? neque enim dubium eſt, quin lex aut plus aut ſaltem tantundem faueat iis vſuris, quæ ex mora veniunt, quantũ iis quas ſibi quis ex mutuo ſtipulatus eſt, quia hæ ſemper ſuſpicionem aliquam improbi lucri ſecũ ferũt. Quare ſi qui beſſes ſtipulatus fuerit ei tãtas exigere permittatur, alii nõ ęquè, legis æquitati derogabitur. Verùm fortaſſe dixerit aliquis, abſurdũ eſſe, ſi mora illuſtri facta minus puniatur, quàm quæ mercatori. Sed reſpondeo perſonarũ rationẽ in hac lege nõ haberi: verũ eius tantũ quod creditoris intereſt. quod ipſum in aliis quidẽ maius, in aliis verò certè minus eſt. Alioqui abſurda quoq; lex iudicanda eſſet, quæ Reipub. moram factam

factam ab eo à quo ei legatum eſt trientibus tantùm vſuris punit, in l.quum quidam.ad fin. D. de vſur. vili autem perſonę ſemiſsibus. At enim ſi tam leues vſuræ ei permittantur, qui perſonis illuſtribus ipſo iure debebit, allicerentur iſto modo debitores ad moram perpetuò committendam: quia lucrum eſt potiùs quàm damnum, trientes tantùm ob centum exoluere. Sed huic quoque obiectioni reſponſio parata eſt. Primùm quia hoc incommodum adferri poſſet etiam in mutuo, in quo perſonis illuſtribus non grauiores trientibus debentur. Idem etiam in Reipublicę legato, & cæteris eiuſmodi. Déinde notandum eſt, non tam haberi rationem vt qui moram fecit plectatur, quàm vt damnum datum reſarciatur. Certum eſt autem maius eſſe damnum, quo negotiator afficitur, quum vel dos promiſſa, vel alia quauis cauſa aliquid ei retinetur, quàm lucrum quod debitor illuſtris perſonæ ex leuitate vſuræ trientis conſequitur. Ne multa, ſicuti triens dúntaxat Reipub. permittitur quemadmodum ſuprà ex l. tertia. §. vltimo. D. ad leg. Falc. & paulò antè ex l. quum quidam. in fi. D. de vſur. ídque ob eam rationem quia minus intereſt Reipub. vſu carere ſuæ pecuniæ, quàm negotiatoris: ita æquum eſt, quum hæc eadē ratio valeat in illuſtri perſona, multo minores iis in quouis caſu permittere, quàm negotiaribus: neq; ſpectari vtrū ſtipulatio interuenerit an non: ſed tantū id quod intereſt. Eſtq; illud ridiculum quod quidam citant, ſi is qui ab illuſtri mutuò accipit, quanuis ex illius voluntate & cōſenſu pecunia eius vtatur, Trientem tamen perſoluit: qua-

re is qui fideicommiſſum eidem vel dotem vel rei venditæ pretium non ſoluit, nec volente nec conſentiente eo pecuniam contrectat, non puniatur grauiùs, quàm is qui eo volente pecunia vtitur? Nam idem hoc pacto in mercatore dicẽdum eſſet, vt beſſe amplius ſoluatur ab eo: qui iſtis caſibus moram ei fecit, quàm qui mutuum acceperit. Atqui ſi omnes ad ſemiſſem redigantur, tantũ abeſt vt mercatori aliquid præter communem vſuram adiiciatur, vt etiam de ea vnciæ duæ detrahantur. Sed fortaſſe quibuſdam videbitur idem hîc conſtituendum eſſe quod in Raptore, qui eo plus fure punitur: quia omnimodò, id eſt, ſiue clam, ſiue manifeſtò rapiat, in triplum condemnatur: quum fur interdum in duplum, interdum in quadruplum plectatur. Quare is qui moram in ſoluendo legato vel pretio fecerit, grauiùs puniri videbitur ſi omnimodo, id eſt nulla perſonarum diſtinctione facta ſemiſſes ſoluat. Verùm animaduertere nos oportet, longè diuerſam eſſe raptoris cauſam, atque huius debitoris. quoniam non tam habeatur eius debitoris condemnandi ratio, quàm compenſandi creditoris. contrà quàm in Raptore: qui quo modo plectatur tantummodo ſpectatur, quia & rem & damnum dominus alia actione perſequitu.

Quibus

Quibus caſibus vſura Centeſima debeatur: de nautico fœnore multa, & quæ fuerit in eo exercendo recepta conſuetudo: vbi quædam obſcuriſſimæ & difficillimæ leges explanantur.

CAP. IX.

MODVS igitur vſurarum pro cuiuſque detrimenti ratione à Iuſtiniano ita conſtitutus eſt, vt ſemper ſubſequens ſextante, id eſt, vnciis duabus præcedentẽ excederet. Nam Trientes ab illuſtribus exigi permiſit, id eſt, quatuor in centum: ab aliis communiter Semiſſem, id eſt, ſex: à negotiatoribus beſſem, id eſt, octo. ſed alii tamen caſus ſunt nonnulli, quibus maiores etiam permittuntur, neque ſextante tantùm, verùm etiam triente ampliores: nimirum vſque ad Centeſimam, quæ quatuor vnciis beſſem exuperat. de quibus caſibus breuiter deinceps explicandum eſt. Primus autem eſt in pecunia Traiectitia, quam Modeſtinus in l. j. D. de naut. fœn. & prætereà Scæuola in l. qui Romæ. §. j. D. de verb. oblig. ita interpretantur, vt ea ſit, quæ creditoris periculo trans mare vehitur, ſiue illa ipſa, ſiue etiam merces ex ea comparatæ reportentur: modò creditoris periculo vtræque nauigent. Hac de cauſa Iulius Pollux duplex in hoc genere fœnus eſſe ſcribit ἑτερόπλουν & ἀμφοτερόπλουν. illud quum pro commeatu tantùm, hoc quum pro remeatu etiam vſura percipitur. Eraſmus in opere quo infinita prouerbia enumerat, exiſtimauit

Primus caſus centeſimæ.

Traiectitia pecunia.

ἀμφοτερόπλουν dici genus negotiationis, quod vtriuſque periculo fit, & VSVRAE NAVTICAE recenſet inter prouerbia. Demoſthenes autem in oratione *πρὸς Φορμίωνα*, quum pecuniam mutuam à Lampride nauiculario Phormio accepiſſet, Athenis in Pontum, & Ponto Athenas traiiciendam, ita inquit, *καὶ οὗτος μὲν ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὡς ἀπολαβεῖν ἀθήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς*. Extat etiam huius Amphoteropli exemplum in eiuſdem oratione quæ *πρὸς λακρίτου παραγραφὴν* inſcribitur. vbi Androcles & Naucrates pecuniam fœnerati erant Artemoni, & Appollodoro Phaſelitis ad tria millia drachmarũ: vt Athenis pecuniã Mendam exportarent, & rurſus ſi vellent, Athenas cum mercibus reuerterentur. Apud Scæuolam quoque in d.l.qui Romæ.D. de verb. oblig. ſpecies huiuſmodi fœnoris refertur, qua merces à Beryto comparatæ Brenteſium, & rurſus quæ Brenteſio comparandæ eſſent Berytum periculo creditoris inuehebantur. Fœnus autem quod ob hoc ſuſceptum periculum pecuniæ traiectitiæ pendebatur, Nauticum à noſtris appellatur: & interdum ab ipſis exercitoribus nauiũ dabatur, vt apparet ex ea quam dixi Demoſthenis oratione *πρὸς φορμίωνα*. vbi ait Lampridem nauicularium Phormioni mutuã dediſſe pecuniam, & Vlpianus ait in l.vlt.D.naut.caup. plerunq; eundem & nautam & mercatorẽ eſſe. quum enim ipſi nauim gubernarent, periculum facilius præſtabãt. Prçtereà Paulus ait, pecuniæ traiectitiæ hanc eſſe conditionem, vt creditor recipiat ſe facturũ, vt intra cer-

Fœnus nauticũ.

ta

ta tempora nauis ad eum locum perueniat. l. fœnerator. D.eod. alioqui enim diutiſsimè nauem in itinere detineret, vt eò magis intereà vſuræ excurrerent. quanquam paſsim etiã ab aliis exerceri ſolitum eſſe non dubium eſt, qui ipſi & periculum ſortis ſuſcipiebant, & intra certum tempus recipiebãt nauim ad conſtitutũ locum peruenturam. Dabant enim nautæ cuidam, quem peritum cognoſcebant, eam prouinciam. Porrò hæ vſuræ dicuntur etiam Maritimæ. itáque à Paulo appellantur in l. fœnerator. D. eod. ſed certè obſeruare illud oportet, non propriè eſſe hanc vt appellatur vſuram: quia non tam ob vſum æris alieni & temporis interuſurium ſoluitur, quàm ob ſuſceptũ periculum, cõtra mutui naturã ad creditorem pertinẽs. Nam ſi creditor negotiator eſt, beſſes exigit ex iure cõmuni. ſi non eſt, ſemiſſes. quod quidem ſatis eſſe iudicatur ad vſuram, id eſt, ad compenſandum damnum quod accipit carens vſu ſuæ pecuniæ. ſed propter periculũ vel triẽtem inſuper, vel ſemiſſem accipit: qua de cauſa neq; vſus pretium rectè appellabitur, quo modo ſuprà Vſuram definiuimus, ſed vt Scæuola disertè appellat in l. periculi. D. eod. periculi pretium. etſi enim de Traiectitia non loquatur, ſatis tamen id indicat, quum ait non tantùm eſſe periculi pretium in ſupradictis, ſed & in aliis caſibus, de quibus agit eo loco. quanquam quoniam non ſemel id datur pro periculo, ſed augetur ſucceſſu temporis, vſura etiã vulgò ea ratione appellatur. contrà quàm in caſibus. d. l. periculi. quæ non agit de vſura, nec de ſumma quæ ſucceſſu temporis augetur,

Vſuræ maritimæ.

augetur, ſed de certa ſumma ſemel ſoluenda in exitum conditionis. In quo illud etiam notandum eſt quum de Centeſima nautica loquimur, eã quoque vſuram imputari quæ ſine periculo debebatur, ob eámque cauſam iuſtiſsimè Iuſtinianum veteres leges & reſponſa Iuriſconſultorum ſecutum, Centeſimam in hoc genere permiſiſſe. Etſi enim prima ſpecie ampliſsima illa ſumma videatur: tamen ſi quis attentiùs conſideret quantam fortunam, quámque magna & crebra pericula ſubire neceſſe ſit eum, qui hoc nauticum fœnus communiter exercet, profectò intelliget, tantam vſuram non eſſe præter modum permiſſam, præſertim quum tantiſper ſolùm permiſſa ſit, dum periculum naufra-
›› gii durat. ſic enim reſpondit Papinianus, Nihil in-
›› tereſt traiectitia pecunia ſine periculo creditoris
›› accepta ſit, an poſt diem conſtitutum, & conditio-
›› ne impleta periculum creditoris eſſe deſierit. l. iiij. D. de naut. fœn. vnde conſtat non magnum inde lucrum ad creditorem reuerſurum, quippe quum nauigatio mercaturæ cauſa non valde diuturna ſit. Nam ad tres, aut quatuor, ſéxve ad ſummum menſes fortaſſe durabit: quum tamen in ſummum & vitæ & fortunarum diſcrimen nauicularius adducatur. Porrò illud ſcire oportet, quod video nonnullos eóſque non indoctos ignoraſſe, vſuram maritimam ſimulátque nauis nauigabat deberi cœpiſſe: non autem poſtquam tempus, intra quod pecunia reddi debet, elapſum eſſet: vt quidam arbitrantur propter. l. penult. D. eodem. vbi ait Vlpianus,
„ Pecuniæ traiectitiæ pœnam peti non poſſe, ſi per

cred

creditorem ſtetiſſet, quominus eam (pecuniã ſci- „
licet) intra tempus præſtitutum accipiat. Nam etſi „
Pœna ſæpenumero pro vſura ponitur, quemadmodum ſuperius latè docuimus, tamen hoc neque perpetuum eſt, neque in ea re hoc loco accipitur. alioqui enim ſequeretur vſurã nauticam nunquàm deberi, niſi poſt diem elapſum, quo ſolui promiſſa eſt: id eſt, quo periculum elapſum eſt. quo nihil dici poteſt abſurdius. quippe quum Centeſima ob ſolum periculum permittatur, eóque ceſſante continuò intermittatur. l. iiij. D. de naut. fœn. Ergo admonendi ſumus, hunc morem in pecunia nautica in vſu fuiſſe, vt creditor ſeruum mitteret, qui eam pecuniam peteret eo die, quo creditor ſe ſoluturũm receperat: quemadmodum ex. l. qui Romæ. §. j. D. de verb. oblig. l. traiectitiæ. D. de act. & oblig. & l. iiij. D. de naut. fœn. intelligi poteſt. Et quia interèa eius ſerui operas creditor amittebat, pœnam in ſingulos dies ſtipulabatur, niſi eo die ſoluta eſſet. itémq; ſumptus eius, qui eam pecuniam perſequeretur, vt eam ad creditorem reportaret. Sic enim

Confuetudo in nautico fœnore.

Paulus ait, Traiectitiæ pecuniæ nomine, ſi ad diem „
ſoluta non eſſet, pœna (vt adſolet) ob operas eius „
qui eam pecuniam peteret, in ſtipulationem erat „
deducta. item in l. vlt. D. de naut. fœn. Si traiecti- „
tiæ pecuniæ pœna (vti ſolet) promiſſa eſt. & l. qui „
Romæ. Præſtaret ſumptus omnes perſequenti- „
bus eam pecuniam, vti in vrbem Romam repor- „
tarent. Ex quibus intelligi debet, præter vſuram, pœnam etiam in his contractibus adiectam eſſe. & quod in d. l. penul. Seruius reſpondit, Pecuniæ „
traiect

„ traiectitiæ pœnam peti non poſſe, ſi per creditorem ſtetiſſet, quo minus eam pecuniam intra
„ tempus præſtitutum acciperet, de hac pœna præter vſuram adiecta accipiendum eſſe: vt debitor eam non debeat, ſi per eum non ſtetiſſet, quo minus ſua die ſortem exſoluiſſet: ſimul illud perſpicuum eſſe poteſt de hac ipſa pœna loqui Papinianum in dicta l. iiij. D. eodem. quæ ſanè ſubdifficilis alioqui videri poſsit, quum ait, Pro ope-

L. iiij. de nautico fœnore.

„ ris ſerui traiectitiæ pecuniæ cauſa ſecuti, quod in
„ ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad fi-
„ nem Centeſimæ non vltra duplum debetur. ſic enim ea verba diſtingui oportere arbitror, Antonii Auguſtini ſententiam ſecutus, libri Emendationum primi capite octauo. vt hæc clauſula,
„ Nec pignora vel hypothecæ titulo maioris vſu-
„ ræ tenebuntur, præcedenti ſententiæ coniungamus: proptereà quòd dubitari poterat, an pignora pro Centeſima oppoſita, elapſo, & vt Papinianus ait, diſcuſſo periculo adhuc pro tanta ſumma teneri poſſent: præſertim quum etiam vltra Centeſimam pignora oppoſita retineri ſolerent, vt apparet ex. l. penult. C. de vſur. quod autem ſequitur
„ ita explanemus, Quod pro operis ſerui traiectitiæ
„ pecuniæ cauſa ſecuti in ſingulos dies (eo poſt tem-
„ pore quo ſors non ſoluetur) in ſtipulatum dedu-
„ ctum eſt (nomine ſumptuũ & operarum) ad finem
„ centeſimæ (id eſt, quum centeſima integra in ſtipulatum deducta eſt: ridiculũ eſt enim de fine centum menſium intelligere, quaſi diceret quum vſura ſortem æquarit, quia nũquàm ferè nauigatio tam lon-

ginqua

ginqua ſuſcipitur) non vltra duplũ debetur, id eſt, „ ſi pœna (vti adſolet) præter vſuras ſtipulata eſt ob ſerui operas & ſumptus, ea pœna non debet ad centeſimam adiicere. fieret enim fraus legi: ſed ſi quid deſit centeſimæ, iſta pœnæ adiectione id ſuppleri poterit. In hoc autem duplo, de quo Papinianus loquitur, ſors ipſa ſimplum facit: vt ex l. penult. C. de vſur. intelligi poteſt, & poſteà latiùs docebimus. ex quo etiã ſi quis malit, Non vltra duplum centeſimæ debetur, legere: vt Budęus & Haloander exiſtimãt, nihil eſt quod valde refragari poſsimus. nam, vt dixi, erat id vetere iure permiſſum vt Iuſtinianus docet: nimirum quum liceret ſtipulari certã ſummam non menſtruam, ſed vnã in omne tempus nauigationis, & negotiationis exitũ: quemadmodũ Athenis fieri ſolebat, vt apparet ex Demoſthenis oratione *πρὸς φορμίωνα*. Verùm quũ hęc via eſſet apertiſsima fraudem vſurarum legibus faciendi, quum maior ſumma vulgò ſtipularetur, quàm quæ pro vſura exigi potuiſſet, conſtitutũ eſt vt ſiue in pecunia, ſiue in aliis ſpeciebus traiectitiis, non amplior centeſima daretur: exceptis tantùm his caſibus, de quibus agit Scæuola in l. periculi. D. eod. veluti ſi piſcatori erogaturo in apparatum plurimum pecuniæ dederim, vt ſi nihil cœpiſſet, nihil redderet: ſi cœpiſſet, certam lucri partem vnà cum ſorte redderet. Nam hæc acceſsio vſura nominari non poteſt. primùm quia ſemel vna exſoluitur, nec ſucceſſu temporis augeſcit: deinde quia non eſt pretium vſus, ſed ſolius periculi: vt clarè Scæuola pronuntiat in dicta l. periculi. Hactenus

de

de traiectitia pecunia, & fœnore nautico ſatis dictum ſit, qui primus caſus eſt in quo vſura, vt dixi, centeſima ab Imp. Iuſtiniano permittitur. nunc ſequitur vt de aliis caſibus videamus. In traiectitiis (inquit) contractibus, vel ſpecierum fœnori dationibus vſq; ad centeſimam tantummodò licere ſtipulari, nec eam excedere: licet veteribus legibus hoc fuerat cõceſſum. Quæ verba eò lubentius adduximus, quoniam dubitationẽ certè non paruam adferunt, vtrùm in traiectitiis tantùm cõtractibus, an verò in ſpeciebus etiam non traiectitiis ea centeſima permittatur: veluti vino, oleo, frumento, & cæteris præter pecuniam quæ in abuſu cõſiſtunt. Qua de re etſi ſubdifficile eſſe arbitror certum iudicium interponere, tamen quoniam eò nos inſtituta diſputatio perduxit, nos noſtram ſententiam breuiter exponemus: de qua poſteà eruditi & ingenioſi homines ſtatuere poterunt. Exiſtimo autem equidem, Iuſtiniani verba etiam atque etiam perpendens, diſtingui ab eo contractus traiectitios, ab iis contractibus, quibus ſpecies fœnori datæ ſunt. Neque hos contractus ſub illis ita compræhendi, vt de ſpeciebus ſub qualitate traiectitiæ pecuniæ fœneratis loquatur, ſicuti nonnulli homines, & ii quidem eruditi exiſtimant. Nam & verba ipſa euidenter aliud ſonant. non enim dixit, In traiectitiis pecuniis: vt poſteà ſpecies à pecuniis diſtingueret, quanuis largè ſub nomine pecuniæ compræhenderentur: ſed Traiectitiis contractibus. quo verbo ſiue ſpecies, ſiue aliæ quæuis res traiectitiæ in contractum deductæ compræhenduntur. Sed profectò ita

Caſus cẽteſimę ſecundus.

ita ſe rem habere ſentio, vt & traiectitiarum rerum contractus à ſpecierum fœnoribus non traiectitiis diſtinguat, & duos caſus diuerſos referat, quibus vſura centeſima permittatur. fœnus videlicet pecuniæ traiectitiæ, & ſpecierum non traiectitiarum. Quod certè mihi quidem eò probabilius ac veriſimilius eſſe videtur, quod in l. oleo: eodem tract. clarè permiſerit in ſpecierum fœnoribus maiores vſuras ſtipulari, quàm quæ communiter permitti ſolent. ſic enim ſcribit, Oleo quidem vel quibuſcunque fructibus mutuo datis, incerti pretii ratio additamenta vſurarum ſuaſit admitti. Cuius legis hanc ego rationem eſſe arbitror: quia ex ſpeciebus mutuo datis, vberrimus quæſtus fieri poteſt ob immutationem pretii. Nam ſi pretium augeatur, cariſſimè vendi poterunt, itaque debitor quamplurimum lucri faciet: quippe qui eo tempore non reddet, ſed aliud tempus expectabit, quo pretium decreſcet. Quod ſi euenerit, modò æquè bonas reddat, quanuis minoris multò emerit, quàm eas quas acceperat vendiderit, tamen liberabitur. d. quum quid. Si cert. petat. ex quo magnum ipſe quidem emolumentũ percipiet, creditor verò damnũ: vtpote qui ſuas res tanti potuiſſet vẽdere. & certè ob hanc ipſam cauſam credibile eſt fauorabiliores fuiſſe ſpecierum vſuras, vt apparet ex l. frumenti. C. de vſur. vbi contra communes vſurarum regulas etiã ex nudo pacto ſpecierum vſuras deberi ſcribitur: & ex l. ſi ea. C. eodem. vbi ſi fructus vſurarum loco promittuntur, propter incertitudinem prouẽtuum

Specierũ vſuræ ſũt cẽteſimę.

fauetur creditori,& maiores legitimis permittuntur. Quare quum in d.l. oleo. grauiores beſsibus permittantur in ſpecierum contractibus, profectò veriſimile eſt,eo quoque caſu centeſimam permiſſam eſſe. quanquam ita rem omnem apertam eſſe arbitror, vt iam coniectura nulla aut argumentatio quærenda ſit. Scribit enim Iuſtinianus in traiectitiis contractibus & ſpecierum fœnori dationibus maiorem centeſima vſuram veteribus legibus conceſſam eſſe. Id autem in ſpeciebus etiam non traiectitiis permiſſum eſſe perſpicuè intelligitur ex l.prima, De vſur.lib. Cod.Theodoſiani ſecundo. Quicunque(ait)fruges humidas vel arentes indigentibus mutuas dederint,vſuræ nomine tertiam partẽ cõſequẽtur.vt ſi ſumma crediti in duobus modiis fuerit,tertium modium amplius conſequantur.quæ lex ad ſolas pertinet fruges. nam pro pecunia vltra ſingulas centeſimas creditor vetatur accipere. Hæc Conſtantinus. In his tamen illud notandum eſt,quod Gordianus ait in l.quum nec frumentum. C. eodem. locum hanc habere vſuram centeſimam eo ſolo caſu, quo ea de qua dixi, ratio locum habet. nimirum quum ex augmento pretii ſpecierum poteſt debitor emolumentũ percipere.ob eámq; cauſam ſpecies ipſas mutuò dandas eſſe : quia ſi earum æſtimatio in pecunia numerata detur,quoniam ea ratio ceſſat,ſimiliter ea centeſimæ permiſsio ceſſabit. Enumerauimus duos caſus quibus vſura centeſima debeatur : de cæteris videamus. Perſpicuum eſt ex l. prima & ſecunda,

cunda. C. de vſur. rei iudicatæ. ante Iuſtiniani Imperium condemnatum qui poſt legitimum tempus non paruit ſententiæ, centeſimam vſuram debuiſſe. Verùm id Iuſtiniani Imperio abrogatum eſt. Tertius cẽteſimæ caſus.

Tertius igitur caſus eſt in l. qui ſine. D. de negotiis geſtis. vbi Triphonius ſcribit, ſi quis eius pecuniam cuius tutelam negotiáve adminiſtrauit, aut magiſtratus municipii publicam in vſus ſuos conuertit, à Diuis principibus conſtitutum eſſe vt maximas vſuras præſtet. id quod ego de centèſimis accipio, vt illud ipſum quod idem ait in l. non exiſtimo. D. de admin. tutor. tutorem qui clam & ſub adminiſtratione tutelæ, pupillíq; vtilitate, latenter ſua commoda pupilli pecunia iuuaret, maximas vſuras debere. Item illud quod Vlpianus ſcribit in l. tutor qui repertorium. §. idem ſolent. D. eodem. Tutores qui negant habere ad alendos pupillos penes ſe aliquid, eius grauiſsimas vſuras pendent. Nam quod ad legitimas vſuras pertinet de quibus agitur in l. Si curator. C. arbit. tut. & l. prima. C. de vſur. pupil. nos quidem cuius illæ generis fuerint, alibi ſatis ſupérque oſtendimus. Semiſſes enim dúntaxat intelligi docuimus, non autem centeſimas: ſicut apparet ex dicta l. tutor qui repertorium. §. ſi deponi. vbi Vlpianus ait, Si præceptum eſt vt pecunia pupilli deponatur, & tutor neglexerit (quod idem eſt cum dicta l. ſi curator) legitimas vſuras præſtari, quas paulò pòſt pupillaribus comparat: id eſt, ex Iuſtiniani conſtitutione ſemiſsibus. Quartus caſus eſt

in ſpecie.l.iiij. C.de ædific. priuat. & l.quod duo-
Quartus cẽteſimæ caſus. bus. §. idem reſpondit. D. pro ſocio, vbi ſi ſocius
ædificii ad refectionem eius recuſet ſumptus con-
ferre,is qui ſolus ædificauerit, poterit aut centeſi-
mam cum ſorte intra menſes quatuor, poſtquam
opus refectum erit, aut id quod ſua intereſt recipe-
re:aut deinceps rem ipſam ſibi vindicare.

Vſuras vltra duplum non deberi, quibuſdam tamen caſibus id permitti poſſe. Declaratur lex illa tenebricoſa & perdifficilis, & multorum diſputatione agitata, cuius initium eſt, Vſuræ. C.de vſur. CAP. X.

QVEMADMODVM vſuris à iure ciuili modus eſſet neceſſariò impoſitus, ſatis explicatum eſſe arbitror ſuperiore diſputatione. Oſtendimus enim, primùm quidem iis rebus, quę vſuras parerent, ita eſſe modum adhibitum, vt ne ob alias vllas res quàm quæ in abuſu conſiſtunt, vſuræ caperentur: tum prætereà ne vſuræ vſuras parerent. Docuimus etiam vſurarum, id eſt, ſummæ menſtruæ quantitatem, ad certum modum redactam eſſe: nimirum vt vel trientem, vel beſſem, ſemiſſémve, aut centeſimam non excederẽt. Nunc ſupereſt vt de alio genere videamus: nempe quis modus vſurarum numero præſcriptus eſt, & quem excedere, quum eò peruenerint, non liceat. Nam quum vſura verè ſit, vt Hebræi acutiſsimè appellarunt,

ſarunt, morſus & paſtus, qui ſenſim & per particulas patrimonium hominis abſumit, ſi pernecessarium eſſe viſum eſt, modum particulis præſcribere, ne ſimul vno hauſtu omnes hominis facultates depaſcerentur, modum etiã morſuum numero imponi oportuit: vtpote qui quãuis minuti, ſi perpetuò procederent, longiore quidem tẽpore, ſed tamen ad extremum totum hominis patrimonium abſumerent: quemadmodum ſibi contigiſſe quæritur apud Liuium Centurio quidam, qui quum iudicatus pecuniæ nexum duceretur, vociferatur ſe multiplicem iam ſortem exſoluiſſe, & mergentibus ſemper ſortem vſuris obrutum fœnore eſſe. Scribit igitur Vlpianus in l. nihil intereſt. D. de naut. fœn. & l. ſi non ſortem. D. de condit. indeb. conſtitutum eſſe, vt ſupra duplum exigi vſuræ non poſsint, etiam in nautica pecunia: ſed vt ſimulátque ſortem æquarint, conſiſtant. idémque ipſum à Lucullo conſtitutum eſſe Plutarchus in eius vita ſcriptum reliquit. πρῶτον μὲν γὰρ ἑκατοστὴν ἐκέλευσε, καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. Δεύτερον δὲ τοὺς μακροτέρους τοῦ ἀρχαίου τόκους ἀπέκοψε. id eſt, Primum quidem prohibuit ne quid amplius Centeſima in vſurarum rationẽ referretur: Secundò ampliores ſorte vſuras amputauit. ἀρχαῖον enim Sortem Græci appellant, vt ſuperius diximus, & puerilis error eſt interpretis quæ τοῦ ἀρχαίου, Solito antiquo more, conuertit. Idem præterea apud Aegyptios conſtitutum eſſe docet Diodorus Siculus libro rerum antiquarum ſecundo. Abſurdum nanque legumla- vſuras ſupra duplum exigi nõ poſſe.

tores eſſe iudicarunt,acceſsionem in vſuris maiorẽ eſſe principali,& lucrũ maius eſſe ipſa ſorte,quoniã & ſors & lucrũ ſemper certũ eſſet. Itaq; quũ de eo quod intereſt diu multúmq; dubitatũ eſſet,conſtituit Iuſtinianus,in iis quidem caſibus,qui certã habent quantitatẽ vel naturã,veluti locationibus,venditionibus, & aliis cõtractibus, vt id quod intereſt dupli quantitatem non excederet.l.vn. C.de ſent. quæ pro eo quod. Quod ipſum anteà quoq; Africanus reſpõderat in l.quum fortè.D.de act. empt. In vſuris autem hoc adeò verum eſt, vt quanuis vſuras augere liceat ei,qui minores quàm quæ ſibi permiſſæ ſunt,ſtipulatus eſt: veluti ſi mercator ſemiſſes ſtipulatus eſſet,quum beſſes potuiſſet. Papi-
„ nianus tamen in l. pecuniæ. D. de vſur. pecuniæ
„ fœnebris intra diem certum debito non ſoluto,du
„ pli ſtipulationem in altero tanto ſupra modũ legi-
„ timarum vſurarum neget valere. Etſi autem in traiectitia pecunia ſors nõ ſemper eſſet certa,tam magnum tamen erat lucrum vſuræ centeſimæ, vt ad reliquarum vſurarum regulam traiectitia facilè redacta ſit.d.l.nihil intereſt. De naut.fœn. Quod certè quum ab antiquioribus ſtatutum ſit, tum verò ab Imperatore Iuſtiniano magnopere ſtabilitum eſt,ac reſtitutum. Quanuis enim leges ſemper duplum excedere prohiberent, tamen hæc via fraudandæ legis inuenta erat,vt quæ ſolutæ eſſent ante menſem centeſimum non computarentur in duplo, ſi centum menſes integri, id eſt,ſolutione vacui nihilominus ſupereſſent: exempli cauſa, Centum

tum mihi dediſti mutuo ſub vſuris centeſimis, quas quum per menſes decem perſoluiſſem, ſoluere deſtiti: intereà menſis à contractu centeſimus, ac prętereà etiam decem alii menſes elabuntur. Quum tu & ſortem & vſuras ex ſtipulatu petis, quæritur ad quas vſuras tenear? num ad aureorum nonaginta tantùm: quippe quæ iuncta decem priùs exſolutis, efficiunt illud duplum? an etiam ad centum, quoniam ab vltimæ ſolutionis die centum menſes ſine ſolutione tranſcurrerint. Id quod magis viſum eſt, vt in duplo, quod leges excedere vetarēt, priora illa decē non imputarentur: vtpote quorum in locū alii decē menſes ſucceſsiſſent. Sic enim Antoninus ait, Vſuræ per tempora ſolutæ non proficiunt reo ad dupli compenſationem. tunc enim vltra ſortis ſummam vſuræ exiguntur, quoties tempore ſolutionis ſumma vſurarum excedit eam cōputationem. id eſt, Si per decē cōtinuos menſes ſoluiſſem, ex eóq; tempore centum & duos menſes ſoluere intermiſiſſem, quoniā duo menſes ſuperſunt, qui tempore ſolutionis ſortis & vſurarū eam dupli computationem excedunt, illorū duorū menſium poſtremorum vſuræ extra duplū computantur, nec exigi poſſunt: integra verò centum poſſunt. Neque verò ſum neſcius, alios eóſque non indoctos viros eam legem longè aliter interpretari: quorum certè ſententia mihi probari nō poteſt. Nam quòd aiunt in duplo ſolutas non computari, ſed ſoluendas, vt ſi particulares ſolutiones centum aureos exceſſerint, veluti ſi quatuor ſupra centum

Explicata L. vſuræ. C. de vſur.

aurei ſoluti ſint, inde per quatuor fortè menſes ceſſatum ſit, in dupli computatione quatuor aurei ſoluti non computentur, ſed eos qui non ſunt ſoluti creditor petere non poſsit: illud certè mihi quidem perquàm abſurdum videtur, neque perſuaderi poteſt, in ea Budæum opinione vnquam fuiſſe, tametſi dupli quidem rationem perperam intellexerit. Nam & hoc obtuſius eſt quàm vt in hominem tam eruditum cadere poſsit, & notum eſt Neratii reſponſum in l. quum fundus. D. de euict. quo abſurdiſsimum declarat, ſi particulares ſolutiones eius quod intereſt, in duplum non computentur. Vnde ſi fundus vti optimus maximúſque eſt, emptus eſt, & alicuius ſeruitutis euictæ nomine aliquid emptor à venditore conſecutus eſt, deinde totus fundus euincitur, ob eam euictionem id præſtandum reſpondit quod ex duplo reliquum eſt. Nam ſi aliud, ait, obſeruauerimus, ſeruitutibus aliquibus mox & proprietate euicta duplo amplius emptor quàm emit conſequetur. Quod igitur Antoninus ait, Vſuræ per tempora ſolutæ non proficiunt reo ad dupli compenſationem, ſiue vt quidam ſcribunt, computationem, non eam habet ſignificationem, vt ſi quis per ſingulos menſes ſoluerit, & aut ad centum acceſſerit, aut etiam ſuperarit, particulares illæ ſolutiones non computentur. quid enim abſurdius dici poteſt? neque verò eas leges quæ id ſtatuerunt abrogant hæ nouellæ Iuſtiniani quæ vulgò citantur, CXXI. & CXXXVIII. quum quidem nullas vnquam adeò

abſurd

abſurdas leges extitiſſe veriſimile ſit: ſed hãc ipſam Antonini conſtitutionem, qua menſes centeſimum excedentes cõpenſare cum iis, quibus eſſet facta ſolutio, permittebat. Sed verba nouellæ CXXXVIII. operæpretium eſt cognoſcere: quæ ſummã ni fallor & argumentum prioris continent. *παροῦσα διάταξις δηλοῖ, ὅτι καὶ οἱ κατὰ μέρος καταβαλλόμενοι τόκοι τὸ διπλοῦν τοῦ χρέους οὐχ ὑπερβαίνουσι.* id eſt, Præſens conſtitutio declarat, vt ne ipſæ quidem vſuræ quæ per partes exſoluuntur excedant duplum debiti. vt ſi menſes aliquot ante centeſimum ſine ſolutione tranſcurriſſent, eóque centum vſurarum nomine deberi viderentur, particulares illæ ſolutiones iſta centũ excedere intelliguntur, nec admittitur compenſatio ab Antonino permiſſa. Quod autem in d. l. adſcriptũ eſt, Tunc enim vltra ſortis ſummam » vſuræ exiguntur, quoties &c. ſi ad eum quem ſupra » dixi modum explanemus, nihil magis perſpicuum dici poteſt. Neque verò facilè exiſtimare poſſum, quorſum nonnulli particulam Non inſerendam eo loco exiſtiment. Nam ſi ſine veterum codicum authoritate id faciunt, certè & nimis temerarii ſunt, & apertiſsima legis verba conturbant. quæ ſi eam ſententiam nunc habeant, vt vſuræ non exigantur vltra duplum, ſi duplum excedant, hoc quidem certè perquàm abſurdum eſt. Sin ita intelligi velint, vt in effectu Exactionis verbum non accipiant, ſed Non exiguntur, per Non poſſunt exigi interpretentur, fortaſſe tolerabilior hæc interpretatio videatur: ſed neque verborum contextui, neque ſen-

tentiæ perſpicuitati magnopere cōueniet. Vtcunque autem ſeſe res habeat, illud in ſumma tenendum eſt, omnem hāc de qua agimus compenſationem à Iuſtiniano ſublatam eſſe iis quas diximus nouellis conſtitutiònibus CXXI. & CXXXVIII. Quin illud quoq; minimè prætereundum eſt, non hoc tantùm modo ſuccurriſſe Iuſtinianum huic de duplo prohibitioni, verùm etiam illo. Nam quoties pignus & pro ſorte & pro vſuris datum eſſet, quanuis vſuræ duplum excederent, tamen quandiu pignora ſufficere poterant, quoniam creditor ipſe ſibi ſemper ſoluere videbatur, eo caſu duplum excedere permiſſum erat. quod quum iniquum Imperatori videretur, primùm quia ad hunc modum dupli prohibitio perpetuò fraudari poſſet, quippe quum creditores nunquàm ſine pignore crederent: deinde quia potius duro & immiti creditori fauebatur, qui ſine pignore nihil credebat, quàm facili & benigno, eam quoq; ſpeciem ad communem regulam redigendam putauit. l. penul. C. de vſur. ſic enim ſcribit, Curſum vſurarum vltra duplum minimè procedere concedimus: nec ſi pignora quidem pro debito creditori data ſint, quorum occaſione quædam veteres leges & vltra duplum vſuras exigi permittebant. Iam illud quoque breuiter obſeruandum eſt, eleganter quæri poſſe num iis caſibus quibus à ſe ipſe debitor debet exigere, qualis eſt negotiorū geſtor, tutor, curator, & ſimiles ea dupli prohibitio locum habeat. Quod vt clarius intelligamus, notandum eſt trifariam

Quibus caſibus vſurę duplum ſuperent.

riam poſſe contingere vt vſuræ duplum excedant in his caſibus. Primùm quum tutor (exempli cauſa) ante tutelam ſuſceptam defuncti debitor fuerat, acceptáq; tutela poſt annos aliquot vſura ſortem æquauit. ſecundò quum ſuſcepta tutela debitor eſſe cœpit, qua perpetuò manente ad duplum peruentum eſt. id quod eo tantùm caſu contingit quo Centeſima debetur, quæ anno octauo & quatuor menſibus ſortē æquat: quia tutela duntaxat ad decimum quartum annum ætatis durat. deniq; quum ſuſcepta quidem tutela debitor eſſe cœpit ſed ea finita vſuræ ſortem æquarint. Primis igitur duobus caſibus etſi multa lege id arbitror eſſe definitum: tamen quum tutor à ſe ipſe debeat exigere, vt ex ea pecunia pupilli cōmodum comparet, ſi eius pecuniam fraudulenter in vſus ſuos conuertat, non dubitandum eſſe arbitror, quin etiam vltra duplum vſuras debeat. quum quidem Paulus ſcribat in l. tutor. D. de adminiſtr. tutor. quod ſi tutor conſtitutus intra ſex primos menſes pecunias pupillares non collocauerit, in vſuras eius conueniatur. Sed extremo caſu quum vel curatorē pupillus habeat, qui à tutore tutela defuncto poſsit exigere, vel maior factus ab ipſo curatore, neque ipſe debitor à ſe repetere debeat, itáque ceſſet ea quam diximus ratio, probabilius eſt duplum excedere non permitti.

Porrò eſt quoque illud obſeruandum quod ab Anaſtaſio conſtitutum eſt in l. iubemus. ij. C. de erogation. mil. ann. vt ſi actuarii qui militibus ſtipendia perſoluerint, aliquid eis mutuo dederint, non

non poſsint omnium vſurarũ numerum vltra ſortis tremiſſem extendere. vt ſi ſemiſſes ſtipulati eſſent, quæ annis XVI. & VIII. menſibus ſortem adæquant, non poſsint vltra annos quinque, menſes ſex, & dies viginti vſuras petere. vnde ſi trecenti aurei in ſorte ſint, & centum vſurarum nomine receperint, amplius petere non licebit.

Nullo pacto neque conuentione ſtatutum vſurarum modum excedi poſſe: ſi quis exceſſerit, quæ pœna ſtatuta ſit. item Altero tanto, quæ ſumma contineatur.

CAP. XI.

ETSI autem ita vt diximus ſtudioſè opera data eſt, vt certis quaſi terminis & regionibus vſurarum ſolutio concluderetur, inuenta eſt tamen aſtutia fœneratorum ratio varia & multiplex, eas leges de quibus hactenus cõmemorauimus, cauillandi. Quum enim de vſuris nominatim cauiſſent, pœnas creditores non vſuras diſertis verbis in ſtipulatum deducebant, & eas quidem longè maiores & grauiores, quàm vſurarum definitus modus permittebat, vt ſi quando legis vſurariæ modus obiiceretur, legem illam de vſuris non de pœna cauiſſe reſponderent, eóque commento conſtitutiones omnes eluderent, & quo maiorem etiã magíſque fallacem & eruditam ſpeciem adhiberent, quoniam pœnæ diſtinctam temporibus,

bus, id eſt, ſingulis Calendis ſtipulationem vſurarum petitionẽ nimis redolere arbitrati ſunt, vnam ſemel & in omnem ſortis vſum penſionem exegerunt, dupli puta præſtationẽ: id eſt, vt ego quidem interpretor, tantundem ſemel quantũ in ſorte datum eſt. Sic enim Papiniani verba intelligenda eſſe arbitror in l. pecuniæ. D. de vſur. Dupli ſtipulatio „ in altero tanto: vt ſcilicet ſimplum alterũ ſortis ſit, alterũ acceſsionis. Cicero in Oratore, Pes qui adhibetur ad numeros partitur in tria, vt neceſſe ſit partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto, aut ſeſqui maiorem eſſe. Demoſthenes contra Midiam, ὑμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμίκρονοι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων.

Altero tãto quæ ſumma cõtineatur.

Verùm hiſce fœneratorum fraudibus Iuriſconſultorum diligentia obuiam itum eſt, vt neque pœnæ, neq; cuiuſdam acceſsionis ſtipulatione modum in vſuris à legibus pręſcriptũ excedere liceat. ſic enim Modeſtinus, Pœnam, ait, pro vſuris ſtipulari nemo „ ſupra licitum modum vſurarũ poteſt. l. pœnam. D. „ de vſur. cui perſimile eſt quod ſcribit Gordianus in l. quum non frumentum. C. eod. Papinianus autem, Pecuniæ, ait, fœnebris intra diem certum de- „ bito non ſoluto, dupli ſtipulatũ in altero tanto ſu- „ pra modum legitimarum vſurarum reſpondi non „ tenere. De duplo loquitur Papinianus in d. l. pecu- „ niæ. Gordianus idem de quadruplo conſtituit in l. quum allegas. C. eod. Cæterùm quoniam fruſtra feratur lex ſi eam licebit impunè violare, videamus ſi quis eum vſurarũ modum à legibus præſcriptum

Pœna excedentiũ vſuras.

exceſſerit, quid ſtatui oporteat. Cicero nanq; epiſtolarum ad Atticum libro quinto & ſexto, de lege ab Aulo Gabinio Coſ. lata commemorat, quæ non modò ius ex ea ſyngrapha dici vetabat, qua contra modum ab ea lege præſcriptum vſuræ debebantur, id eſt, vt ne ſortem quidem ipſam petere liceret: ſed etiam pœnã fœneratoribus irrogabat. Id quod ob eam cauſam neceſſariũ videbatur, quia fœneratores, ſi nulla pœna coercerentur, perpetuò grauiores vſuras ſtipularentur, & fruſtra modus (vt dixi) aliquis vſuris imponeretur. ſed tamen eodem ipſo loco ſubiungit aliud iiſdem Coſs. ſenatuſconſultum eſſe factum: quo ſenatuſconſulto de ſorte & vſuris licitis agi permiſſum eſt. quod ipſum Paulus & Papinianus obſeruari ſcribunt in l. vſuras. & l. pecuniæ. D. de vſur. vt vſuræ illicitæ ſorti miſtæ, ipſæ tantùm non debeantur, cæterum ſortem non vitient. vſurarum autem ſtipulatio ſuperfluo detracto vires habeat. id quod Martianus alibi ſimi-
» liter reſpondit, id eſt, in l. placuit. D. eod. Placuit,
» ait, ſiue ſupra ſtatutum modum quis vſuras ſtipu-
» latus fuerit, ſiue vſurarum vſuras, quod quidem il-
» licitè adiectum eſt, pro non adiecto haberi, & lici-
» tas peti poſſe. & Gordianus in l. quum allegas. C. eod. l. ſi pro mutua. C. ſi cert. pet. Quid igitur dicemus? iuréne legem Gabiniam abrogatam eſſe, propterea quod etſi prima ſpecie vtiliſsima videatur ad terrendos fœneratores, debitoribus tamen occaſionem prębeat creditores fraudandi? qui quum legitimis fortaſſè contenti eſſent, ad grauiores tamen

men vſuras ſtipulandas à debitoribus inducebantur: vt & legē violarent, & quum ipſa ſors, tum eius vſus, & vſuræ, quarum actio creditori denegabatur, apud eos remanerent, itáque creditores pecuniis ſuis fraudarentur: quippe quum in debitorum emolumentum pœna fœneratoribus conſtituta cederet. quemadmodum ex his Valentiniani verbis intelligi poteſt in l. ij. De vſuris, lib. Codicis Theodoſ. ſecundo. Quicunque vltra Centeſimam iure ›› permiſſam aliquid ſub occaſione neceſsitatis eruerit, ›› quadrupli pœna & obligatione conſtrictus ſi- ›› ne ceſſatione ſiue requie protinus ablata redhibebit. ›› Hi verò qui antea pari fœnore graſſari vſpiam ›› detegentur, in duplum extorta reſtituent. ›› Sanè quoquo modo ſe res habeat, admodum importunam fuiſſe apparet fœneratorum auaritiam, qui quum ea pœna ſoluti ac liberi fuiſſent, tamen Valentinianum eam reuocare coēgerunt: alióſque prætereà fortaſſe principes, & legumlatores, quēadmodum ex eo etiam intelligi poteſt, quod ſcribit Aſconius Pædianus, Quadruplatores eos ætate ſua fuiſſe, qui grauioribus vſuris fœnerantes accuſabant & in quadruplum damnari curabant, pœna lege conſtituta. Sed quoniam de hac toto genere ſatis explicatum eſſe arbitramur, modum huic volumini imponemus, & reliqua in proximum reſeruabimus.

Quadruplatores.

FRANCISCI HOTOMANI DE VSVRIS LIBER SECVNDVS.

De fœneratione: quid inter vſuram ſtrictè ſumptam & fœnoris negotiationem interſit. An fœneratio iuſta ac legitima negotiatio exiſtimari debeat. Explicatur Ariſtotelis ſententia ex libr. de Republica primo, quam ob cauſam Fœneratio naturæ aduerſetur.

CAP. I.

EX HIS quæ libro ſuperiore dicta ſunt ſatis explicatum eſſe arbitror, quæ ſit iuris ciuilis de vſuris ſententia, & quibus caſibus: quatenus, quàm iuſtè & conuenienter æquitatati permiſſæ ſunt. Nunc conſentaneum eſt de fœneratione pauca dicere, de qua video ſumma doctiſsimorum omnium diſſenſione certari. Principio enim oſtendimus, inter fœnus & vſuram id intereſſe, quòd vſura vſum quodãmodo repetit, aut ipſius vſus æſtimationem. Fœnus verò lucrum ex ipſis numûm corporibus captat. Illa ob debitoris commodum, hoc ob ſolius creditoris lucrum exercetur. Sic enim Cicero, Nec ſi, ait, tuam ob cauſam cuiquam, commodes, beneficium illud habendum

Vſuræ & fœnoris differẽtia

eſt, ſed fœneratio. Itémque Seneca libro de Beneficiis quarto, Iſtud, inquit, non eſt beneficium ſed fœnus, circunſpicere non vbi optimè ponas, ſed vbi quæſtuoſiſsimè habeas, vnde facillimè tollas.

Fœnoris negotiationẽ nõ eſſe legitimam.

Primùm igitur explicanda illa quæſtio eſt, quæ multos & magnos viros ſemper exercuit, vtrũ fœnoris negotiatio in Republica toleranda ſit, id eſt, quum quis publicè fœnerationem exercet, & ex ea quæſtum facit, an is quæſtus pro iuſto ac legitimo exiſtimari debeat.

I. Huic autem quæſtioni vt breuiter reſpondeam, illud perſpicuum eſſe arbitror, quum in tractatu de acquirendo rerum dominio, de rerum diuiſione, & aliis quibuſdam omnes acquirendarum rerum modi ſigillatim enumerentur, neq; tamen huius vſquã mẽtio facta ſit, non fuiſſe probatũ iure ciuili quęſtũ fœneratoriũ: eóq; etſi ſenſim in vſum ingreſſus eſt, authore tamen iure Ciuili non fuiſſe receptum.

II. Quinetiam ex M. Catone & Cornelio Tacito ſatis conſtat legibus XII. tabularum fœneratiõe ideo improbatã eſſe, vt quum fures quidem dupli pœnam luerent, fœneratores in quadruplũ condemnarentur. Sed & Liuius libro Decadis ſecũdę ſeptimo, teſtatur ſe ſcriptum apud quoſdam reperiſſe, L. Genutium Tribunum plebis tuliſſe ad populum, ne fœnerare liceret. Et Plato libro de legibus quinto fœneratores in Republica adeò damnãdos eſſe cenſet, vt ei cui fœnerata pecunia eſt, permittat & ſortem & vſuram retinere. *μὴ δὲ δανείζειν ἐπὶ τόκῳ, ὡς ἐξὸν μὴ ἀποδιδόναι τὸ παράπαν τῷ δανεισαμένῳ, μήτε τόκον, μήτε κεφάλαιον.* Cuius quidem
III.
rei

rei, vt Ariſtoteli videtur, ratio duplex eſt: primùm quòd pecunia quum ſit res ſterilis, contra naturam eſt fructum ab ea exigere. deinde quòd quum ſolius permutationis cauſa reperta ſit, quemadmodum Vlpianus docet in l. prima. D. de contrah. empt. ſi ad quæſtum transferatur, eius verus & naturalis vſus inuertatur. Sic enim libro Politicorum primo ſcribit. Quum acquirendi ratio ſit duplex, altera cauponatrix, altera œconomica, & hæc quidem neceſſaria & laudabilis, illa verò mutatione conſtans iure vituperetur, quippe quæ ſecundum naturã non ſit, ſed ex eo quòd alii ab aliis lucrãtur, optimo iure fœneratoria negotiatio odio habetur, propterea quòd ab ipſo numo quæſtum facit, & non ex eo cuius cauſa eſt inuentus, ſiquidem mutationis cauſa inuentus eſt. fœnus autem eum auget, vnde & nomen hoc inuenit. Similia enim ſunt genita iis à quibus generãtur. fœnus verò ex numo parit numum, ob eámq; cauſam ex acquirendi modis hic eſt maximè contra naturam. Platonis & Ariſtotelis de fœnore ſententia.

Hęc princeps ingenii & doctrina Ariſtoteles. IIII. Ex quibus illud verũ eſſe apparet quod ſępenumero Iuriſconſulti ſcribũt, pecuniam & alias res quæ in abuſu conſiſtunt, neque naturali, neque ciuili ratione vſumfructum recipere: neque vllo modo proprietatem eorum ab vſufructu ſeparari poſſe. §. conſtituitur. De vſufr. lib. Inſt. ij. l. ſecunda. D. eod. adeò vt eorum vſu legato, proprietas etiã legata eſſe intelligatur: quemadmodum Caius docet in l. ſi vini. eod. Si vini, ait, olei, frumenti vſuſfructus legatus erit, proprietas ad legatarium

debet transferri. & Papinianus, quum ſocrus eas res genero tradidiſſet nomine filiæ vltra dotem, eáſq; ſe vſibus pupillæ accepiſſe cauiſſet, diſertè re-
„ ſpondit, quum ſpecies ad vſum donatur, donari
„ etiam proprietatem. l. ſpecies. D. de donat. Quod enim Senatuſconſultũ vſumfructum earum à proprietate ſeparat, id fictione tãtùm fieri Caius teſtis
„ eſt in l. ij. D. eod. nec enim, ait, naturalis ratio au-
„ thoritate Senatuſconſulti mutari poteſt. eóq; Pomponius in l. vſura. D. de verb. ſign. elegãter inquit,
„ vſuram pecuniæ quã percipimus in fructu non eſſe,
„ quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa eſt, id
„ eſt, noua obligatione. vnde ſi legatarius cui & ager & pecunia relicta ſunt, quæ hæres ſoluere ceſſauit, fructus petat, ſeparatim debet vſuras pecunię petere. quoniam petendo fructus non cõplexus eſt vſuras: quippe quę in fructu non ſint. quoniam non ex ipſo corpore, ſed ex obligatione eius, quod intereſt, naſcantur. Nec ad rem pertinet quod in l. qui quadraginta. §. vlt. D. ad leg. Falc. & l. generaliter. §. ſi cui legatum. D. de fid. libert. vtilitatem quam ex vſu pecuniæ ſub conditione legatæ hæres percipit, fructum appellat: quia fructũ eo loco pro fruitione (vt vulgò loquuntur) & vſu accipit. nimirum quum hæres vtitur, fruitur pecunia, pendente conditione. In pecunia enim fructum, vſum, vſumfructum pro eodẽ accipi conſtat ex l. hoc Senatuſconſultum. & l. quoniam. D. de vſuf. ear. rer. quæ vſu. Quæ quum ita ſe habeant, illa neceſſario ſecunda ratio conſequitur, de qua ſuprà cõmemorauimus. Quum pecunia permutandi non autem locandi

aut

aut vendendi cauſa inducta ſit, vſus eius inuertitur, quum eam quis ad quæſtum transfert. Neque enim locari aut vẽdi poteſt vſus pecuniæ, vtpote qui à re ipſa & rei proprietate ſeparari nequeat (vt modò à nobis demonſtratum eſt) & nemo vti poſsit pecunia, niſi qui eius dominus eſt: adeò vt quum vſuſfructus eius legatur, ſimul proprietas legetur neceſſe ſit. dicta l. ſi vini. id quod in locationem non cadit: propterea quòd in locatione neceſſe eſt alterius eſſe proprietatem, vſum verò alterius. Ex quo efficitur, quum fœneratio aliud nihil ſit, quàm pecuniæ locatio, eam neque naturali neque ciuili ratione conſtare. Sed fortaſſe dixerit aliquis, quum pecuniæ vſusfructus legari poſsit, fictione nimirum, vt modò diximus, quídni vendi ſimiliter, locaríque poſsit? Verùm huic ego obiectioni ſic reſpondeo, multum inter legatarii & venditoris aut locatoris vtilitatem intereſſe. quoniam quum pecunia per ſe ſterilis ſit, & infœcunda, ſi tamen cum opera legatarii coniungatur, fit fertilis. proptereáque fructus quem ex ea legatarius percipit, non ex re ſterili contra naturam ad eum redit. contrà quàm in venditore, qui quoniam ex nudis & meris numûm corporibus fructum petit, naturæ aduerſari intelligitur. Accedit ad hæc & alia ratio ſanè memorabilis, quã quidem in omni quæſtu magnopere ſpectari oportere cõſtat. nimirum quòd ita natura comparatum eſt, itaque ſe res habet, vt nunquàm aliunde quæratur lucrum quàm ex ea re, cuius non minus ad nos & damnum & periculum pertineat, quàm commodum & emo-

Vſusfructus in pecuniã nõ cadit.

V.

lumentum.l.ſi vnus.& l.ſi igitur.D.pro ſoc.Quod ſi ad hanc legem & præſcriptionem fœneratorum quæſtum exigamus, eúmque hac regula metiamur, non difficile eſt quàm eorum iniqua & improbanda ratio ſit,intelligere. Certum eſt enim ſortem omnimodò,id eſt, quęcũq;fortuna debitoris fuerit, ſaluam & incolumẽ creditori manere:neq; ad eum periculum negotiationis pertinere.Sed ſi fortè iactura facta ſit, ſi quid damni mercatura contraxerit, id ſoli debitori ferendum eſſe. Præterea quicunque caſus contigerit, quanuis aduerſa fortuna debitor vſus ſit,ſemper tamen certum & extra omnem aleam periculúmq; poſitum creditoris lucrum & emolumentum exiſtere:debitorem verò iacturam omnem omnéque damnum ſuſtinere.

VI. Neque verò alia non minùs erudita & grauis ratio prætereunda eſt, nimirum quòd fœneratione permiſſa omnes artes vtiles & ad vſum Reipublicæ neceſſariæ (quoniam aut ſine periculo, vt mercatura, aut ſine labore, vt res ruſtica,exerceri non poſſunt, neque tantum emolumenti adferunt, quàm hæc fœneratoria quæ ſine periculo & labore exercetur) deperibunt & obſoleſcent. Contra fœnerator deſidioſus, domi ſedens, nulla arte aut opera exercenda, omnes ciuitatis opes ad ſe conuertet, quum in bene conſtituta ciuitate ex probatis tantùm artibus quæſtum facere liceat.Quare Plinius,vt multa pręclarè,ſic hoc breuiter. Sed à numo,inquit,prima eſt origo auaritiæ excogitata fœnore quæſtuoſa ſegnitia. Quin ipſe quoque Ariſtoteles libro Ethicorum quarto, lenonum

nonum & fœneratorum quæſtum æquiparat, eodémque loco vtrunque numerat. Sed operæpretium eſt Marci Catonis verba ponere, ex quibus quàm pernicioſam Reipublicæ quæſtuoſam illam ſegnitiem iudicet, intelligatur. Eſt,inquit, interdum præſtare mercaturis rem quærere,ni tam periculoſum ſiet: & item fœnerari, ſi tam honeſtum ſiet. Maiores enim noſtri ſic habuerunt, & ita in legibus poſiuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Quanto peiorem ciuem exiſtimarint fœneratorem quàm furem, hinc licet exiſtimare. Ciuem improbum fœneratorem appellat,eò quòd arte nulla & re planè ſterili aliorum facultates exhaurit. Ex quo illud etiam eiuſdem laudatur à Cicerone libro de officiis ſecundo. quum enim ab eo quæreretur quid maximè in re familiari expediret,reſpondit Bene paſcere: quid ſecundum, Satis bene paſcere: quid tertium, Bene vitire. (ſic enim eum emendandum eſſe locũ vbi antehac ineptiſsimè Veſtire legebatur, admonuit nos vir quũ omni doctrinæ atq; virtutis laude cumulatus, tum verò bene peritus antiquitatis,& doctus, & intelligens huiuſce generis exiſtimator Theodorus Beza) quid quartũ, Arare. & quum ille qui quęſierat dixiſſet, Quid fœnerari? tum Cato, Quid hominẽ, inquit, occidere? Fœneratorem homicidæ comparat, quòd vt hic vitam, ita ille eas res quibus vita cõtinetur adimit. quippe quum detrahere alteri (vt alibi Cicero ſcribit) ſui cõmodi cauſa, magis ſit contra naturam quàm mors, quàm dolor, quàm cætera generis eiuſdem. Detrahit autem alteri, qui alte-

Emendatus Ciceronis locus.

rius bona nulla arte legitima & laudabili deprædatur. Quam quidem ob rem, id eſt, alienorũ bonorum iniuſtam auerſionem atque depopulationem, Romæ tot ſeditiones extitiſſe Liuius libro Decadis primæ ſecũdo grauiſsimus author eſt. eámq; in primis cuius ille author fuit, qui ſqualore & macie obſitus, in medium forum ſe proiecit, quærens ſe Sabino bello militantem, quia propter populationes agri non fructu modò caruiſſe, ſed villa incenſa direptáque omnia fuiſſent, æs alienum feciſſe. Id cumulatim vſuris ſe agro paterno auitóque exuiſſe. Itémq; aliam, cuius cauſam M. Manlius præbuit, qui quum centurionem nobilẽ militaribus factis iudicatum pecuniæ, duci videret, medio foro manum iniecit: & plebe commota ſeditionem excitauit. Rurſus aliam quoque non ita multò pòſt: quòd quum eo ipſo quod neceſſe erat ſolui, facultas ſoluendi impediretur, itaque quum iam ex re nihil dari poſſet, fama & corpore iudicati atque addicti creditoribus ſatisfaciebant. Simile quiddã etiã Plutarchus in Lucullo de Aſianis ſcriptũ reliquit, quos fœneratores tanta crudelitate vexarant, violauerant, euerterant, vt liberos ingenuos filiáſq; virgines priuatim vendere cogerentur. Et Baſilius, εἶδον, ait, ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὸ χρέων πατρῴων ἑλκομένους εἰς τὸ πραιτόριον. Denique plena ſunt exemplorũ omnia, ex quibus vniuerſas ciuiũ copias & facultates paucorũ hominum quæſtuoſa, vt Plin. ait, ſegnitia exhauſtas, & exinanitas eſſe cõſtat. In quo tamẽ video nobis occurri à multis, iiſq; eruditis, quod eum eſſe quæſtum legitimũ

neq

negemus ob eam cauſam, quia ſine vllo labore & arte probabili factus eſt. neque enim omnes artem aut negotiationem exercere cogendos eſſe affirmant: ſed & magiſtratibus & aliis viris illuſtribus, ſuis vectigalibus & patritis bonis frui permittendum.

Verùm illos animaduertere oportuit, multum inter eos qui fœneratione quæſtum faciunt, & eos qui ſuis vectigalibus fruuntur, intereſſe. Nam his quidem, ſi eſt breuiter ſimpliciterque dicendum, naturali ratione, vt agri fructibus, & animalium fœtu (qui duo acquirendi modi ſoli ferè Xenophonti & Ariſtoteli probantur) victus ſuppeditat. itaque rectè & naturæ conuenienter faciunt, quæ dominos ex ſuæ rei fructibus viuere permittit. Fœneratores verò ex re nullum ferente fructum, itáque contra naturam quæſtum faciunt. illi ex re ſua quæ ad vſum vitæ pertinent acquirunt, qui etſi fundum colonis elocent, ſemper tamen dominium & ciuili & naturali ratione retinent. hi contra & ex re aliena, & quod multò flagitioſiſsimum eſt, ex induſtria & labore alieno ſeſe locupletant. ſiquidem pecunia (id quod inter omnes conſtat) mutuo data tranſit in eius dominium, qui eam accepit: ex quo etiam mutui datio, vt Paulus ſcribit, ab eo appellata eſt, quòd de meo tuum fiat: adeò vt ſi de meo tuum non fiat, non naſcatur obligatio. l. ij. §. appellatur. ſi certum peta. neque quicquam aduerſatur quod quidam citant ex. l. rogaſti. §. vlt. D. eod. quòd ſi ſeruus cui conceſſa eſt peculii adminiſtratio crediderit tibi, erit mutuum: quaſi quum aliena- VI.

Vtrùm in mutuo verè fiat alienatio.

tio ſeruo permiſſa non ſit, ob eam cauſam dando mutuum non alienet. Nam huic dubitationi perſpicuè idem Paulus reſpõdit in d.l.ij.§.idem mutuum.D.eod. In mutui datione oportet dominum eſſe dantem (nimirũ vt alienet) nec obeſt quod filiuſfamiliâs aut ſeruus dantes peculiares numos obligant. id enim tale eſt, quale ſi voluntate mea tu des pecuniam. nam mihi actio acquiritur, licet numi mei nõ fuerint. hæc ille. quinimo in ead. ipſa lege Rogaſti. Pauli verba manifeſta ſunt, vbi duo illi caſus tanquam contrarii opponuntur: Si ſeruus cui adminiſtratio conceſſa eſt, & item alius contra voluntatem domini crediderit. hunc enim diſertè ſcribit numos non facere accipientis. ex quo ipſo intelligi par eſt, alterum accipientis facere. Denique Hermogenianus rem omnem vno verbo conficit in l. qui id quod.D.de donat. vbi adeò neceſſe eſſe reſpondit, vt in mutuo dominium transferatur, vt ſi Titius centum donauit ea lege, vt ſtatim donatori mutuo dentur, non impediatur dominii tranſlatio: ac propterea numis iiſdem donatori creditis nouũ dominium in iis quæratur. Quare vt ad id redeã vnde cœpi, quũ fœnerator eius faciat pecuniã cui credit, ſatis perſuaſum eſſe debet, eum ex re & pecunia aliena quæſtũ facere, quum vſuras pe-
VII. tit. tum præterea (id quod alterã quoq; huius noſtræ ſentẽtiæ rationẽ continet) ex opera & labore alieno. Nam vt Paulus elegãter ſcribit in l. Quæ-
„ ſtus.D.pro ſoc. quæſtus intelligitur qui ex opera
„ cuiuſq; deſcendit. fœneratorẽ autem certũ eſt nullum in ea re laborẽ ponere: ſed ex alterius opera &

ſudore

ſudore ſuas augere copias. Quanquidem ob cauſam ſcribit Ariſtoteles eo quem ſupra citaui loco, εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατικὴ διὰ τὸ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν. id eſt, meritiſsimò negotiatio fœneratorum odio habetur, propterea quòd ex ipſo numo quæſtũ facit. Nam ὀβολοστατικὴ negotiationem pecuniæ ſignificat, quam quis exercet, vt ex ipſis ſolis numis, qui ſteriles ſunt, contra eorum naturam lucrum captet. Et Cic. lib. de Offic. I. Primùm, inquit, improbantur ii quæſtus qui in odium hominum incurrunt: vt portitorũ, & fœneratorũ. qua de cauſa ſcribit Chryſoſtomus concione in Mathæi cap. XVII. LVII. legibus interdictum eſſe viris illuſtribus & ſenatoribus, quíque Rempubl. gerunt, ne ex ea negotiatione quæſtum faciant: vtpote quam turpem & flagitioſam exiſtiment. Quorſum igitur ciuili iure permittitur etiã ex otioſa pecunia vſuras petere? quemadmodum apparet ex. l. qui ſemiſſes. §. quæſitum. D. de vſur. vbi ſi dominus otioſam pecuniam fœnerare conſueuit, negotiorũ geſtor pro ea pecunia vſuras debere dicitur. & item ex. l. ſi fundus legatus. l. ſi ita legatum eſt. D. de legat. iij. vbi mentio fit eius pecuniæ, quæ fœnerandi cauſa tantiſper aſſeruatur. denique ex. l. præſidis. D. ſi certum peta. vbi præſidis prouinciæ officiales, ac tanto magis omnes reliquos fœnebrem exercere poſſe cõſtitutum eſt. Reſpondeo idem in hoc genere vſu venire quod quibuſdam in morbis ſolet, quibus etſi medici mederi cupiunt: tamen quia nullum facilè remedium inuenire poſſunt, conniuendum eſſe arbitrantur.

ὀβολοστατική.

Fœnus qua de cauſa permiſſum apud Romanos.

Manet

Manet enim regula ciuilis iuris, ad quam omnis eius mens & ratio dirigenda eſt, Vſuras nunquàm niſi ob id quod verè & non ſimulatè intereſt deberi, quemadmodum ſatis copioſè à nobis ſuperiore libro explicatum eſſe arbitramur. Quare etſi aſtutia & calliditate hominum aliquantum ab ea declinatum eſt, retinet nihilominus vim ſuã ea iuris æquitas, quæ hanc hominum malitiam tolerando tantiſper diſsimulauit, non approbauit conniuendo. At enim illud fortaſſe dixerit aliquis, Quorſum igitur vſurarum emolumentum permittimus, itáque & ex re ſterili lucrum facimus, & contra pecuniæ naturam & vſum eam ad quæſtum cõuertimus? denique ex aliena re alienáque induſtria & labore fructum conſequimur? Reſpondeo breuiter, ſi ad quæſtum vſuram tranſferamus, itáq; ex aliena pecunia & induſtria lucrũ conſectamur, vſuram multo maximè condemnandam eſſe. Verùm inter vſuræ & fœnoris petitionem multum intereſſe dicimus. Illam enim non ob lucrum & quęſtum, verùm ob ſolius damni creditoris compenſationẽ inductam eſſe: hoc ob ſolum lucrum. Illa quod noſtrum eſt peti: hoc quod eſt alterius. Illam denique in debitoris cõmodum, hoc in ſolius creditoris lucrum ſpectare. Primum diſertis verbis oſtendit Paulus

Vſuræ quęſtuoſæ fœnoris ſimillimæ.

» in l. quum quidam. §. ſi pupillo. D. de vſur. Vſuræ,
» inquit, nõ propter lucrum petentium, ſed propter
» moram non ſoluentium infliguntur, id eſt, propter
damnum, quod creditor ex mora debitoris conſecutus eſt. Nam vt copioſè oſtendimus ſuperiore libro, nunquàm iure ciuili vſuræ permittuntur, niſi ob

ob id quod creditoris intereſt. contrà ex Cicerone & Seneca probauimus, fœnerationem ob ſolum creditoris lucrum & commodum inuentam eſſe. Secundum ex eo verum eſſe apparet, quod prius docuimus, Vſuram petere vſum noſtræ pecuniæ, quem nobis inuitis debitor habuit. vt quum hæres legatarii, aut tutor pupilli, aut ſocer generi pecunia cum damno creditoris vſus eſt: contrà fœnerator mutuum dando, & rem, & eius vſum in debitoris dominium transfert, neque ſe inuito debitorem ſua vti pecunia queri poteſt. Quid igitur quum in mutuo vſuram ſtipulamur? Hoc enim interdum æquum & iuſtum eſſe oſtendimus. Reſpondeo, quum creditor non ſui commodi, ſed debitoris iuuandi cauſa dat mutuum, idem eſſe ac ſi inuito ipſo debitor eius pecunia vteretur: quoniã Inuitum hoc loco accipimus non qui vi adactus eſt, ſed eum etiã qui non id appetat, aut affectet: ſed contra ſuum ipſius emolumentum rei familiaris commodo repugnante patitur. Nam neque pupillo omnino inuito tutori eius vti pecunia permittitur. l. quoties. D. de adminiſt. tut. neque hærede, ei legatario, cui vſus pecuniæ ad certum tempus relictus eſt in l. iij. §. vlti. D. de ann. legat. Satis eſt enim, modò vſuras creditor non ob ſuum ſolius quæſtum & lucrum petat, ſed ad id demum quod ea re percepit: quia vſu ſuæ pecuniæ caruit cõpenſandum. Inuito igitur creditore fieri dicimus, quum aliter ſeſe rem habere pro ſuo ipſius emolumento cuperet. ex quo ipſo apparet, creditorem quum vſuram petit in mutuo, etſi vſum quidem pecuniæ, vt in legato aut fideicomm

Vſuræ in mutuo plerũque iuſtæ.

deicommiſſo, aut eius vſus æſtimationē non conſequatur, quum tamē damni compenſationem & id quod ſua interfuit petat, rem ad ſe iure pertinētem petere. contrà Fœnerator, qui ſui lucri cauſa quærit, cui det pecuniam, & cupit vſu eius carere, eúmque alteri concedere, neque queri poteſt ſua intereſſe quòd vſu ſuæ pecuniæ caruit, neque vllam damni compenſationem petere. ob eámq; cauſam illud etiam affirmare non dubito, etſi iuſta & legitima eſt vſura quam legatarius ab hærede, aut gener à ſocero perſequitur: tamē ſi fraude pecuniam debitoribus relinquant, ea ſpe ducti, vt ex ea vſuras conſequantur, fœnus & turpe lucrum aucupari, vſuras lége permiſſas non petere. Atque hanc quidem diligenter obſeruandam eſſe differentiā, momentóque ſuo ponderandam ſuprà ex. l. iiij. D. ſi cert. peta. breuiter oſtendimus. adeò enim odioſa eius cauſa eſt, qui animo & propoſito fœnerandi occaſionem mutuo dandi pecuniam quęrit, vt mutuum ab eo depoſitum eius tantùm, non etiam recipientis, periculo pereat. At enim dices, Quis te meam pecuniam accipere coegit, quam in agri aut mercium emptionē collocaſſem, otioſam nunquam habuiſſem? tu quum ex re mea te locupletes, tuúmque lucrum compares, intereà dum illa careo, nihil eius tui compendii, quod ex re mea conſecutus es, mihi decides? Hiſce ſpecioſis cauſis & eruditis vulgò fœneratorū auaritia tegitur, & quaſi quibuſdam velis obtenditur. Sed nos non quibus præſtigiis & machinis homines aſtuti fraudem legibus faciant, inquirimus: quæ ſit iuris ratio & æquitas

æquitas oſtendimus. Docemus eum quæſtum non eſſe legitimum, propterea quòd arte nulla legitima ad creditorẽ redit. Leno etſi in tibi ſeruiendo multum operæ laboríſque poſuit, in magnum ſæpe & graue diſcrimen adductus eſt: nemo tamẽ eius quæſtum iuſtum aut legitimum eſſe affirmat. quid ita? quoniam ars lenonum improba & pernicioſa eſt. Quanuis igitur ſcortatorem opera vti ſua non coëgit, aliámque fortaſsis artem exercuiſſet: attamen quoniam ex re turpi quæſtum facit, eum leges improbant. Præclarè igitur Ariſtoteles, Sunt, ait, in accipiendo nimii qui paſsim & quiduis accipiunt: quales ſunt ii qui in ſordida arte verſantur, vt lenones, fœneratores, & qui exigua dant vt maiora ferant. Nam propter quæſtum atque eum perexiguum omnes in probra & dedecora incurrunt. Illi igitur quoniam ab iis eripiunt à quibus non decet, in ſordido quæſtu & arte verſantur. hæc Ariſtoteles. Quamobrem vno hoc deſperatiſsimo perfugio vti ſolent, etſi in fœneratione vitium eſt: tamen quoniam ciuium difficultatibus ſuccurrit, & in Republic. facultas illa pecuniam in promptu inueniendi neceſſaria eſt, tolerandam eſſe. Multi ſimillima ratione luſtra & lupanaria in ſingulis ciuitatibus toleranda eſſe affirmant, propterea quòd multorum grauium malorum cauſam tollunt. Ita homines Epicuri ſimiles non quid æquum ſit aut honeſtum, ſed quid ex vſu ſuo ſit quærunt. Verùm illis ego reſpondeo, res iniuſtas etſi vtilitatem quandam præ ſe ferre videantur, non eſſe tamen tolerandas.

Fœneratores ſimiles lenonibus.

Quanq

Quanquam quouſque (vt Cicero ſcribit) audebunt dicere quidquam vtile, quod non honeſtum? Nam eadem vtilitatis quæ honeſtatis eſt regula. An putemus non ſatis ſapienter præuidiſſe Deum immortalem humano generi, neque ſatis conſideratè Iudæorum populo conſuluiſſe, quum omnem ab iis fœnerationem tantopere etiam atque etiam remoueri voluit? Etſi huius quidẽ difficultatis explicandæ alia perfacilis & perexpedita ratio eſt. Nam ſi in Republ. neceſſarium eſt, vt quaſi theſaurus quidam exiſtat, ex quo facilè & in promptu pecunia inueniri, quum opus eſt, poſsit, ibi collocetur ærarii publici pecunia, orphanorum facultates, dona quæ gymnaſiis ad alendos pauperes ſcholaſticos, aut hoſpitalibus ædibus relicta ſunt, aliiſve religioſis locis, in quibus ægroti curantur, pauperes & infantes educantur. Quod enim inde emolumenti redit, vt non arte aut opera aliqua redierit: tamen pium & honeſtum eſt cum aliorum nullo detrimento eiuſmodi facultates augere.

Fœnus legitimũ.

De

De contractu ſocietatis in quo alter ſolam operam confert, alter ſolam pecuniam, ſalua ſemper manente ſorte. Et quæ inter eum contractũ & fœnerationem differentia ſit. Vtrum vſuræ nauticæ, Lugdunenſes permutationes, & ſimiles negotiationes probari ac tolerari poßint. Poſtremò quæ res in omni contractu legitimo neceſſariæ videantur.

CAP. II.

RESPONDI variis argumentis vt potui, quibus homines aſtutiſsimi perſuadere conantur fœneratorum quæſtum non omnino iniquum, aut improbandum eſſe. Nunc vnũ dúntaxat reliquum eſſe arbitror, de quo hic locus poſtulat vt breuiter ſententiã noſtram exponamus. Probabilis, inquiunt, contractus ſocietatis eſt in quo alter pecuniam nudam contulit ſine opera, alter ſolam operam ſine pecunia. Nam & ita coiri poſſe ſocietatẽ non dubitatur (inquit Iuſtinianus) vt alter pecuniam conferat, alter non cõferat, & tamen lucrum inter eos cõmune ſit, quia ſæpe opera alicuius pro pecunia valet. §. j. De ſociet. lib. Inſt. iij. & l. j. C. pro ſoc. id quod ipſa ſorte ſemper creditori ſalua intelligendum eſt. Inde igitur probari poſſe arbitrantur, creditorem, qui pecuniã contulit, quanuis nullam operã adhibeat: tamen quoniã debitor ex ea pecunia auctus eſt, iure partem lucri ſalua ſorte petere. In quo magna hercle illorum (ne

Mutui cõtractus quid à ſocietate differat.

quid nunc acerbius dicatur) malitia & peruerſitas apparet. Etenim tantum abeſt vt contractus mutui aliquid ſimile cum ſocietatis contractu habeat, vt nihil magis diſsimile fingi aut cõmemorari poſsit. Nam primùm omnium certum eſt, in mutui cõuentione vnam tantùm ac ſimplicẽ eſſe obligationem, in ſocietate duplicem: id eſt, vltro citróq; pertinentem, & alterum alteri obligari. Secundò in ſocietate vterque contrahens aliquid confert, ab alteróq; decedit, quod alteri adiungatur. Nam alter confert pecuniam, alter autem operam. In mutuo alter tantùm, nempe debitor. Nam collationem ex vi contractus & obligationis accipimus. Quare quũ obligatio mutui ex re, vt Iuſtinianus ait, ſubſtantiã capiat. §. j. De obligat. quę re cont. & ipſa res à creditore proficiſcatur, perſpicuũ eſt quæ vi obligationis & contractus collatio venit, eam ex parte debitoris proficiſci. Prætereà illud etiam ſingulariter eſt obſeruandum, quod in hoc tractatu ferè præcipuum eſt: nempe in ſocietate & damnum & periculum ad vtrunque ſocium pertinere. nam quum ſocietas cõtrahitur, inquit Paulus, tam damni quàm lucri cõmunio initur. l. ſi vnus. D. pro ſoc. & Pomponius ait in l. ſi igitur. D. eod. æquum eſt, vt cuius participaueris lucrum, participes & damnum. Id quod adeò in quæſtu faciendo conſiderandum eſſe conſtat, vt Sabinus & Paulus affirment, poſſe ita coiri ſocietatem, vt is qui ſolus induſtriam in ſocietate conferat, ſolus nauiget, ſolus peregrinetur, ſolus pericula ſubeat, nullum damnum habeat, lucrum verò commune ſit. l. ſi non fuerit. D. eod.

&

& alibi quum vnus ex ſociis communem pecuniam fœneraſſet, ſi ſuo nomine id feciſſet, quoniam ad eum ſolum periculum pertineret, ſolum quoque vtilitatem, id eſt, vſuras conſecuturum. alioqui etiã alios ſocios, ſiquidem eorum quoque nomine fœneraſſet: nimirum quia cõmune periculum fuiſſet. l. ſi vnus. §. j. eod. cui prętereà ſpecies perſimilis refertur in l. poſtulante. in fi. D. ad ſenat. Trebell. de eo qui rogatus partem hæreditatis reſtituere, fœnerauerat pecuniam, quoniam id nullo alterius periculo fecerat, ſed ſuo tantùm, ſolum vſuras habiturum, alterum non habiturum. Atqui in mutuo ſolus debitor & damna & diſcrimina ſuſcipiat neceſſe eſt, neque tantùm earum rerum quæ in quæſtu ſunt, verumetiam ſortis ipſius: creditor verò ſemper & ſortem & lucrum certum habeat, omnis damni & periculi ſit expers. Ex quo quanta ſit inter vtrunque contractum differentia, facile eſt intelligi. Accedit huc quòd in ſocietate vterque æquam fert partem ſumptuum. Itaque qui pecuniam credidit, & viatica (vt ait Papinianus) & „ meritoriorum, & ſtabulorum, & iumentorum, & „ carrulorum vecturas, tam eius qui proficiſcitur, „ quàm ſarcinarum eius gratia, vel mercium, ei im- „ putantur. l. Si fratres parentum. §. ſi quis ex ſo- „ ciis. D. pro ſocio. In mutuo ſolus debitor facit ſumptus, ſolus impendit, ex ſuis ſolis impenſis negotiatur. Atqui Valens in dicta l. ſi poſtulante. clarè inquit, magni intereſſe, num operam atque impendium hæres fecerit in fructibus, qui partem erat reſtituere rogatus. Nam

ſi ipſe fecerit, ſolum commoda habiturum: ſi non fecerit, ſed à defuncto erant locata prædia, & penſiones recepiſſet, quoniam nullum impendium vel opera ei intercederat, reſtituere oportere. In ſumma quum in ſocietate alter alteri obligetur ad lucri damníq; cõmunicationem, æquum eſt ſocium qui pecuniam contulit, eiúſq; periculum ſuſcepit, ſumptus etiã in faciendo quęſtu impendit, denique qui partem dúntaxat vtilitatis promiſit, partem verò ſibi ſtipulatus eſt, eam partẽ ex cõtractu petere. Atq; hoc nimirum illud eſt, quocirca eius pecuniæ negotiationem non improbandam eſſe iudicamus, cuius quidem pecuniæ periculũ creditor cõtra mutuationis naturã ſuſcipit. Id quod vulgo trifariam fieri cõſueuit: In mari videlicet, & nauigatione: quũ pecunia trãs mare creditoris periculo vehitur, quæ ideo Traiectitia nominatur, quemadmodũ ſuprà copioſè à nobis dictũ eſt. Quũ enim propter vſum pecunię nudum Centeſima, quę illo caſu permittitur, non exigatur, ſed propter periculi emptionem, quod ea Centeſima videtur emere creditor: meritò ęquum eſſe viſum eſt, vt cuius rei periculũ creditor ſuſcipit, eius rei cõmodum & vtilitatẽ aliquã percipiat. Qua ex re quam ob rem ea pecuniæ negotiatio, quam ſcribit Plutarchus M. Catonem exercuiſſe, iniquiſsima iudicata ſit, nõ difficile eſt intelligi. Non enim ſortis totius, ſed paruæ tantùm ſummæ periculum, quod totum emi ea cẽteſima diximus, ad eum pertinebat. Sed operæpretium eſſe arbitror ipſa Plutarchi verba exponere, quæ ſanè ſubobſcura & ad intelligendum difficilia videri poſſunt.

Fœnus nauticũ iuſtum, ac legitimum.

Plutarchi locus.

ἐχρήσατο

χρήσατο δὲ καὶ τῷ διαβεβλημένῳ μάλιστα τῶν δανεισμῶν ἐπὶ ναυτικοῖς, τὸν τρόπον τοῦτον. ἐκέλευσε τοὺς δανειζομένους ἐπὶ κοινωνίᾳ πολλοὺς παρακαλεῖν. γενομένων δὲ πεντήκοντα καὶ πλοίων τοσούτων, αὐτὸς εἶχε μίαν μερίδα διὰ Κουιντίωνος ἀπελευθέρου, τοῖς δανειζομένοις συμπραγματευομένου καὶ συμπλέοντος. ἦν δ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν ὁ κίνδυνος, ἀλλ' εἰς μέρος μικρὸν, ἐπὶ κέρδεσι μεγάλοις. Hæc Plutarchus quæ Latinè ſic expreſsimus, vtebatur, inquit, in re nautica fœnore, quod maximè omniũ erat obnoxium calumniæ, ad hunc modũ. Iubebat eos quibus credebat pecuniã in ſocietatem multos aſciſcere. Quum autẽ eſſent quinquaginta, & totidem nauibus nauigarẽt, ipſe accipiebat vnam partem Quintium Libertũ, qui quũ debitoribus negotiabatur & nauigabat. Periculũ igitur nõ erat in omnem ſortẽ, ſed in paruã partẽ ſub magnis lucris. Hactenus Plutarchi verba, quæ quidem ita intelligi poſſe videntur, vt quod ait Periculum non erat in omnem ſortẽ, ſed in paruã partem, ita accipiatur, quaſi è quinquaginta nauibus earum tantùm periculum ſuſciperetur, quæ ſubmergerentur: quod periculum ſi cum cæteris negotiationibus cõparetur, quibus tota ſors vna naui cõtinetur, perexiguũ eſſe apparebit. Illud autẽ quod adiectũ eſt, Sub magnis lucris, ob eã cauſam dictũ ſit, quòd Quintius quinquageſimã partẽ acciperet: quę cum reliquis XLIX. iũcta lõgè maius emolumẽtũ afferebat, quàm ſeparata: prętereà autẽ & vſurę accederẽt, quæ ſemper in pecunia Traiectitia ampliſsimæ permiſſæ ſunt. Lugdunẽſes pecuniæ permutationes.

Altera eius negotiationis ſpecies eſt, quũ terra periculum ſuſcipitur: vt ſi Romæ, exẽpli cauſa, reddi pecunia cõſtituatur, quę Lugduni traditur. quod

genus hodie frequentiſsimè Lugdunenſes vſurpāt, & lingua vernacula Permutationem, id eſt Collybum, (Collybus enim propriè in loci mutatione di cebatur) vulgo appellant. Hoc enim illorum lucrū (moderatum modò ſit, neq; immenſum aut immodicum) quoniam & propter geſtationis ſumptus, & propter periculum petitur, tolerari ac probari poteſt. Ex eo præſertim quòd Caius notat in l. illud quæſitum. D. ad leg. Aquil. vbi eadem ratio eſt, ibi idem ius & æquabile ſtatuendū eſſe: non enim pecunia fœneratur, ſed periculum geſtationis emitur.

Tertia periculi emptionis ſpecies eſt, de qua mentionem facit Scæuola in d. l. periculi. De naut. fœn. quum certa pecunia, alterius cauſa, periculo dantis impenditur: ita tamen vt lucro facto, partem eius debitor vna cum ſorte creditori ſuo perſoluat. veluti ſi piſcatori, aut venatori, aut aucupi in apparatum plurimum pecuniæ dederim, vt ſi nihil cœperit, ſortem amittam, ſi cœperit & ſortem & partem lucri perſoluat. His igitur omnibus caſibus etſi qui præterea ſimiles ſunt, quoniam creditor ſortis periculum ſuſceperit, non dubium eſt quin aliquā eius emolumenti partem, quod ex eius pecunia fecit debitor, ęquiſsimè poſtulet. ſiue illa ſtultiſsimorum & ineptiſsimorum hominum ſententia ſit in cap. nauiganti. De vſuris. lib. Decretal. v. ſiue non ſit, quod mihi veriſimilius videtur: propterea quòd Euntis appellatione, nauigans quoq; compræhenditur. Nos enim ab iis tanquā agreſtibus & furioſis dominis iampridem aufugimus. Eo verò caſu quo totius periculi, totius laboris, impenſarū omnium

cred

creditor expers eſt,deniq; quo vtilitatem omnem quæ ex pecunia poteſt colligi, debitori dedit (hæc enim Mutui natura & conditio eſt)quid eſt, vt Fabius dixiſſe fertur,iniquius quàm ſub ea arbore fru ctum legere quam alius conſeuit? prǽſertim quum pecuniā debitoris fecerit, id eſt, omnē ei dederit, eius vtilitatē:in ſocietate verò pecunia ſemper eius qui eam cōtulit remaneat.Prǽtereà fœnerator ex ſterili,nimirum nuda pecunia fructū captet: quum in ſocietate nuda pecunia nō ſit,ſed operæ atq; induſtriæ coniuncta,ideóq; fœcunda & fertilis.'nam ſi otioſam pecuniam concluſam in arca habuiſſet, ſterilis & inutilis manſiſſet. Et quanuis operǽ debitoris coniuncta quaſi culta emolumentum aliquod adferre ſoleat, tamen quoniā ſocietatē nullam contraxit,eius operǽ & laboris fructus nihil ad eū pertinet. Et certè ſic ſe res habet, vt niſi quū hæc quatuor quæ diximus interueniunt, nunquā legitimus & liberalis quæſtus appellari debeat. Primū enim neceſſe eſt rem eius eſſe qui lucrum ab ea poſtulat: déinde vt res ſit fœcunda & fertilis: tertiò vt ſortis periculum ad eum pertineat:poſtremò vt ex arte & opera probabili quæſtus fiat. Nam aleator etſi ex re ſua lucrum quǽrat, eiúſq; ſummum & certiſſimum periculum ſubeat, tamen quoniā ex arte turpi & improba id facit,non dubiū eſt quin eius quæſtus legitimus appellari non poſsit. Quare quid de fœneratione dici debeat haud obſcurum eſt. Quum enim neq; pecunia quam credidit eius ſit, neq; res fœcunda ſit,neque periculum vllum ſuſcipiat,neque poſtremò ex arte probabili & iuſta lucrum

Societatis & fœnerationis differentia.

Quatuor in legitimo cōtractu neceſſaria.

quærat, is quæſtus quem à debitore poſtulat legitimus appellari non poteſt. Ac ſunt alii quidem huius generis acquirendi modi, velut ex Antichreſi, & apud nos vſitata redemptione vectigalium, de quibus deinceps commemorare operępretium eſt. Id quod nos quoque facturos pollicemur, ſi modò quæ ſit religionis Chriſtianę, id eſt, noſtræ (quæ ſola religio nominanda eſt) de fœneratorum quæſtu ſententia, expoſuerimus ante breuiter, vt maiorem ea res & in primis grauem authoritatem apud pios & bonos viros obtineat.

Quæ ſit religionis noſtræ de fœneratorum quæſtu ſententia. Explanatus locus Deuteron. an Iudæis fœnerationem exercere permiſſum eſſet. *CAP. III.*

QVVM de vſuris quęritur, vulgò doctiſsimi homines præceptum Chriſti citant ex Euangelii Lucæ quinto capite, quo iubet vt mutuum demus nihil inde ſperantes. Neque enim de ſorte illud intelligi poſſe aiunt, proptereà quòd dictum ſit Mutuum date, non Donate. Affirmant igitur ea Dei lege prohiberi, ne quis vſuras petat. Id quod de fœneratione ſola (quæ ipſa vſuræ appellatione continetur) ab iis intelligi, non autem de vſuris in ſpecie ſumptis minimè dubitandum eſſe arbitror. Nam vt pupillus à tutore, & gener à ſocero, itémque fideicommiſſarius ab hærede vſuras ſuæ pecuniæ petant, qua pecunia illi vſi ſunt, non tantùm ciuili, verumetiam naturali,

&

& diuino iure permiſſum eſſe conſtat. De fœneratione igitur videamus:de qua ſi breuiter ſimpliciterq; dicendum eſt,non arbitramur eo loco ſenſiſſe Chriſtum, cuius illa tota concio huc tantùm pertinet,vt benignè faciamus omnibus,hoc vnum ſpectãtes, vt alios iuuemus, nulla noſtri habita ratione. Itáque benignitate Barbaros & falſarum religionum cultores ſuperemus, qui nulli vnquam officium tribuunt, niſi vnde parem expectant gratiam. denique vt quanuis ingratos, inimicos, improbos quibuſcunq; poſſumus beneficiis complectamur. Id adeò ex ipſius Chriſti verbis licet intelligere. Quum enim nullam iis fore gratiam oſtendiſſet, qui aut mutuum dant,aut alia quędam officia tribuunt, ea ſpe vt eadem recipiant, Nam peccatores,ait,id eſt, à noſtra religione alieni peccatoribus dant mutuum,vt paria recipiant. Quid eſt hoc,Paria recipere?Declarat Cicero his verbis in libro de officiis ſecundo, A' quo, inquit,plurimum exſpectant, etiam ſi ille his non eget, tamen ei potiſsimùm inſeruiunt. item initio Orationis antequam iret in exilium, Eſt liberale officium ſerere beneficium,vt metere poſsis fructum. Quare quæ poſteà ſubiungit, Quinimo diligite inimicos veſtros,& beneficiis afficite, & mutuum date nihil inde ſperantes, ita accipiendum eſſe conſtat, quaſi dixiſſet, nihil eorũ quæ homines ab iis, de quibus bene merentur,expectant,quum officium aliquod tribuunt:parem gratiam,mutuũ officium, mutuam animi beneuolentiam. Et ſanè Diuus Baſilius cognomento Magnus, de ſorte verba Chriſti disertè

Lucæ locus.

accipit Concione in Pſalmum XIIII. ſecunda, Τίς δέ ἐστιν ἡ συμβουλὴ τοῦ δεσπότου, δανείζετε παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν. καὶ ποῖον, φησί, τοῦτο δάνεισμα, ᾧ τῆς ἀποδόσεως ἐλπὶς οὐ συνέζευκται; νόησον τὴν δύναμιν τοῦ ῥητοῦ, καὶ θαυμάσεις τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ νομοθέτου. ὅταν πτωχῷ παρέχειν μέλλης διὰ τὸν κύριον, τὸ αὐτὸ καὶ δωρόν ἐστι καὶ δάνεισμα. δῶρον μὲν, διὰ τὴν ἀνελπιστίαν τῆς ἀπολήψεως: δάνεισμα δὲ διὰ τὴν μεγαλοδωρεὰν τοῦ δεσπότου, τοῦ ἀποτιννύντος ὑπὲρ αὐτοῦ. Hæc Diuus Baſilius, quæ nos ita exprimenda putamus. Quod autem, ait, Domini conſilium eſt? Mutuum date his à quibus nihil ſperatis recipere. Et quale hoc tandem mutuum vocat, cui nulla redditionis ſpes adiuncta eſt? Perpende vim dicti, & legiſlatoris humanitatem admirabere. Quando inopi propter dominum daturus es, hęc eadem & donatio & mutuatio eſt. donatio nimirum, ob id quòd ſpem recipiendi omnem deponis, Mutuatio verò propter munificentiam Domini qui hoc officium remunerat. Nulláne igitur dicet aliquis extat lex in libris ſacris, quæ fœneratione͂ improbet? imò verò. nam primum quidem in libris Exodi & Leuitici Deus prohibet, ne quis egeno & inopi, ſiue ille Iudæus, ſiue alienigena ſit & peregrinus, modò eandem religionem colat, fœnore pecuniam occupet. in libro verò qui Deuteronomion inſcribitur, generatim loque͂s, id eſt, tam de paupere, quàm eo qui nullius opis indigens, quærit ex alterius pecunia ſuas augere copias, Ne, ait, fœnore pecuniam occupes fratri tuo, neq; eſculentum, neque aliud quicquam quod fœnori dari poſsit. Barbaris quidem & exteris

Locus Moſis explanatus.

teris fœnerabis: fratribus verò tuis nō fœnerabis. Iudæos inter ſe fœnerationem exercere prohibet, quæ lex ideo ſimiliter nos obligat, quoniā ad ceremonias non pertinet, & eos ritus qui non in omne tempus inſtituti fuerant, ſed ad perpetuam naturæ ęquitatē ſpectat. id quod hoc argumēto confirmari poteſt, quod Dauid pſalmo XIIII. & Ezechiel cap. XVIII. eos beatos fore affirmāt, qui pecuniā ſuam non dederint fœnori: contrà qui eum quæſtum exercent improbos ac ſceleratos. Quorſum igitur Iudæis permiſſum eſt, alienigenis & barbaris pecuniam dare fœnori? quū is quęſtus ab æquitate naturæ tantopere adhorreat. an de ſeptē illis populis id intelligendum eſt, quorum facultates omnes & copias prædari ac diripere iuſsi erant? Verùm vt id omittam, quod ea lex in omne tempus lata eſt, quo tempore à cæteris omnibus nationibus gentē Hebræam diſtingui ac ſecerni oportebat, non quo ſeptem illi populi excindi ac deleri poterant: vt illud inquam prætercam, certè quum & vitæ & necis illorum domini eſſent, iuberentúrq; illos quaſi neci addictos ferro trucidare, vitáque expellere, ac tum eorū bona diripere, nihil, mea quidē opinione, attinebat aliā eos prædandi ac ſpoliandi rationē quærere. an igitur illud potius exiſtimandū eſt, quod videoipſos Iudæorū Theologos affirmaſſe, quoniā ea gens arderet auaritia, & alieni appetens eſſet, concedendum illorum effrenatæ cupiditati fuiſſe, vt ſe barbaris nationibus expilandis explerent, itáque à ſuæ gentis hominibus abſtinerent. Verùm illud contra nefarium eſt, vitiis hominum indul-

gere Deum exiſtimare: & eorum peruerſis cupiditatibus lenocinari, atque inſeruire. Huc accedit, quòd veriſimile nõ eſt Deum permiſiſſe populum illum ſuum, quem ſanctũ, & caſtum haberi vellet, eo tam turpi, & flagitioſo quæſtu contaminari. Quid igitur illud eſt, quod exteris fœnori pecuniam dare licuit? Reſpondeo, quoniam aliæ nationes barbaræ Moſaicis legibus nõ tenebantur, quæ ciues fœnus inter ſe exercere prohibebat, ac ſi quid aliquando cum Iudæis contrahebant, quibus præſenti, vt fit, pecunia opus erat, illos grandi fœnore premebant, vt ius inter vtroſque æquabile & vnum omnibus eſſet. Iudæis ſimiliter permiſſum eſt, ſi quando illis mutuam pecuniam darent, viciſſim vſuræ nomine aliquid ſtipulari. Sic enim eum mihi locum explanandum eſſe admonuit Theologus ſummo ingenio præditus, & doctrina atque omnium optimarum artium ſtudiis eruditiſsimus Cephas Teruius, quem ego authorem vehementer ſequendum puto. Eóne igitur permiſſum fuiſſe putandum eſt, vt paſsim ex pecunia quæſtum facerent, eámque publicè negotiationem quaſi artem quandam legitimã exercerent? vt menſarii Lugdunenſes & Veneti, qui pecuniæ nundinationem & quaſi mercaturam quandam exercent. Mihi quidem non fit veriſimile, quandoquidem & natura ab huiuſmodi quæſtu abhorret, & non modò aleatoribus, verùm etiam furibus turpiores ac deteriores fœneratores ipſi etiam philoſophi iudicarunt. neque verò Iudæorum populo aliunde quàm ex legitima & probabili arte quæſtum facere permiſſum

Cur permiſſum Iudæis alieno dare fœnori.

ſum eſſet. Et quoniam omnia perſequimur, illud etiam videamus, an rectè quidam exiſtimant, qui ſcribunt eum quæſtum, etſi per ſe flagitioſus & iniquus ſit, attamen quoniam à Deo propterea permiſſus eſt, vt Iudæis nationes omnes barbaras eorúmq; copias & facultates ſubiiceret, iuſtiſsimum exiſtimandum eſſe, quemadmodum furtum illud Aegyptiorum ſuppellectilis, quod quia à Deo permiſſum erat, etſi per ſe iniuſtũ ac flagitioſum, nunquàm tamẽ in culpa poſitum aut crimini datum eſt. Verùm illi mihi ſanè non ſatis eiuſce rei rationem tenere videntur, propterea quòd eos tantùm quos dixi ſeptem populos prædari licebat: cæteris iniuriam inferre nuſquam permiſſum eſt. Et quanuis Deuteron. cap. xx. conceſſum eſt, quoſuis populos, ſi ſe in deditionem Iudæorum redegiſſent, tributum ferre cogere: ſi obſidione caperentur, vaſtare & populari, hoc tamen ita intelligendum eſſe conſtat, quum belli inferendi iuſtæ & probabiles cauſæ extitiſſent. Verùm vt hanc longam miniméque neceſſariam diſputationem omittamus, atque ad prima illa reuertamur, videamus ſi quæ religionis noſtræ decreta vſquam extent, ex quibus illa noſtra de fœneratione ſententia confirmari poſsit. Eſt autem in actis Niceni concilii decretum quoddam, in quo quidquid ad hanc quæſtionem pertinet breuiter his verbis concluſum eſt.

Niceni Concilii de fœneratione ſententia.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κάνονι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκερδίαν διώκοντες ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος, λέγοντος, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ δανείζοντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίω-

σεν

σεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνειν, ἐκ μεταχειρήσεος ἢ ἄλλος μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου καὶ ἀλλότριος τοῦ κάνονος ἔσται: id eſt, Quoniam multi immodicè habendi cupiditati dediti, & turpia lucra ſectantes memoriam Scripturæ ſacræ depoſuerunt, quæ inquit, Pecuniam ſuam non dedit fœnori: & mutuum dantes centeſimas exigunt, decreuit ſanctum & auguſtum concilium vt ſiquis inueniatur poſt hoc decretum qui fœnus accipiat, vel per ſe ipſe, vel alio quouis modo rem contrahens, aut ſeſcuplas, (id eſt, ſeſquicenteſimas,) exigens, aut omnino aliud quiddam turpis lucri cauſa animo agitans, abdicetur clero & alienus ſit à Canone. Hæc igitur Eccleſiæ Chriſtianæ de fœneratione ſententia eſt: quæ etſi de ſolis clericis, vt nunc loquimur, mentionem facere videtur, iiſque ſolis pœnam publicam ſtatuere, minimè tamen dubitandum eſſe conſtat, quin ad omnes Chriſtianos pertineat. Neque enim cuiquam exiſtimandum eſt Centeſimas tantùm & ſeſquicenteſimas eo decreto prohiberi, quaſi aliæ leuiores permittantur. diſertè nanque omnẽ fœnerationis quæſtum condemnat, quum ait, Si quis inuentus fuerit qui fœnus exerceat, & qui turpia lucra ſectetur. ex quo apparet fœneratoriam negotiationẽ tanquam turpem, ſordidam, hominéque Chriſtiano indignam improbari. Neque verò mirari ſatis poſſum quid in mentem venerit Alciato, quum in libris quæ Parerga inſcripſit, capite quodam, affirmare non dubitat,

tat, conſilium hoc ad perfectiorẽ vitam, non præceptum dari Chriſtianis: & interdum aliter atque aliter placere eccleſiæ Scripturam diuinitus traditam interpretari. Itaque quibuſdam pontificibus olim viſum eſſe, Lucæ locum quem de fœnore intelligebant ad conſilium referre. at deinde, inquit, Gregorio, Clementi, aliiſque pontificibus placuit locum Euangelicum ad præcepti neceſsitatem trahere. idémque de diuortio affirmat, & item de ieiunio, & de nuptiis ſine parentum conſenſu factis. neque enim ius diuinum adeò certum & indubitatum eſſe, quin varias interpretationes habeat. His verbis vtitur Alciatus. Sed vellem pro ſuo ſingulari ingenio & eruditione non abuteretur eloquentia quam à Deo immortali accepit, vt honeſta ſtudia adoleſcentium adiuuaret, non vt eius Scripturæ maieſtatem (quam Angeli & ſpiritus cæleſtes venerantur & colunt) authoritatémque minueret. Quid tam inhumanum eſt, quàm oracula & mandata Dei, cuius numini parent omnia, quaſi plumbeam ædificationis Leſbiæ regulam arbitratu noſtro huc illhuc flecti ac torqueri poſſe arbitrari? Deum oro vt manſuetorum hominem mentes illuſtret, & eos qui homines pro Deo venerantur malis omnibus affectos atque afflictos malè perdat. Sed redeo ad inſtitutum. Non eſt hoc hominum conſilium quod ad ſolos clericos pertineat. Extant enim inter conſtitutiones eccleſiaſticas Leonis Papæ primi decreta, quibus apertiſsimè huiuſmodi quæſtus improbantur non ſolùm in clericis, verùm etiã in aliis omnibus, qui Chriſt

Chriſtianam religionem amplexi ſunt. Neque hoc, inquit, prætereundum eſſe duximus, quoſdam lucri turpis cupiditate captos vſurariam exercere pecuniam, & fœnore velle diteſcere. Quod non dicam in eos, qui ſunt in clericali officio conſtituti, ſed & in Laicos cadere, qui Chriſtianos ſe dici cupiunt, condolemus. Quod vindicari acriùs in eos, qui fuerint confutati, decernimus: vt omnis peccandi opportunitas adimatur. Illud etiã duximus præmonendum, vt ſicut non ſuo, ita nec alieno nomine aliquis clericorum exercere fœnus attentet. Fœnus autem hoc ſolum accipere, & exercere debemus vt quod hîc miſericorditer tribuimus, ab eo domino, qui multipliciter & in perpetuum manſura retribuet, accipere valeamus. hæc ille, quæ quia & ſcripturæ ſacræ, & naturali rationi, ciuilibúſque legibus conſentanea ſunt, nemo dubitabit authoritatem illis adiungere. Quamobrem autem αἰχροκερδίαι vocentur illi quæſtus, id eſt, lucra fœda & turpia, copioſè docet Chryſoſtomus aut quiſquis eius commentarii author eſt, qui eius nomine circunfertur, in Euãgelium Matthæi, cap. XVII. Quid enim, ait, irrationabilius inueniri poteſt, quàm ſine agro & pluuia & aratro ſeminare? Has ob res qui hanc peſtiferam agriculturam adinuenerũt, zizania metunt, quæ igni æterno tradentur. An forſan viuendi iuſtè modi nõ inueniuntur? Num ſunt agrorum cultus, gregis, pabula, armentorum cuſtodia, manuum operatio, ſolius tuarum rerum cura? Eadem ratione vtitur vir ſanctus, quam & eruditi omnes ſequuntur, & luculenter

lenter exponit Ariſtoteles eo quẽ ſupra citauimus loco. nimirum quòd è re ſterili captatur fructus, qui ab harum rerum proprietate diſcerni non poteſt: ac ſuadet, vt qui pecuniam habent eam in alios vſus legitimos, & naturales quæſtus collocent: veluti agriculturam, armentorum paſtum, mercaturã iuſtam, & alios huiuſmodi. non quò omnes adigat ad aratrum, ſed vt fructibus & vectigalibus prędiorum, quæ colonis elocent, victum cõparent. Præclarè nanq; Baſilius acer & verus rerum ęſtimator, *ὁ γεωργὸς*, inquit, *τὸν στάχυν λαβὼν τὸ σπέρμα πάλιν ὑπὸ τὴν ῥίζαν οὐκ ἐρευνᾷ. σὺ δὲ καὶ τοὺς καρποὺς ἔχεις, καὶ οὐκ ἀφίστασαι τῶν ἀρχαίων. ἄνευ γῆς φυτεύεις, ἄνευ σπορᾶς θερίζεις.* Agricola, inquit, ſpicis collectis ſemẽtem prætereà ſub radice non euellit. Tu verò & fructus habes, neq; tamen ab agro temperas. Sine terra ſeris, ſine ſemente metis. Non oſtẽtationis cauſa col ligo ſententias veterũ quæ nihil ad rem pertineãt, aut cauſæ noſtræ minùs inſeruiant. Multa ſunt loca apud Auguſtinum, Ambroſium, Chryſoſtomũ, quibus fœnus damnatur, vt quum veneno aſpidis cõparatur, quod per omnia membra diſcurrit: aut modico fermento quod totam conſperſionẽ corrumpit. quia quum vſura (inquiunt) domũ alicuius ingreſſa ſit, totam eius ſubſtantiã ad ſe trahit. Alii eam hirudinibus cõparant, quòd vt illæ ſanguinẽ, hæ ſimiliter hominũ facultates exugunt. Eſtq; Plutarchi liber eodem ferè argumẽto ſcriptus. Verùm hæc illorũ omnia minùs ad rem faciunt, ſiue quòd ad fœneratores in odium adducendos pertinent, eos qui pauperum & inopum facultates deglubũt:

de quibus vno omnium conſenſu reiectis & condemnatis nihil me attinet plura hoc loco dicere. ſiue quòd debitores à mutuo à fœneratoribus petendo deterrere conantur. Verùm illud tantùm à nobis quæritur, an qui fœneratoriam negotiationem exercent, vt illi quos Banquarios vulgò appellant, aut verò alii præterea qui otioſam pecuniam fœnerant, atq; inde queſtũ aucupantur, legitimum ac iuſtum queſtum faciant. De quo quoniam alibi luculenter & propè diuinitus à Chryſoſtomo commemoratum eſt: nimirum in Matthæi cap. duodecimo, Homil. trigeſimaoctaua, ſatis eſt illius verba hoc loco ponere. Super omnes, inquit, mercatores plus maledictus eſt vſurarius: quia mercator dat rem vt iam illam non repetat: iſte autem poſtquam fœnerauit, & ſua iterum repetit, & aliena tollit cum ſuis. Adhuc dicit aliquis, Qui agrum locat, vt agrariam recipiat, aut domum vt penſiones recipiat, num eſt ei ſimilis, qui pecuniam dat ad vſuram? Abſit. Primùm quidem quoniam pecunia non ad aliquem vſum inuenta eſt, ſicut ager, vel domus, ſed ad pretium emendi vel vendendi. Secundò, quoniam qui agrum habet, arat eum, & fructum accipit ex eo. Similiter & qui domum habet, vſum habitationis capit ex ea. Ideo qui locat agrum, vel domum, vſum dare videtur, & pecuniam accipere: & quodãmodo quaſi videtur commutare lucrum cum lucro. Pecuniam autem ſi repoſitam in ſacculo teneas apud te, nullum vſum capis ex ea. Has rationes grauiſsimas & erudiſsimas enumerat vir ſanctus, quibus non modò

Chryſoſtomi de fœneratione ſententia.

menſ

menſarii publici, verumetiam omnes menſariorum ſimiles condemnantur. Quorum etſi infinita ſunt genera, vnum tamen exempli cauſa propoſuiſſe, ſatis ad intelligendum erit. Redeat enim ad mercatorem ex opera & arte ſua magna pecuniæ vis: redeat ad aliquem hæreditas, quæ in pecunia numerata conſiſtat: aut verò ex venditione agri ſuorúmque bonorum quædam pecuniæ ſumma redacta ſit: iuſtúmne illi & legitimum ſectari quęſtum exiſtimandi ſunt, quum alium quærunt, cui pecuniam ſuam dent fœnori, vt ex illius opera induſtriáque lucrum captent? De paupere & eo qui neceſsitate premitur nunc nihil quærimus. Gratis enim illi mutuò dandum eſt. De locuplete igitur ambigimus, qui quum nullius opis indigeat, quærit ex alterius pecunia ſuas augere copias. Ponamus itaque mercatorem quendam locupletem, ipſúmque adeò regis Luſitaniæ inſtitorem, qui non parui beneficii loco habiturus eſt, in lucro etiam poſiturus, ſi quis ei pecuniam grandi etiam fœnore mutuò det. Et ſanè nonnullos in ea eſſe ſententia videmus, vt eum eſſe quæſtum & honeſtum & legitimum affirment: nimirum propterea quod ex aliena pecunia lucrum faciat. Nunc illud omitto quod ſuprà copioſè & ſatis vt arbitror diligenter ex medio iure ciuili demonſtratum eſt, pecuniam mutuo datam debitoris fieri: non manere creditoris. Neque enim nobis nunc cum iis res eſt, qui eruditum illum puluerem attigerunt. Sit igitur aliena pecunia ex qua mercator lucrum facit. Eóne tamen

legitimus creditoris quæſtus exiſtimandus eſt, qui pecuniam aleatori dedit mutuo, vt ex aleæ lucro partem habeat? At multum inter vtrunque lucrum intereſt. Nam illud ex mercatura & arte probabili: hoc ex improba & flagitioſa factum eſt. Quæ tandem iſta tergiuerſatio eſt? Non enim vnde debitoris lucrum reddit, ſed vnde creditor id petat quæritur. Eſt autem eius creditoris in aleæ ludo turpiſſimus, id quod inter omnes conſtat, & improbiſsimus quæſtus. quoniam ex arte nulla probabili & legitima comparatus eſt. Erit igitur eadem ipſa regula & lege adhibita eius de quo poſtremo loco diximus creditoris. Non igitur illud quærẽdum eſt, Inſtitor Luſitaniæ principis, aliúſve debitor lucrũ ex aliena pecunia fecerit, nécne. Sed illud potius, iuſténe creditor id lucrum petat, aut eius lucri partem, quod ideo negamus, quoniã ex re ſterili, opera & arte ſua nulla, ex alterius labore & induſtria id petit. Et quanuis debitor ex arte probabili & legitima lucrum fecit, nullam tamen eius partem creditor ſibi vindicare poteſt: propterea quòd nulla inter eos ſocietas contracta eſt. Ea enim vis ſocietatis eſt, vt etiam eius ſocii quæ nullam operam ſed ſolam pecuniam contulit, operam tamen eius qui eam confert communem faciat.

Fœnerationis & beneficii debitoris differentia.

Neque verò ſatis huiuſce diſputationis nodum videre illi quidem exiſtimari poſſunt, à quibus noſtra hæc ſententia rideri ſolet, quaſi debitores qui ſe ſummo à creditoribus beneficio affectos profitentur, ea quæ vtenda acceperint maiore menſura, ſi modò poſsint, reddere prohibeamus. cõtráq; illud

illud Heſiodi præceptum citant.

Ἐυ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ᾽ ἀποδοῦναι
Αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι.
ὡς ἂν χρηΐζων καὶ ἐς ὕστερον ἄρκιον εὕρῃς.

Optima à vicino menſura vtendũ cape:eadémq; illi redde qua acceperis, aut etiam cumulatiore ſi poſsis:vt ſi quando rurſus indigeas, tum quod neceſsitati tuæ ſubueniat conſequare.Nos verò tantum abeſt, vt illud debitoris officium & egregiam referendæ gratię voluntatem improbemus,vt eum qui aliter fecerit,non modò ingratum(quod per ſe graue eſt)ſed etiam impium appellare non dubitemus. Verùm eóne tandem ſequitur, iure id creditorem ſtipulari poſſe, debitorémque ad eam rem obligatione cogere? nihil profectò minus.primum enim in omnem euentum ſtipulatio concipitur:id eſt,ſiue lucrum, ſiue damnum factum fuerit.Itaque lucrum quod nondum in rerum natura eſt,quódq; etiam an futurum ſit incertum eſt, quaſi certum atque extra periculum poſitum ſtipulatur.quinetiam quanuis in eum caſum ſtipulatio concipiatur,quo caſu debitor lucrum faceret, tamen quoniam & ex re,vt ante diximus,aliena &(vt Chryſoſtomus docet)ſterili atque infœcunda, tum præterea ex arte nulla legitima & probabili, deniq; ex alterius opera & labore quæſtum aucupatur, iniquiſsimè id facit.Rependat igitur ea quæ vtenda debitor accepit,etiam maiore menſura quàm acceperit, grati ille quidem & memoris officium faciet:neque ſi id creditor acceperit, afficietur iniuria, dummodo in beneficii & gratiæ,non autem in debiti loco id nu-

meretur. Nam vt Ariſtoteles libro Ethicorum quinto eleganter ſcribit, qui ſua dedit (quemadmodum Homerus ait Glaucum dediſſe Diomedi, Próq; nouem centum, pro ferro tradidit aurum) iniuriam non accipit. quandoquidem vt det in ipſius ſitum eſt poteſtate. Sed non quod honeſtè accipimus, idem etiam continuò honeſtè petere poſſumus. Quærat igitur aliquis, quum debitor non iniuſtè faciat, grati etiam & memoris officio fungatur, qui maiore menſura reddit, quod acceperit, iuſténe & piè ac ſaluo officio faciet, ſi menſario publico fœnus ex ſtipulatione pendat? an potius quum iniquiſsimus & improbiſsimus contractus fœnerationis ſit, eadem vtriuſque contrahentis ratio ſit, in contractu, & tam iniqua ſit debitoris promiſsio, quàm ſtipulatio creditoris. Etſi autem non ſum neſcius lubricum hunc eſſe locum, plenúmque diſſenſionis inter doctiſsimos, tamen quoniam ad eum nos inſtituta diſputatio perduxit: non dubitabimus noſtram de eo ſententiam breuiter ſimplicitérque proponere. Exiſtimo autem equidem rem omnem ad certam rationis normam dirigens, & diligentiſsimè perpendens momenta officii vtriuſque contrahentis, reciprocari in eo negotio contrahendo honeſtatem & turpitudinem conuentionis. Iam illud à nobis explicatum eſt, fœneratorem aut ex ſtipulatione fœnus accipere, aut ſolo debitoris beneficio, qui grati & memoris officium faciens plus reddit quàm acceperit. Oſtendimus præterea ſatis vt arbitror diligenter, ídque nobis iampridem perſuaſum

Debitor ſoluēs fœnus an iniuſtè faciat.

eſſe

eſſe non dubitamus, ſtipulatione fœnoris contractum inter Chriſtianos & probos viros vitiari: nimirum quia perniti oſa eſt Reipublicæ, deſeruntur artes, & flagitioſa negotiatio eſt, ex re ſterili ex arte & induſtria creditoris nulla, per labores & vigilias alterius quæſtus comparatur. Ex quo ipſo perſpicuum eſſe arbitramur, quæ res per ſe ipſa turpis & flagitioſa eſt, eius rei non minùs improbam promiſsionem, quàm ſtipulationem intelligi. Et quanquam diuerſa videatur eſſe creditoris ratio & debitoris, propterea quòd ille fœnus petẽdo proximum violat, qua de cauſa ſtipulatio eius magis quàm huius promiſsio improbatur, hic qui promittit nulla creditorẽ lædit iniuria: tamen quoniã anſam & occaſionẽ eius mali & iniuſtitiæ cõmittendæ creditori præbet, eiúſque in Republ. exitialis nundinationis exercẽdæ ac retinendæ, magnã profectò eius mali culpam ſuſtinere intelligitur. Non enim eius tantùm qui aleæ luſus, aut ſortilegii, aut alterius cuiuſuis artis improbæ & perditæ quæſtũ ſectatur ſtudium improbamus, ſed eius quoque qui pecuniam illis in eam rem eam impenſuris mutuo dat, itaque eius mali quaſi fomitem ac materiam quandam ſubminiſtrat. Profectò enim ſic ſe res habet, vt niſi eſſent qui fœnori pecuniam acciperent, eſſent nulli qui fœneratoriam exercerent. Et quanquam nulla vnquam lege Iudæis interdictum eſt, ſi quando cum exteris nationibus negotiarentur, fœnori pecuniam ab iis accipere, minimè tamen hoc ad imitationem nobis referendum eſt: non magis quàm quod iiſdem fœnori dare per-

miſſum erat. vtpote quum quid aliæ omnes Barbaræ & exteræ nationes, quas tanquam perditas & reprobas deteſtabantur, vel iuſtè vel iniuſtè facerent, pro nihilo putarent. Porrò autem quemadmodum in fœnoris ſtipulatione ex creditoris facto debitoris factum ęſtimandum eſſe docuimus, nimirum propterea quòd eius contractus æquitas iniquitáſque reciprocatur, oſtendimus etiam ex facto debitoris viciſsim creditoris factum metiendum eſſe. Vnde quum in perſona debitoris, qui citra vllam conuentionem aliquid præter ſortem creditori reddit, factum illud non improbamus, magnopere etiam laudemus, cõſentaneum eſt etiã, vt ne creditoris quidem factum qui id accepit improbari poſsit. Ac de his quidem ita ſe rem habere non dubitamus. Quanquam illud quoque adiiciendum eſſe arbitramur, nobis non videri bonorũ virorum conſcientias tam anguſtè arctéq; his quaſi vinculis cõſtrictas teneri oportere, vt ſi quis in magnam aliquam atque acerbam difficultatem incurrerit, neque vlla emergendi poteſtas aliunde appareat, quàm ex fœnerationis adiumento, non potius neceſsitati pareat, quàm magno aliquo detrimẽto afficiatur. Hunc enim ab ea quam diximus culpa liberat neceſsitas, vt eius iniuſtitiæ cõmittendæ nullam occaſionem attulerit. Quid enim ſi quis à prędonibus aut piratis captus magnam eis pecuniæ vim promittat, vt ſeſe inde eximat, ac tandem etiam perſoluat, eóne dicenda turpis pecuniæ promiſsio eſt, quia eius exactio turpitudine non vacat?

De

De vſura annua, vt antichreſi, & eo contractu quo fundus eiúſve reditus ſub conditione redimendi venditur, item de vſitata emptione redituum, & legati ſpecie cuius mentio fit in celeberrima.l.iij.D.de ann.legat.

CAP. IIII.

HACTENVS de fœneratione & vſurarum quæſtu dictum ſit, ſatíſque vt arbitror diligenter expoſitum, quibus de cauſis eum quæſtum qui fœnore percipitur improbum miniméque tolerandum eſſe iudicemus. Nunc igitur quoniam inuenta regula & quaſi norma quædam eſt, qua poſsit de cuiuſcunque quæſtus & lucri æquitate iniquitatéque iudicari, (requiri enim neceſſariò quatuor oſtendimus, vt res noſtra ſit, eadémque frugifera, & fertilis, periculum præcereà & damnum ad nos pertineat, & ex arte legitima lucrum fiat) poſtulare hic locus videtur, vt alios quoque eiuſdem ferè generis contractus ad eandem normam & regulam exigamus. In primis igitur de contractu eo quem Martianus in l.ſi pecuniam.D. de pign.act.& l.ſi is qui.§.j.D.de pign. ἀντίχρησιν appellat, videamus. Hanc enim vſuræ quandam eſſe ſpeciem ſuperiùs oſtendimus: ſiquando videlicet pro debita pecunia vſura nō in pecunia ſed in fundi aut ædium fructibus ſoluatur. Hæc enim eius verbi notatio eſt, quaſi creditor, cuius pecunia debitor vtitur, contrà re à debitore pignori oppo- Antichreſis quid ſit.

ſita vtatur. extátq; huius conuentionis ſpecies memorabilis in l. ſi ea lege. C. de vſur. Finge igitur Sempronium mutuo dediſſe Titio pecuniam, & fundum aliquem pignori accepiſſe, ſtipulatúmque eſſe vſurarum loco fundi fructus. Nunc vtrum ea fundi penſio fœneratio dicenda ſit, ob eámq; cauſam turpis & improba exiſtimari debeat, dubitari poteſt. Primum enim quum debitor vtatur creditoris pecunia, ſi contrà re debitoris creditor vtatur, præſertim ex conuentione, ius par & æquabile vtriuſque videtur eſſe. Præterea quum ager in conuentione eſt, & culturæ ſumptus & fructuum incertitudo (vt ſterilitas & tempeſtatum pericula) ad creditorem ſpectant. Ex quo quidem probari poſſe videtur, vt qua in re & ſumptum & operam poſuerit, eius rei commodum & emolumentum percipiat. Contrà illud adferri poteſt, adhibita illa quam ſæpe dico regula & præſcriptione, iniquum hunc quæſtum & illegitimum apparere. quoniam etſi & res fœcunda eſt, (ſi ad pignus ſpectandum ſit) & ſumptus in ea re creditor fecerit, periculúmque ſuſceperit, ex re tamen aliena lucrum petit. Remanent enim oppoſita pignori, debitoris. Neque verò exiſtimari poteſt, pari vtrunque & æquabili iure in re vti alterius. Nam ſi veſtem tibi meam oppoſui pignori, non tamen eodem iure vti in re mea poteris, quo ego in pecunia. Verum eſt enim quod ſcribit Vlpianus, creditorem, qui pignore vtitur, furti crimine obligari. l. ſi pignore. D. de furt. At illud ex pacto inter nos conuenit. Cauſam igitur eiuſ-

An probāda Antichreſis.

ce conuenti pacti videamus. An locatus ager eſt? minimè. quid ergo? apertè exponenda cauſa eſt: propter vſum pecuniæ creditoris id illi conceditur. In quo contractus iniquitas & iniuſtitia cernitur. Verè nanque pecunia locatur. quod quia vel contra eius naturam fit, (permutandi enim non locandi cauſa inuenta eſt) vel quòd ſeparatam ab vſu proprietatem non habet: vel aliis præterea permultis cauſis, de quibus anteà latè commemoratum eſt, turpiſsimum & iniquiſsimum iudicatur. Sed fortaſſè dixerit aliquis, Cur ergo iure id ciuili permiſſum eſt? quemadmodum apparet ex d. l. ſi ea pactione. & l. ſi ea lege. C. de vſur. reſpondeo idem in hac fructuum quod in pecuniæ numeratæ vſura & acceſsione dicendum eſſe. Plana enim & perſpicua regula eſt ciuilis iuris, Vſuras nunquam niſi ob id quod verè & non ſimulatè intereſt deberi. quemadmodum copioſè & vt mihi quidem viſum eſt diligenter ante à nobis commonſtratum eſt. Quamobrem ita diſtinguendum eſſe arbitror, an creditor iuuandi tantummodo debitoris cauſa, & adeò nullius ſui commodi & emolumenti habita ratione, vt etiam eius magnopere interſit, an verò ſui tantùm quæſtus & lucri gratia id fecerit. Nam ſi fortè mercator ad nundinas profectus, pecuniæque ſummam aliquam ſecum deferens ab amico, emolumenti ſui, collocandæ fortaſſè filiæ ſuæ, cauſa rogetur, vt eam illi pecuniam mutuo det: ídque illi ea lege & conditione conceſsiſſet, vt intereà fundo alterius frueretur, quoniam intereſſe creditoris

toris conſtat vſu carere ſuæ pecuniæ, vſura ea legitima & probabilis exiſtimari debet. Si verò ita collocandæ ſuæ pecuniæ occaſionem creditor ſui lucri cauſa quæſierit, neque aliter eius interſit, ſed eam quaſi pecuniæ negotiationem exerceat, quoniam ea vera fœneratio eſt, quæ ex ipſis numûm corporibus fructũ petit, improba & iniqua ea conuentio exiſtimari debet. Quum enim pecunia ſterilis ſit, nihilominus contra naturam facit, qui ab ea fruges expectat, quàm qui pecuniam præſertim quum & vendi fruges, & locari domus à creditore poſsint. Ex quo ipſo de alio quoque conuentionis genere vſitato iudicari poteſt: quum fundus eiúſve reditus emitur ea lege, vt quotieſcunq; venditori viſum erit, redimere poſsit. Eo nanque caſu ſors emptori redditur, & tamen redditus illi annui quos percepit eius fiunt: qui quoniam acceſsio videntur eſſe ad ſortem, fœnus quoque redolere videri poſſunt, & ad ſpeciem quandam ἀντιχρήσεως pertinere. Contrà illud certum eſt, multum inter huius emptoris vſum, & illum creditoris, cui ius ἀντιχρήσεως datum eſt, intereſſe. Primùm quia creditor ex re aliena fructum percipit, emptor ex ſua: neque enim pacto de redimendo interpoſito impediri dominii tranſlationem affirmari poteſt propter l.ij.C.de pact.inter empt.& vendit. præterea quòd ante dicebamus reditus ab emptore intereà perceptos acceſsionẽ eſſe, hoc quidem ſummopere negandum eſt. Quum enim hic contractus nihil aliud quàm emptio & venditio ſit, vt modò diximus: quodcunque vltro citróque tranſfertur, in

De contractu redemptionis.

ſorte

ſorte hoc & principali re, nō in acceſsione ponendum eſt. contra verò in pignore aut mutuo quæ quum rem principalem contineant, id quod præterea accedit atque adiungitur haud dubiè acceſſio eſt, itáque appellari oportere conſtat. Quæ quum ita ſe habeant, quid tandem exiſtimari de alia vſitata vectigalium emptione debeat, non obſcurum eſſe arbitror. Finge enim Sempronium quum pecuniæ indigeret, ita cum Titio conueniſſe, vt eum Sempronius pecunia ſua iuuaret, ac viciſsim ab eo tandiu ex certo fundo x x x. modios annuos frumenti aut eorum pretium acciperet, quandiu pecunia Titio non redderetur. Hæc enim vſitata hodie conuentio eſt, cuius etiam exemplum extat memorabile in Nouella conſt. c l x. vbi ſumma quædam pecuniæ ex legatis ciuitati relictis collecta, ne quando ea deperiret, à magiſtratibus ita collocata fuiſſe traditur, vt qui eam ſuſcepiſſent, penſionem aliquam eo nomine Reipublicæ ſingulis annis perſoluerent, quandiu pecuniam illam penes ſe habuiſſent. Ac nonnulli quidem in ea ſententia ſunt, vt dicant fœnerationem ea conuentione exerceri, propterea quòd ex nuda pecunia fructus quæritur. neque enim ſiquando ſors reddatur, eas penſiones in ſortem imputari. In quo ego magnam hercle video illorum imperitiam. Quis enim non videt, quantum inter Mutui contractum & hanc conuentionem interſit? Nam in Mutuo quidem ita ſors alienatur, vt tamen debitoris obligatio ſemper eam debitori, quum illi videbitur, præſtet: id eſt, vt ſors in omne tempus ſalua & integra creditori

De vulgata emptione redituum.

tori

tori remaneat. Contrà vſitata conuentione ipſo ſtipulationis momento ſors ei deperit, à quo data eſt. adeò vt eam neque vllo iure, neque vlla obligatione, quandiu reditus pendetur, reuocare poſſit. Ex quoquidem intelligi debet veram neque ſimulatam eo caſu emptionem contrahi:neq; quidquam acceſsionis loco venire: ſed quod vltro citróque datur, rem eſſe primariam ac principalem: & pretium quidem in pecunia, mercem contra in vectigalibus verſari. ob eámq; cauſam emptorem non ex aliena re, ſicuti fœneratorem, ſed ex ſua, nimirum ex emptis vectigalibus, neque porrò ex re ſterili & infœcunda fructum ſibi comparare. Cauſa enim non in pecunia, ſed in debitoris bonis & vectigalibus poſita eſt. In quo illud quæri poteſt, quoniã ſuprà diximus periculum eius rei vnde fructum petimus ad nos pertinere oportere, quemadmodum rei venditæ periculum ad emptorẽ ſpectat, Vtrùm fundi in contractu nuncupati periculum, ita ad emptorem pertineat, vt ſi vel pereat, vel imminuatur, reditus quoq; perire vel minui oporteat. Quod eo etiam veriſimilius quibuſdam videtur, quia ſi fundus aut eius reditus qui ſub redimendi conditione venditus eſt periret, haud dubiè emptoris periculo periret. Quum enim, vt dixi, & hæc & illa vera emptio ſit, eſſe quoque aliquod emptoris periculũ oportere videtur. adeò vt nonnulli & ii quidem eruditi affirmare non dubitent, hanc noſtram vſitatam redituum emptionem ſemper in certum fundum referendam eſſe, ac vitiari ſi ſola debitoris perſona obligetur: id eſt, ſi ad perſo-

nam,

nam, non ad rem obligatio pertineat: propterea quòd ſemper certus & extra periculũ poſitus emptoris reditus exiſteret. Et profectò ita eſt, vt in contractu illo celebri de quo mentio fit in cap.j.& ij.de reb.eccl.non alien.libro Extrauagan. III. & vnde noſtrorum redituum formam perueniſſe ad nos quidam putant: ea lex inſerta ſit, vt venditores non aſtringantur, etiam ipſis poſſeſsionibus & bonis obligatis penitus interemptis, ſeu deſtructis. Hæc enim ipſa pactionis verba ſunt: quam quidem ideo etiam ea ratione nonnulli neceſſariam eſſe affirmant. quia in venditione vſuſfructus fundi, corpore perempto vſuſfructus quoque perimitur. §. vltimo. de vſufructu libro Inſtitutionum ſecundo. & l.repeti.§.rei mutatione.D.quibus modis vſuſfructus, vel vſus amittatur. Verùm illi etſi eruditas profectò miniméque leues aut inanes rationes adferunt, mihi tamen non ſatis vbi totius huiuſce diſputationis cardo vertatur intelligere videntur. ſiquidem in hoc genere vniuerſo id primũ ſpectari debet, ius quæſitum perſonale ſit an reale. Nam ſi in rem eſt, vt ſeruitus quæ in fundo conſtituitur, actus, iter, vſuſfructus, re perempta ius quoque quod in eam rem eſt perimitur. Quod autem hæc obligatio redituum annuorum perſonalis ſit non realis, haud multæ ad probandum coniecturæ aut argumenta quærenda ſunt. Extat enim in l.vltim.§.vlti. D. de contrahenda emptione. in hac ipſa quæſtione Scæuolæ reſponſum ita perſpicuum, itáq; diſertum, vt nihil magis. Si Titius, in „ quit, de fundo ſuo centũ modios frumenti annuos „

præſtare promiſit C. Seio, eúmque fundum poſteà vendiderit, his verbis adiectis, Quo iure quáque conditione hodie eſt: emptor C. Seio ad præſtationem frumenti non erit obnoxius. Eſt igitur, vt apparet, hæc obligatio merè perſonalis, quoniam videlicet perſonæ ſemel obligatæ perpetuò adhæret, neque rem aut rei poſſeſſorem comitatur. Sed Melanchthon, quem virum honoris, vt ipſius authoritas eruditióq; poſtulat, non contumeliæ cauſa nomino, aliíq; prætereà nonnulli diſcrimen hoc non videntes, ius horum redituum reale eſſe arbitrati ſunt. quod ex eo intelligi poteſt, quia tales venditiones ſeruitutibus fundorum, vt actui, & itineri comparant. à quibus tamen longè latéque differunt. quia quum perſonales obligationes rei poſſeſſorem non ſequantur, quemadmodum Vlpianus ait in l. j. §. ſi hæres. D. ad ſenatuſconſul. Trebel. contrà hæ ſeruitutes rei, vt ita dicam, viſceribus inhærent, & rem quocunque abeat conſequuntur. Qua de cauſa etiam actiones reales harum nomine nobis competere perſpicuum eſt ex. §. æquè ſi agat quis. De actionib. lib. Inſt. iiij. vtpote quæ noſtræ ſint. vnde formula cõcipitur, Hanc rem meam eſſe aio. contrà quam in his reditibus, qui quanuis à nobis verè & non ſimulatè empti ſunt, non tamen noſtri eſſe dicentur. neque illa formula à nobis peti poſſunt, ſed ea potiùs quæ perſonalis actionis propria eſt, Aio te mihi dare facere oportere. Id quod apertiſsimè Vlpianus docet in l. obligationum. D. de act. & oblig. vbi etſi vſuſfructus aut fundi reditus ex ſtipulatione promittatur: tamen obligationis

gationis eius ſubſtantiam in eo non conſiſtere reſpondit, vt ſeruitutem noſtram faciat, ſed vt nobis ſponſorem obliget ad dandam ſeruitutem. ex quo etiam reſponſum iis volumus qui hunc contractum ſimilem eſſe emptioni iudicarunt, quæ ſub conditione redimendi facta eſt: in qua fundus aut eius reditus ea conditione emptus emptori perit. Nam eo caſu verè empta res tranſit in emptoris dominium: hîc tantùm ius in perſonam quæritur. ex quo actio quoque perſonalis naſcitur. Eóne igitur reditus emptori perit, ſi fundus in contractu nuncupatus intereat: quoniam vſuſfructus ex ſtipulatione debitus fundo ſublato perit? Minimé. Hoc enim inter vtrunque intereſt, quòd vſuſfructus ius eſt, vt ait Caius, in corpore, quo ſublato & ipſum tolli neceſſe eſt l. ſecunda D. vſufr. hic autem reditus ius eſt in perſona: quia perſona obligata quotannis dare facere tenetur: neque emptor per ſe ipſe poteſt fructus percipere contrà quàm in fructuario, qui ipſe arbitrio ſuo ſuíſque manibus fructus vt pote ſuos ſibíque proprios percipiet. qua de cauſa etiã Scæuola in lege fundi Trebatiani D. de vſu & vſuf. leg. ſi teſtator vxori ſuæ fundi certi reditum quoad viuet dari voluit: perſpicuè reſpondit, poſſe tutorem hæredis fundum vendere, neque tamen legatariæ emptorem obligari: ſed tutorem eam debere quantitatem annuam quam viuus paterfa. ex locatione fundi redigere conſueuerat. quid ita? quoniam ea perſonalis obligatio eſt, & ſi re quidem ipſa & corpore pendeat: adeò vt

eo corpore perempto ipſum quoque ius perimatur. contrà quàm in illa de qua loquimur vſitata emptione vectigalium, aut ea de qua commemorat Scæuola in d. leg. vlt. de cont. empt. in quibus &. ſi certus fundus exprimatur, tamen quoniam perſonalis obligatio eſt, quæ ab eo non pendet, idem ius à ſtipulatore quæritur, quod à creditore iis in rebus quæ illi pignori datæ ſunt. quæ quanuis perimantur, quoniam tamen in perſonam obligatio eſt, ius creditoris non imminuunt §. vlt. Quib. mod. re. cont. l. ſi inter colonum. §. quicquid D. de pignor. l. prætor ait §. eſt præterea D. de reb. auct. iud. Ex quibus breuiter diſputatis intelligi poſſe arbitror quod ſuprà diximus, neque neceſſarium eſſe, vt obligatio ad rem referatur, & incertũ ſemper & expreſſum fundũ reditus cõſtituatur: neque ſi fortè conſtitutus ſit, periculum ad emptorem pertinere. præſertim quuum ea conditione nõ iuuentur debitores, ſed potiùs creditorum cõmodum vtilitaſque procuretur. quibus ne ſolam debitoris fidem alia nulla hypotheca & cautione adhibita ſequantur interdicitur. Vtvt ſit, illud conſtat, vſitatã vectigalium emptionem eo tantùm caſu probandã eſſe, quum in omne tempus alienatur pecunia: neque de ea reddenda creditori cauetur. quoniam quidem, vt ante dixi, emptio eo caſu non mutatio facta intelligatur. Quare quid eo caſu dicendum ſit quum obligatio de reddenda pecunia facta eſt, aut certo die, aut arbitrio creditoris, ea lege vt interim annua quædam penſio exſoluatur, non difficile

eſt

eſt intelligi. Quum enim vera ea mutatio ſit, emptioni contraria, fœnerationi planè ſimilis, vtpote quæ ſiue menſtrua, ſiue annua ſit nihil intereſt, nemini dubium eſſe debet, quin tanquam turpis & illiberalis quæſtus improbanda & repudianda ſit. Iam hoc loco quæri ſolet à pleriſque, de legato cuius mentio fit in l. tertia §. vlt. D. de ann. legat. quum teſtator ſummam quandam pecuniæ legauit, hæredéſque iuſsit quandiu pecuniam legatario non ſoluerent, certam ei penſionem annuam ſoluere, an is quæſtus legitimus exiſtimari poſsit. præſertim eo caſu quo ſummæ principalis ſolutio in arbitrium legatarii collata eſt: quoniamquidem annuorum redituum penſionem turpem atque improbam eſſe oſtendimus. Verùm huiuſce diſputationis explicatio facilior eſt, quàm vt longa oratione indigeat. Nam ſiue ſors à legatario nunquàm peti poſsit, ſed in hæredis arbirium collata ſit, ſiue legatario relicta ſit, alterutrius optio, nunquàm is reditus annuus ad fœnerationem accedere videri poteſt. quippe qui neque ex mutuo, neque ex legatarii pacto cõuento aut procuratione ad eum redit: ſed mera & ſpontanea teſtatoris liberalitate & munificentia proficiſcitur. adeò vt quanuis non hæredes teſtator damnauerit, ſed id quod ſibi ex mutuo dato debebatur ita à debitore legauerit, vt quandiu pecuniam creditor non petat, neque eam debitor exſoluat, certa quædam annua ſumma pendatur vſuræ nomine, quam tamen iure teſtator ipſe in vita manens exigere ſine fœneratione non-

poterat, legatum valeat: propterea quòd nulla legatarii opera id factum eſt, & debitor de tota ſumma, vrgeri à teſtatore appellaríque videatur.

Alia præterea vſurarum & fœnerationum genera exiſtunt penè innumerabilia, quæ perſequi atque enumerare otioſi potiùs quàm eruditi ſcriptoris arbitramur. Nobis verò non quot modi collocandæ pecuniæ ſint (de toto enim hoc genere, vt Cicero ſcribit, commodius à quibuſdam optimis viris ad medium Ianum ſedentibus quàm ab vllis philoſophis vlla in ſchola diſputatur) ſed quæ & cuius generis vſuræ tolerari ac probari poſſe videantur, ab initio propoſitum fuit exponere. In quo ſi quæ nos à veritate falſa abduxit opinio (quemadmodũ quidem accidere potuiſſe non dubitamus. non enim ii ſumus qui vera nos vbique cernere affirmemus. homines enim ſumus, quorum peccati ſupplicium in veri ignorantia & inueſtigatione poſitum à Deo immortali eſt) cogitare homines debebunt, mare nos ingreſſos eſſe infeſtum & ſcopuloſum, in quo ſi nauis noſtra non optimum ſemper tenere curſum potuit, minùs fortaſſe mirandum eſt; quumquidem aliorũ tam multa maxima ac miſerrima naufragia iiſdem ſæpe in locis appareant. Quocirca ſi meos & mihi & aliis errores indicandos atque in vulgus proferendos eruditi & ingenioſi homines exiſtimabunt, (hoc enim & facturos eſſe aliquos confido, & vt perbreui id faciant vehementer peto) ſpero eos non maledicè aut contumelioſè de paruo hoc libello detracturos: præſertim

tim quum aliornm, qui ante me ſcripſerunt peccata ſanè grauiſsima & manifeſtiſsima, in quibus me efferre atque oſtentare potui, ſatis habuerim vel tacendo diſsimulare, vel certè verecundè & pudenter indicare. & quanuis me nõnulli vt apertè alios notarem nominatim etiam appellarem, ſæpe multúmque hortati ſint, propterea quòd meam de illorum eruditiſsimis commentariis opinionem indicandam eſſe iudicabant, præſertim quum libri quidam ab iis, neque ita multis ante annis conſcripti & editi, propter ſummam, vt arbitror, eorum doctrinam in pretio habeantur, mihi tamen non tanti fuit noſtrum hoc tenue & paruum opuſculum in vulgus probare, vt naturam meam obliuiſcerer, qua ſemper à ſtudio concertandi & aliorum exiſtimationem lædendi mirificè etiam atque etiam abhorrui. Quod meum conſilium, totúmque hoc in adoleſcentiũm ſtudiis adiuuandis propoſitum quoniam egregio in Rempublicam animo ſuſceptum eſt, ſpero fore, vt homines niſi qui vehementer erunt maleuoli non aſpernentur, in meliorem etiam partem accepturi ſint.

FINIS.

INDEX EORVM QVAE IN HIS LI-
bris ſingulariter explanantur.

ALienatio vtrũ verè fiat in mutuo 101
Altero tanto, quæ ſumma contineatur 109
Anatociſmus quid ſit apud Ciceronem 25
Antichreſis quid ſit 153
Antichreſis quid ſignificet apud Martianum 15
Antichreſis an probari poſsit 154
Ariſtotelis & Platonis de fœnore ſententia 115
As vſurarum, quid ſit 71
BEneficii debitoris, & fœnerationis differentia 148
CEnteſima vſura, quid ſit 72
Centeſimæ vſuræ caſus primus 82
Cẽteſimæ vſuræ caſus ſecũdus 96
Centeſimæ vſurę caſus tertius 92
Cẽteſimę vſuræ caſus quartus 100
Certare cum vſuris fructibus prædiorum, quid ſit apud Ciceronem 15
Chryſoſtomi de fœneratione ſententia 146
Collatione & depoſitione fungi, quid ſit apud Iuriſconſult. 9
Concilii Niceni de fœneratione ſententia 141
DEbitor ſoluens fœnus an iniuſtè faciat 150
Drachmalis vſura, quid 72
EMptio redituum vſitata, an iuſta & tolerabilis ſit 157
FOenerari quis propriè dicatur 65
Fœnerari extraneis, cur permiſſum Iudæis 140
de Fœneratione Niceni concilii ſententia 141
De Fœneratione Chryſoſtomi ſententia 146
Fœnerationis & beneficii debitoris differentia 148
Fœneratores ſimiles lenonib. 127
Fœnus quid ſit 3
Fœnus vnde dictum ſit ibidem
Fœnus qua de cauſa permiſſum apud Romanos 122
Fœnus legitimum 123
Fœnus nauticum 90
Fœnus nauticum iuſtum ac legitimum 132
Fœnoris & vſuræ differẽtia 2.& 41.& 64.& 113
Fœnoris & ſocietatis differẽtia 35
Fœnoris negotiationem non eſſe legitimam 114
Fœnori ſimilimæ ſunt vſuræ quæſtuoſæ 124
de Fœnore Ariſtotelis & Platonis ſententia 115
de Fœnore Lactantii ſententia 66
Fructus vicẽ vſurarũ obtinere 21
Fructuum vſuræ quare permiſſę non ſint 19

Fructuum vicē vſuras obtinere, quid ſit apud Vlpianum 20
Fūctionis verbū quid ſignificet 9
Fungi collatione & depoſitione quid ſit apud Iuriſ. ibidem
IN creditum ire 8
eius quod Intereſt,& pœnæ differentia 46
eius quod Intereſt & vſuræ differentia Ibidem
eius quod Intereſt ſpecies quot ſint Ibidem
Id quod Intereſt vtrùm ſpectetur in pecunia 48
ob id quod Intereſt, vſuras tantum deberi 42
Iudæis cur permiſſum fœnerari extraneis 140
LActantii ſententia de fœnore 66 Legitima vſura 78
Legitimum fœnus 128
Lenonibus fœneratores ſimiles ſunt 127
Leuiores vſuræ quæ 76
Locatio ſæpe pro locationis mercede 1
Locatio interdum ipſa ſors,interdum acceſsio 22
Lugdunenſes pecuniæ permutationes 133
MAritimæ vſuræ 91
Maxima vſura quę dicatſ 76
Moderatæ vſuræ Ibidem
Mora quot modis in mutuo committatur 52
Mutui contractus in vita neceſſaria 62
Mutui contractus quid à ſocietate differat 130
ex Mutuo vtrùm omne quod intereſt. honeſtè peti poſsit 70
in Mutuo quot modis committatur mora 52
in Mutuo vſurę plerūq; iuſtę 125
in Mutuo vſuras etiā rectè peti 59
in Mutuo vtrùm verè fiat alienatio 121
NAuticum fœnus 90
Nauticum fœnus iuſtum ac legitimum 132
Negotiationem fœnoris non eſſe legitimam 114
Niceni concilii de fœneratione ſentētia 141
OBlatio ſola vtrum vſurarum curſum interrūpat 30
ὀβολοστάτικη apud Ariſtotelem quid ſignificet 123
PEcunia traiectitia 89
ex nuda Pecunia non tantum emolumenti, quantum ex ea quæ induſtriæ coniuncta eſt 68
Platonis & Ariſtotelis de fœnore ſententia 115
Pœna quid ſit, & quid differat ab eo quod intereſt 46
Pœna vſuras legitimas excedentium 110
Pœnæ & vſuræ differentia 44
Pœnam præter vſuram interdum peti poſſe 43
Pœnā plerunq; pro vſura dici 44
QUadruplatores 111
Quanti plurimi acceſsio, quid ab vſura differat 49
Quanti plurimi ratio vtrū haberi ī pecunia poſsit 50. Quę ſtuo ſæ vſuræ fœnori ſimilimæ 124
REdemptionis cōtractū probarine ac recipi oporteat 136

Redituum emptio vſitata an iuſta & tolerabilis ſit 157
Reuouatio ſortis olĩ permiſſa 24
SOcietatis & fœnoris differentia 135
à Societate, mutui contractus quid differat 150
Sortis renouatio olĩ permiſſa 24
ex Sortis genere vtrùm vſura perpetuò conſiſtat 13
Specierũ vſuræ ſunt centeſimę 97
TEmporis magnũ eſſe cõmodum aut detrimentum 55
Traiectitia pecunia 89
VNciaria vſura 75
Vſura vnde dicta ſit 1
Vſura propriè ſumpta quid ſignificet ibidem
Vſura plerunq; pro fœnore 5
Vſura quarũ rerũ cõſiſtat 8. & 11
Vſura vtrum ex ſortis genere perpetuò conſiſtat 13
Vſura nihil aliud quàm cõpenſatio eius quod intereſt 43
Vſura quid differat à quanti plurimi acceſsione 49
Vſura centeſima quid ſit 72
Vſura drachmalis quid ibidem
Vſura legitima 78
Vſura maxima quæ dicatur 76
Vſura ſemis, triens. &c. 74
Vſura vnciaria 75
Vſuræ definitio 5
Vſuræ & fœnoris differentia 2. 41. 64. & 113
Vſuræ & pœnæ differentia 44
Vſuræ & eius quod intereſt differentia 46
Vſuræ cẽteſimæ caſus primus 89
Vſuræ cẽteſimæ caſus ſecund⁹ 96
Vſuræ centeſimæ caſus tertius 96
Vſuræ cẽteſimę caſus quart⁹ 100
Vſurã & id prętereàquod intereſt
Vſuram & præterea pœnam interdum peti poſſe 48
Vſurã ceſſante ratione damni ceſſare. 83
Vſuræ fructuum quare permiſſæ non ſint 19
Vſurę in mutuo plerũq; iuſtę 125
Vſuræ leuiores quæ 76
Vſuræ maritimæ 91
Vſuræ moderatæ 76
Vſuræ quæſtuoſę fœnori ſimillimæ 124
Vſuræ quibus caſibus dupl ũ ſuperẽt 106. Vſuræ ſolutæ an ſeruari poſsint 35. Vſuræ vtrũ etiam ſine vlla mora peti rectè poſsint 61. Vſurę vtrũ ex mora an litis cõteſtatione debeãtur 29
Vſurarũ aliæ officio iudicis debẽtur, alię per ſtipulationẽ 60
Vſurarũ as quid ſit 71. Vſurarũ curſus vtrũ oblatione ſola interrumpatur 30. Vſurarũ vicẽ fruct⁹ obtinere 21. Vſurarũ vſuras nunquã permiſſas fuiſſe 17
Vſuras citra ſtipulationẽ deberi bifariã 85. Vſuras etiã ĩ mutuo rectè peti 59. Vſuras ex cuiuſq; damni ratione moderandas 82
Vſuras ob id quod intereſt, tantũ deberi 42. Vſuras ob vſum ſolũ deberi 28. Vſuras pro cuiuſque regionis more olim peti ſolitas 79. Vſuras ſupra duplũ exigi nõ poſſe 101. Vſuras vicẽ fructuũ obtinere, quid ſit apud Vlpia. 20

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA